

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMANLI SARAYINA KAR VE BUZ TEMİNİ

Ayşe ÖZKAN EMANET
2501171063

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Arzu TOZDUMAN TERZİ

İstanbul - 2021

ÖZ

OSMANLI SARAYINA KAR VE BUZ TEMİNİ AYŞE ÖZKAN EMANET

Osmanlı Devleti'nde yazın sıcak günlerinde içeceklerin soğutulmasında ve yiyeceklerin bozulmadan saklanmasında kullanılan kar ve buz, hem yüksek yaşam kalitesi sergileyen saray sakinlerinin hem de Osmanlı toplumunun en değerli tüketim maddelerinden biridir.

Osmanlı toplumunda kar ve buz kullanımı, halkın kendi imkânları ile biriktirdiği kar kuyularından sağlanarak, sofralarda yerini alırken sayfiye alanlarındaki bu ihtiyaç şerbetçi ve hoşafçı esnafı tarafından karşılanmıştır. Suyun kar ve buz ile soğutularak ücretsiz halka sunumunda ise su ve buz vakıfları öne çıkmıştır. Vakıfların inşa ettiği sebillerden yazın akıtılan buz gibi soğuk sular, bir yandan halkı serinletirken diğer bir yandan halkın dualarının alınmasına vesile olmuştur. Bunun yanı sıra Osmanlı toplumunda önemli bir yeri olan tekke ve zâviyeler, dergâhlar ve Mevlevîhânelere de ücretsiz olarak kar ve buz dağıtımı yapılmıştır.

Osmanlı sarayına kar ve buz başta Keşiş Dağı (Uludağ) ve Eyüp olmak üzere Katırlı Dağı ve çevresinden karşılanmıştır. Kar ve buz Hassa Buzcular Ocağı teşkilatı ile buzcubaşı yönetiminde binlerce yardımcı çalışanlarıyla buralardan toplanırken, kar ve buzun ihtiyaçtan fazlası kar ve buz toplanılan yerlerde bulunan karlık ve buzluklarda depolanmıştır. Saray için gerekli olan miktar ocağın buzhanesine getirilerek burada muhafaza edilmiştir.

Topkapı Sarayı'na kar ve buz dağıtımı padişah başta olmak üzere Harem, Enderun, Birûn kısmına, devlet adamlarına, ulemaya, orduya ve devlet dairelerine yapılmıştır. Bilhassa önemli gün ve gecelerde yazın buzla soğutularak saray sofralarını süsleyen şerbetler ve soğuk ikram edilen tatlılar, sarayın vazgeçilmez tatları haline gelmiştir. Buz saray sofralarının yanı sıra yaz mevsimine denk gelen sefer-i hümayunlarda ordunun en önemli ihtiyaçları arasında yer almıştır. Kar ve buz dağıtımı Topkapı Sarayı'nın yanı sıra Edirne Sarayı, Saray-ı Atık, Beşiktaş Sahil Sarayı ve Çırağan Sahil Sarayı'na da belli vakitlerde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Saray, Kar, Buz, Buzcubaşı, Karlık.

ABSTRACT
SNOW AND ICE SUPPLY TO THE OTTOMAN PALACE
AYŞE ÖZKAN EMANET

Snow and ice, which are used to cool beverages and keep food intact in the hot days of summer in the Ottoman Empire, are one of the most valuable consumption items of both the palace residents, who had experienced a high quality of life, and the Ottoman society.

While snow and ice for usage of cooling in the Ottoman society was provided by the snow wells accumulated by the people with their own means, this need in the summer resorts was met by the sherbet and compote shopkeepers. In the case of providing free cooling water for public, water and ice foundations had come to the fore. The ice-cold waters poured from the fountains built by the foundations in the summer, on the one hand were serving to cool the people, and on the other hand, they were instrumental in receiving the prayers of the people. In addition, snow and ice were distributed free of charge to lodges and lodges, dervish lodges, and Mevlevihanes, which had an important place in Ottoman society.

Snow and ice were brought to the Ottoman palace from Katırlı Mountain and its surroundings, especially Keşiş Mountain (Uludağ) and Eyüp. While snow and ice were collected from these places by the Hassa Buzcular Ocağı organization and thousands of assistant employees under the management of Buzcubaşı, more than necessary snow and ice were stored in snow and iceboxes located in the places where snow and ice were collected. The amount required for the palace was brought to the ice room and preserved here.

Snow and ice distribution to Topkapı Palace was made to the Sultan, Harem, Enderun, Birûn sections, statesmen, ulema, army and government offices. Especially on important days and nights, sherbets, which are cooled with ice and adorn the palace tables, and sweets served cold, had become indispensable tastes of the palace. In addition to the ice palace tables, it was among the most important needs of the army during the expedition of the summer season. The distribution of snow and ice was made to Edirne Palace, Saray-ı Atik, Beşiktaş Beach Palace and Çırağan Beach Palace at certain times, as well as Topkapı Palace.

Keywords: Palace, Snow, Ice, Buzcubaşı, Karlık.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devlet’inde özellikle saray mutfaklarında yaz aylarında yiyecek ve içeceklerle birlikte en çok tüketilen kar ve buz idi. Saray mutfaklarında kullanılan kar ve buza dair bilinen ilk kayıt 15. yüzyılda tutulan İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleridir.

Osmanlı sarayına Bursa’dan kar ve buz temini Matbah-ı Âmire’ ye bağlı olarak çalışan buzcular tarafından sağlanırken, İstanbul’daki Hassa karlıklarından temin edilen karın saraya ulaştırılması işini belli bir süre ile sakabaşı yürütmüştür. Ancak kullanılan sarayların artması ve buna bağlı olarak artan tüketim nedeniyle buzcuların sayısı zamanla artarak Hassa Buzcular Ocağı teşkilatını oluşturmuştur. Teşkilat 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Topkapı Sarayı başta olmak üzere tüm saraylara kar ve buz temini buzcubaşı yönetiminde, Hassa Buzcular Ocağı neferleri ve binlerce yevmiye usulü çalışanlarıyla Buzhane-i Âmire adı altında 19. yüzyılın sonlarına kadar sürdürmüştür.

Bu çalışmada Dünya’da ve Osmanlı sosyal hayatında kar ve buzun kullanımı, sarayın kar ve buz ihtiyacının karşılanma aşamaları, sarayın kar ve buz teminindeki bürokratik süreç, kar ve buz sağlanan merkezler ve karlıklar, saraya kar ve buzun nakli, saraya kar ve buz temin sürecini sağlayan Hassa Buzcular Ocağı ve çalışanları, ocaktan kar ve buzun Topkapı Sarayı’na dağıtımı ve kullanımı ile diğer saraylara dağıtımı ve son olarak devlet adamlarına yapılan kar ve buz tayinatları incelenmiştir.

Çalışmam boyunca araştırmanın ana kaynaklarını oluşturan arşiv malzemesinin incelenmesi sırasında gösterdikleri yardımlardan dolayı Cumhurbaşkanlık Osmanlı Arşivi yetkili ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin hazırlanma süreci boyunca desteklerini gördüğüm Dr. Öğr. Üyesi Sinem SERİN’e, Betül BİRTEKSÖZ’e ve tez yazım sürecimde manevi desteklerini eksik etmeyen aileme ve tüm arkadaşlarıma ne kadar teşekkür etsem azdır.

Son olarak ise çalışma konusunun belirlenmesi ve yazım aşamasında gösterdiği ilgisi, esirgemediği sabrı, emeği ve üzerimden hiçbir zaman eksik etmediği desteği için tez danışmanım Muhterem Prof. Dr. Arzu TOZDUMAN TERZİ hocama tüm kalbi duygularım ile şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Ayşe ÖZKAN EMANET
İSTANBUL, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	viii
RESİMLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAR VE BUZ KULLANIMI

A. DÜNYADA KAR VE BUZ KULLANIMI	4
B. OSMANLI SOSYAL HAYATINDA KAR VE BUZ KULLANIMI	10
a. Osmanlı Gündelik Hayatında Kar ve Buz Kullanımı	10
b. Osmanlı Vakıflarında Kar ve Buz Kullanımı	16

İKİNCİ BÖLÜM

SARAYIN KAR VE BUZ İHTİYACININ KARŞILANMA AŞAMALARI

A. SARAYIN KAR VE BUZ TEMİNİNDEKİ BÜROKRATİK SÜREÇ	22
B. KAR VE BUZ SAĞLANAN MERKEZLER VE KARLIKLAR	22
1. KEŞİŞ DAĞI VE KARLIKLARI	26
a. Keşiş Dağından Kar ve Buzun Çıkarılması	26

2. EYÜP VE KARLIKLARI	32
a. Eyüp Zirvelerinden Karın Toplanması	34
b. Eyüp Civarı Karlıklar	40
ba. Okmeydanı Karlıkları	40
bb. Eyüp'teki Karlıklar	41
bc. Diğer Karlıklar	45
3. KATIRLI DAĞI VE KARLIKLARI	46
a. Katırlı Dağından Kar ve Buzun Çıkarılması	47
4. KAR VE BUZUN BURSA'DAN İSTANBUL'A NAKLİ	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HASSA BUZCULAR OCAĞI VE SARAYDA KAR VE BUZ TEVZİATI

A. HASSA BUZCULAR OCAĞI	61
1. Ocağın Kuruluşu ve Yeri	61
2. Ocağın Vazifelileri	66
a. Buzcubaşı (Karcıbaşı)	66
b. Buzcu Kethüdası	71
c. Buzcu Karakulağı	72
d. Buzcu Bölükbaşı	72
e. Buzcu Neferleri	73
f. Buzhane Kâtibi	75
g. Kilercibaşı	76
h. Diğer Çalışanlar	77
B. OCAKTAN KAR VE BUZ DAĞITIMI	78
1. Topkapı Sarayında Kar ve Buzun Dağıtımı ve Kullanımı	78
2. Ocaktan Diğer Saraylara Dağıtım	92

3. Hassa Buzcular Ocağından Devlet Adamlarına Kar ve Buz Tayinatı	104
SONUÇ	112
BİBLİYOGRAFYA	116
EKLER	131

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo I	Mevlevîhâne ve Dergâhlara Verilen Kar ve Buza Ödenen Ücretler	21
Tablo II	Eyüp'ten Kar ve Buz Toplama İşinde Çalışan Amele Sayısı ve Yapılan Ödemeler	35
Tablo III	Eyüp ve Civarında Kar ve Buz Toplama İşinde Vazifeli Olan Neferlere Yapılan Masraflar	36
Tablo IV	Eyüp ve Civarında Kar ve Buzun Toplanmasında Satın Alınan Eşyalar ve Ödenen Miktar	37
Tablo V	Eyüp'teki Karlıklar İçin Gönderilen Saman ve Nakliye Ücretleri	38
Tablo VI	Kar ve Buzun Eyüp'ten Buzhaneye Naklinde Kullanılan Malzemeler ve Yapılan Ödemelerin Yıllara Göre Dağılımı	39
Tablo VII	Eyüp'ten Buzhane-i Hassa'ya Nakil Olan Kar ve Buz Miktarı ile Ödenen Navlun Sefâin Ücreti	40
Tablo VIII	Eyüp'te Şahıs Arazisi Üzerinde Bulunan Özel Karlıkların Senelik Kira Ücretleri I	43
Tablo IX	Eyüp'te Şahıs Arazisi Üzerinde Bulunan Özel Karlıkların Senelik Kira Ücretleri II	44
Tablo X	Katırlı Dağı'nda Kar ve Buz Toplama İşinde Çalışan Amele Miktarları ve Yapılan Ödemeler	48
Tablo XI	Katırlı Dağı'nda Kar ve Buzun Naklinde Kullanılan Malzemeler ve Yapılan Ödemelerin Yıllara Göre Dağılımı	50
Tablo XII	Katırlı Dağı'nda Kar ve Buz Toplanması Esnasında Kullanılan Eşyalar	51
Tablo XIII	Kulübe İnşası İçin Alınan Keçe-i Kadim Miktarları ve Ödenen Ücretler	52
Tablo XIV	Katırlı Dağı'nda Kar ve Buz Toplama İşinde Vazifeli Olan Buzhane-i Hassa Neferatına Yapılan Masraflar	54
Tablo XV	Katırlı Dağı Muhtelif Nakliye Ücretleri	55
Tablo XVI	Saraya Gönderilen Toplam Yük ve Ödenen Gemi Ücreti	60
Tablo XVII	Buzcubaşı Maaşlarının Yıllara Göre Dağılımı	70
Tablo XVIII	Buzcu Karakulağı'nın Yıllık Aldığı Maaş Miktarı	72

Tablo XIX	Hassa Buzcular Ocağı Neferlerinin Yıllara Göre Dağılımı	73
Tablo XX	Hassa Buzcular Ocağı Neferlerine Çeşitli Sebeplerle Yapılan Ödemeler	75
Tablo XXI	Hassa Buzcular Ocağı Kâtibi Maaşları	76
Tablo XXII	Ocakta Hizmet Eden Vazifelilere Yapılan Ödemeler	77
Tablo XXIII	Padişah ve Harem İçin Her Gün Yapılan Kar ve Buz Tayinatı	80
Tablo XXIV	Enderun İçin Haziran Ayından Eylül'e Kadar Her Gün Yapılan Kar ve Buz Tayinatı	81
Tablo XXV	Matbah-ı Has ve Diğer Vazifelilere Haziran Ayından Eylül'e Kadar Her Gün Yapılan Kar ve Buz Tayinatı	82
Tablo XXVI	Sefer-i Hümayunda Dağıtılan Kar ve Buz Miktarı	91
Tablo XXVII	Harem-i Hümayun Temmuz Ayında Tayinat Miktarı	95
Tablo XXVIII	Edirne Sarayı'na Bir Ay Boyunca Her Gün Yapılan Kar ve Buz Tayinatı	96
Tablo XXIX	Saray-ı Atık'e Haziran Ayından Ağustos Sonuna Kadar Yapılan Kar Tayinatı	100
Tablo XXX	Beşiktaş Sahil Saray'ına Kar ve Buz Nakli İçin Ödenen Masraflar	102
Tablo XXXI	Çırağan Sahil Saray'ına Kar ve Buz Nakli İçin Ödenen Masraflar	104
Tablo XXXII	Üç Ay Boyunca Çeşitli Devlet Ricaline Yapılan Kar ve Buz Tevziatı	106
Tablo XXXIII	Ulema ve Zevâta Tevzi Olunan Kar ve Buz Miktarı	107
Tablo XXXIV	Yeniçeri Ocağında Bazı Bölümlere Yapılan Kısmi Tayinat Listesi	109
Tablo XXXV	1757 Senesi Tayinat	141
Tablo XXXVI	1764 Senesi Tayinat	142
Tablo XXXVII	1785 Senesi Tayinat	147
Tablo XXXVIII	1787 Senesi Tayinat	150
Tablo XXXIX	1815 Senesi Tayinat	151

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1	İran’da Persler Zamanında Yapılmış Soğuk Hava Deposu Yahçal	6
Resim 2	Ordubad Buzhanesi	8
Resim 3	Karsanbaç	12
Resim 4	Kar Helvası	12
Resim 5	Bursa Fiziki Haritasından Keşiş ve Katırlı Dağı’nın Görünümü	23
Resim 6	Kar Kuyusu	24
Resim 7	Kayseri’ye Ait 500 Yıllık Bir Buzhanenin İç Görünümü	25
Resim 8	Mudanya İskeleyi	57
Resim 9	Bursa Gemlik Yolu Nakliyeciler	58
Resim 10	Hassa Buzcular Ocağı Yeri	64
Resim 11	Buzcubaşı’na Verilen Tayinatı Kesenin Emri	79
Resim 12	Fransa Baccarat Fabrikası Sultan Abdülaziz Tuğralı Karlıklı Sürahi	84
Resim 13	Dış Gümüş İç Cam Karlık	84
Resim 14	Dondurma Makinesi	87
Resim 15	Edirne Sarayı’na Buz Talebine Dair Matbah Emini’nin Mühürlü Tezkiresi	94
Resim 16	Saray-ı Atık’e Buzcubaşı Marifetiyle Kar Verilmesi	99

KISALTMALAR LİSTESİ

A.{DVNSMHM.d	: Bâb-1 Asafî Defterler
A.}MKT.MVL	: Sadâret Meclis-i Vâlâ Evrakı
AE .SABH.I	: Ali Emiri Tasnifi Abdülhamid I
AE.SAMD.II	: Ali Emiri Tasnifi Ahmet II
AE.SAMD.III	: Ali Emiri Tasnifi Ahmet III
AE.SMHD.I	: Ali Emiri Tasnifi Mahmud I
AE.SMHD.II	: Ali Emiri Tasnifi Mahmud II
AE. SMMD.IV	: Ali Emiri Tasnifi Mehmed IV
AE. SMST.II	: Ali Emiri Tasnifi Mustafa II
AE. SMST.III	: Ali Emiri Tasnifi Mustafa III
AE.SOSM.III	: Ali Emiri Tasnifi Osman III
AE.SSLM.III	: Ali Emiri Tasnifi Selim III
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
B	: Receb
B	: Bursa Şer'îyye Sicilleri
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	: Cemâziyelâhir
C.ADL	: Cevdet Tasnifi Adliye
C. AS	: Cevdet Tasnifi Askeriye
C.BLD	: Cevdet Tasnifi Belediye
C.DH	: Cevdet Tasnifi Dahiliye
C.EV	: Cevdet Tasnifi Evkaf
C.MF	: Cevdet Tasnifi Maarif
C.ML	: Cevdet Tasnifi Maliye

C.MTZ	: Cevdet Tasnifi Eyalet-i Mümtaze
C.SH	: Cevdet Tasnifi Sıhhiye
C.SM	: Cevdet Tasnifi Saray
C.ZB	: Zabtiye
Ca	: Cemâziyelevvel
Çev.	: Çeviren
D.BŞM..d	: Bâb-1 Defteri Baş Muhasebe Defterleri
D.BŞM.BZB.d	: Bâb-1 Defteri Buzcubaşılık Defterleri
D.BŞM.MTE.d	: Bâb-1 Defteri Matbah-ı Âmire Eminliği Defterleri
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Gös.yer	: Gösterilen Yer
HAT.	: Hatt-ı Hümayun
HH.d	: Hazine-i Hassa Defterleri
İ.DH	: İrade Dâhiliye
İE.DH	: İbnül Emin Tasnifi Dahiliye
İE.SM	: İbnül Emin Tasnifi Saray Mesâlihi
İE.ML	: İbnül Emin Tasnifi Maliye
KK.d	: Kamil Kepeci Defterler
L	: Şevval
M	: Muharrem
MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defterler
N	: Ramazan
R	: Rebiülâhir
Ra	: Rebiülevvel
S	: Safer
Sad.	: Sadeleştiren
s.	: Sayfa
Ş	: Şaban

TS.MA.d	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Defterleri
YB	: Yabancı Arşivler
Z	: Zilhicce
Za	: Zilkade

GİRİŞ

Kar ve buzdan Dünya'daki tüm kadim medeniyetler tarafından yaz mevsiminde hem yiyeceklerin bozulmadan korunması hem de içeceklerin soğutulması amacıyla çeşitli yöntemler kullanılarak istifade edilmiştir. Her toplumun kar ve buza olan ihtiyacı ve kullanım biçimi toplumların yaşadığı iklim ve coğrafyaya göre şekillenmiştir. Bilhassa yerleşik hayata geçen Türk toplulukları, Orta Asya'da atalarından öğrendikleri kar ve buz saklama yöntemlerini hem kullanmışlar hem de bu tecrübelerini farklı medeniyetlere aktarmışlardır.

Osmanlı toplumunda kar ve buzun kullanımına bakıldığında kışın karın yağmasıyla halk geleneksel bazı usullerle kendi karı biriktirdikleri, yazın gelmesiyle de yiyecek, içecek ve tatlılarda kullandıkları bilinmektedir. Ayrıca halkın kar ve buz ihtiyacının karşılanmasında vakıfların rolü oldukça büyüktür.

Osmanlı sarayına kar ve buzun temini Keşiş Dağı (Uludağ) ile Eyüp'ten sağlanırken 19. yüzyıldan itibaren Katırlı Dağı ve çevresinden de temin edilmeye başlanmıştır. Keşiş Dağı ve Katırlı Dağı'ndan temin edilen kar ve buzun ihtiyaçtan fazlası buralarda yer alan karlık ve buzluklara doldurulurken, sarayın ihtiyacı olan kar ve buz belli başlı iskeleler üzerinden gemi ve kayıklar ile İstanbul'a nakli sağlanmıştır.

15. yüzyılın sonunda Bursa'dan saraya nakledilen kar ve buz işi buzcular tarafından sağlanırken, İstanbul'daki karlıklardan karın saraya getirilmesi işini belli bir süre ile sakabaşı yürütmüştür. Ancak 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kar ve buz temini vazifesi tamamen buzcubaşı amirliğinde çalışan ve Hassa Buzcular Ocağı olarak bilinen Buzhane-i Âmire çalışanları ile sağlanmıştır.

Topkapı Sarayı'na kar ve buz dağıtımı başta padişah olmak üzere Harem, Enderun ve Bîrun kısmına, devlet adamlarına, ulemaya orduya ve diğer devlet dairelere yapılmıştır. Kar ve buz sarayda en çok içeceklerde ve tatlılarda oldukça sık kullanılmıştır.

Kar ve buz dağıtımı Topkapı Sarayı'nın yanı sıra Edirne Sarayı, Saray-ı Atîk, Beşiktaş Sahil Sarayı ile Çırağan Sahil Sarayı'na da belli vakitlerde yapılmıştır.

Kapsam ve Metod

Osmanlı sarayına kar ve buz teminine dair arşiv kaynakları temel alınmak suretiyle yapılan birkaç makale dışında bir çalışma bulunmamaktadır. Böylelikle sınırlı bilgi dâhilinde konu Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv belgeleri ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı Topkapı Sarayı'na kar ve buz temini, saraya kar ve buz teminini sağlayan teşkilatın oluşumu ile faaliyet gösterdiği yerin, saraya kar ve buz temininden dağıtımına kadar geçen süreçte gerek sarayın gerekse halkın istifadesine sunulmuş biçimleri bir bütün halinde ele alınıp, arşiv belgeleri tespit edilerek çalışılmaya başlanmıştır.

Tez, üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde dünyada kar ve buzun kullanımı ve saklama koşulları hakkında bilgi verilecek, devamında Osmanlı gündelik hayatında kar ve buz kullanımı ile kar ve buzun vakıflar aracılığıyla halka sunulmuş biçiminden bahsedilecektir.

İkinci bölümde saraya kar ve buzun karşılanma aşamaları başlığı altında, saraya kar ve buz teminindeki bürokratik süreç, saraya kar ve buz sağlanan merkezlerden Keşiş Dağı, Eyüp ve Katırlı Dağı'ndan kar ve buzun çıkarılması ile karlıklara doldurma süreci ve sonrasında sarayın ihtiyacı olan kar ve buzun Bursa'dan saraya nakli ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde Osmanlı devletinde kar ve buzun saraylara temininde önemli bir yeri olan Hassa Buzcular Ocağının kuruluşu ve yeri, teşkilatlanma süreci ve ocakta yer alan görevliler ile diğer çalışanlar hakkında bilgi verilecektir. Sonrasında ocaktan Topkapı Sarayı'na kar ve buz dağıtımı ve saray mutfaklarında kullanımına geçilecek, diğer saraylara dağıtım ve devlet adamlarına yapılan tayinatlar listeler halinde ayrıntılı bir şekilde sunulacaktır.

Kullanılan Kaynaklar

Osmanlı sarayına kar ve buz temininde görev almış olan teşkilatın oluşumundan Tanzimat sürecine kadar geçen zaman dilimi içerisinde konu ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden toplamda yedi yüz kırk altı dosya taranmıştır.

Baş muhasebe defterleri, Buzcubaşılık Defterleri, Evkaf defterleri, Kamil Kepeci defterleri, Maliyeden Müdevver defterler, Mühimme defterleri ve Topkapı Sarayı defterlerinden de faydalanılmıştır. Ayrıca Bursa Şer'iyye sicillerinden de yararlanılmıştır.

Ömer Lutfi Barkan'ın "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri" başlıklı makalesinden Fatih Sultan Mehmed dönemi ile başlayan Sultan I. Ahmed dönemine kadar uzanan süreçte mutfak harcamaları hakkında detaylı bilgiler öğrenilerek elde edilen veriler ışığında kar ve buzun teminindeki sürecin izi sürülmüş ve kar ve buza dair tüm harcama kalemleri titizlikle incelenmiştir. Saraya kar ve buz temininde tezimize ışık tutan diğer bir eser ise Arif Bilgin'in Osmanlı Saray Mutfak adlı eseridir. Eserin, Soğutucular: Kar ve Buz başlıklı bölümünde kar ve buz teminine dair verilen bilgiler hususunda her bir cümle üzerinde dikkatle durulmuş, konunun genişletilmesi ve ana başlıkların oluşması açısından teze yardımcı olmuştur. Böylelikle arşiv kaynakları ile zenginleştirilen konu daha bir derinlik kazanmıştır. İstifade edilen başka bir eser ise Cafer Çiftçi'nin Mudanya İskelesi ve Gümrüğü adlı eseridir. Eserde Mudanya İskelesi'nden kar ve buz nakli olarak ele alınan başlıkta Keşiş Dağı ve Katırlı Dağı'ndan kar ve buz naklinde hangi iskelelerin kullanıldığı, Osmanlı dönemindeki Mudanya ve Gemlik İskelesi'nin önemi, saraya kar ve buzun temininde nasıl bir nakil sürecinin işlediğine dair değerli bilgilere ulaşmamızda yardımcı olmuştur. Kar ve buzun toplanması ve saklanması sürecinde ise Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi gerek Bursa gerekse İstanbul'daki sürece dair ulaşılamayacak pek çok ayrıntıyı sunmuştur. Ayrıca Raif Kaplan'ın "Saraya Tat Taşıyan Bursalı Aile: Buzcular" adlı makalesi de Bursa'dan kar ve buzun temin sürecinin bilinmeyen yönlerini aydınlatarak konuyu açıklığa kavuşturmuştur. Böylelikle Osmanlı döneminde kar ve buz kullanımına dair kaleme alınan makale ve güncel çalışmalar incelenmiş, kar ve buz kullanımı ile ilgili görsel materyaller için araştırma eserler, dergiler ve internet kaynakları kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAR VE BUZ KULLANIMI

A. DÜNYADA KAR VE BUZ KULLANIMI

İnsanoğlu var oluşundan bu yana birçok ihtiyacını doğadan karşılamış ve doğanın sunduğu imkânlardan en iyi şekilde istifade etmiştir. Bu imkânlar içinde bilhassa sıcak yaz aylarında gerek topladıkları yiyecekleri saklamak gerekse çeşitli meyve özleri ile yaptıkları aromalı içecekleri soğutmak için asırlardan beri kullanılan kar ve buz büyük ehemmiyet taşımaktadır.

Buzun muhafazası için inşa edilen ilk yapıların M.Ö. 4000 yılına rastladığı düşünülmektedir. Bu yapılar buz evi, buz kuyusu, buz çukuru olarak adlandırılmıştır. Öyle ki M.Ö. 1780 yılına ait çivi yazılı bir tablette Kuzey Mezopotamya’da bulunan Terqa kasabasına ait bir yerde buz evinin olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca ilk buz evi Mari Kralı Zimri-Lim tarafından inşa ettirilmiştir. Buzluk ya da buz evi denilen bu yapıların tamamının ya da bir kısmının yerin altında olduğu, özellikle su kaynaklarının çevresinde bulunduğu belirtilmekte ve buz evinin yalıtımı için öncelikli olarak buzun erimesini önlemek amacıyla saman ve talaş kullanıldığı anlatılmaktadır¹.

M.Ö. 1600’lü yıllarda yiyecek ya da içeceklerin saklanması için kar ve buzdan istifade edilmiş ve bilhassa bu yöntemi Bâbil medeniyeti kullanmıştır. Mezopotamya bölgesi incelendiğinde kullanılan kar veya buzun Toros Dağları’ndan getirilerek toprak altında saman ile muhafaza edildiği görülmektedir. Bu dönemde özellikle içecekleri soğutmak için kar ve buz kullanılmış, *bit suripi* olarak adlandırılan karlıklardan faydalanılmıştır².

M.Ö. 800’lü yıllarda kar ve buz Çinlilerde yaygın olarak kullanılmıştır. Hatta yazın sarf edilmek üzere kış mevsiminde yüksek dağlardan veya donmuş göllerden

¹ Emre Öztürk, Hülya Yaman, “Dondurmanın Tarihsel Gelişimi ile Kültürlerarası Düzeyde Karşılaştırılması”, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, Vol:7, Issue:3, Ankara 2019, s. 2339.

² Özge Samancı, “Kar, Şerbet ve Dondurma”, **Yemek ve Kültür Dergisi**, Sayı:9, İstanbul 2007, s. 146.

getirilen buz, toprağa açılan derin çukurlarda ya da mağaralarda muhafaza edilmiştir³. Çin’de bu dönemden kalma buz çukuru kalıntılarının olduğu arkeologlar tarafından tespit edilmiş, ayrıca buzun yazın içeceklerin yanında servis edildiği de ortaya çıkarılmıştır⁴. Çinliler bilhassa sütlü mamulleri soğukluk olarak adlandırdıkları yerlerde muhafaza etmişlerdir⁵. M.Ö. 500’lü yıllarda Yunanlılar için de kar ve buz vazgeçilmez olmuş ve genellikle içeceklerini kar ile birlikte tüketmişlerdir⁶.

Kar ve buzun özellikle meyveleri soğutmak amacıyla kullanımı M.Ö. 336-323 Roma İmparatorluğu dönemine dayanır. Romalılar soğutma işlemini kartoplarının içine koyarak yapmışlardır⁷. Bu zaman diliminde kar ve buzun muhafazası için Büyük İskender kar kuyuları inşa ettirmiştir⁸. Hatta Büyük İskender Hindistan’daki Petra Kentini ele geçirdiğinde ordunun iâşe tedarikini sağlamak amacıyla 30 adet kar kuyusu yaptırmıştır. Bilhassa Roma İmparatorluğunun Cumhuriyet dönemi kayıtlarında kar içecekleri soğutmak için kullanılmıştır. Karın kış aylarında toplanıp muhafaza edilmesinden dolayı oldukça zahmetli bir iş olduğu ve bu yüzden yalnızca seçkin sofralarda kullanıldığı belirtilmiştir. Bu dönem içerisinde karın kullanımının en yaygın hali şarap içerisine katılarak tüketilmesidir. Ancak daha sonraları karın şarap içerisine doğrudan katılması yerine, karı soğuk olarak muhafaza eden bir çanta içerisine konulup, şarabın bu şekilde soğutulması sağlanmıştır. Ayrıca içecek kabının kar içerisine gömülmesi de tercih edilen başka bir soğutma yöntemidir⁹. Bunun dışında şarap, bal, pekmez gibi mahsuller soğutularak yaz günlerinde tüketilmiştir. Bu soğutma işlemi, dağların tepelerinden toplanan temiz karın, kar kuyularında saklanarak muhafaza edilmesi ile sağlanmıştır. Muhafaza edilen kar yıl boyunca kullanılmıştır¹⁰.

³ Samancı, **a.g.m.**, s. 146.

⁴ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2339.

⁵ Özkan İzgi, “Orta Asya’nın En Eski Kültürleri ve Çin Medeniyeti ile İlişkiler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 1, s. 470.

⁶ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2339.

⁷ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2338.

⁸ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2338.

⁹ Samancı, **a.g.m.**, s. 146-147.

¹⁰ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2338.

Öte yandan Uzakdoğu kültüründe şekerle tatlandırılmış süte, buz karıştırılarak soğutulduğu bilgisi de kaynaklarda yer almıştır. Bu geleneklerin oluşmasında toplumların yaşadığı iklim ve coğrafyanın yakından etkili olduğu düşünülmektedir¹¹.

M.S. 2. yüzyılda kar ve buz kullanımı, Persler için bir vazgeçilmezdi. Yahçal adı verilen depolarda buzun saf olarak muhafaza edilmesi yerine kaymak, süt, şurup, şerbet, bal ve baharatlar ile çeşni haline getirip, istif etmişlerdir. Bu dönemde serinlemek amacıyla tatlı içecekleri buz ile soğutarak tüketmişlerdir¹².

Resim 1

İran’da Persler Zamanında Yapılmış Soğuk Hava Deposu Yahçal

(<https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/serinleten-tat-dondurma>)

M.S. 4. yüzyılda kar ve buz kullanımı çeşitli seremonilere konu olmuştur. Örneğin, Japonya Hükümdarı olan Nintoku, 1 Haziran’ı ‘Ulusal Buz Günü olarak ilan etmiş ve bu olay bir törenle kutlanmıştır. Törene gelen misafirlere buzdan yapılan cipsler sunulmuştur¹³.

11. yüzyılda Orta Asya’nın önemli bir şehri olan Merv topraklarında Selçuklu hükümdarı Melikşah’ın emriyle yapılan Sultan Kale ve 15. yüzyılda Timur’un oğlu Şahruh’un yaptırdığı Abdullah Han Kale arasında halk tarafından “Hacı Melikin

¹¹ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2337.

¹² Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2340.

¹³ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2340.

Tandırı” adıyla isimlendirilmiş üç adet buzhane yapısının kalıntısına rastlanmıştır. En büyük yapının 12 ya da 13. yüzyıl, diğerlerinin ise 15. yüzyılda buzhane olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir. Yapının, kerpiçten konik şeklinde tasarlandığı ve tek katlı sade bir yapıdan müteşekkil olduğu belirtilmiştir¹⁴.

11. yüzyılın sonlarına doğru inşa edilen Diyarbakır Ulu Cami’nin vakfiyesine bakıldığında da kar ve buz tüketiminden bahsedildiğini görmek mümkündür. Öyle ki, cami cemaatine yazın serinlemek için soğuk su dağıtıldığı, bunun için kar ve buz kullanıldığı zikredilmiştir. Hatta bu hayır yaz aylarında doksan gün boyunca sürmüştür. Cami hayrı için kullanılan kar ve buz ücretleri vakfiyede belirtilmiştir¹⁵.

13. yüzyılda Anadolu’da konar-göçer olarak yaşayan Türklerin, kar ve buz kullanımına bakıldığında, kışın soğuk yazın da serin olan yerlere göç ettiklerinden dolayı çok fazla gereksinim duymadıkları görülmektedir¹⁶. Genellikle suyun bol olduğu yerlerde konaklamayı tercih ettikleri gibi, yaşamlarını devam ettirecekleri bölgelerde her sene sağlık açısından karın yağmasının iyi olacağı düşüncesi de mevcuttur¹⁷. Ancak şehirlerde yerleşik hayata geçen Türkler için durum farklı olmuş, bu sebepten dolayı ihtiyacın da hâsıl olmasıyla hayatı kolaylaştıracak ve soğutma görevi üstlenecek olan karlık ve buzluklar, 13. yüzyıldan itibaren Selçuklu şehirlerinde bilhassa Konya’da görülmeye başlanmıştır¹⁸. Özellikle Selçuklu şehri Konya’da yapısal olarak taşların üst üste konularak örülmesi ile oluşan buzluklar, hayatı önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu kullanımın dışında dağların güneş görmeyen yamaçlarından toplanan karlar ile doldurulan karlıklar da yaz boyunca kullanılmıştır¹⁹. Eski adı “Ruha” şimdiki adı Urfa olan şehirde sıcak iklim koşullarından dolayı hem karın tüketildiği hem de satışının yapıldığı bilinmektedir. Hatta kar satışı üzerinden 500 dirhem vergi alınmaktadır²⁰. Ayrıca Konya hariç olmak üzere Kırşehir, Karaman

¹⁴ Yüksel Sayan, “Türkmenistan’ın XI-XIX. Yüzyıl Mimarî Anıtları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 6, s. 65-66.

¹⁵ Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk Mimarisinde Yazı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 6, s. 115.

¹⁶ Tuncer Baykara, **Türk Kültür Tarihine Bakış**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 58-59.

¹⁷ Tuncer Baykara “Türklüğün En Eski Zamanları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 1, s. 287-288.

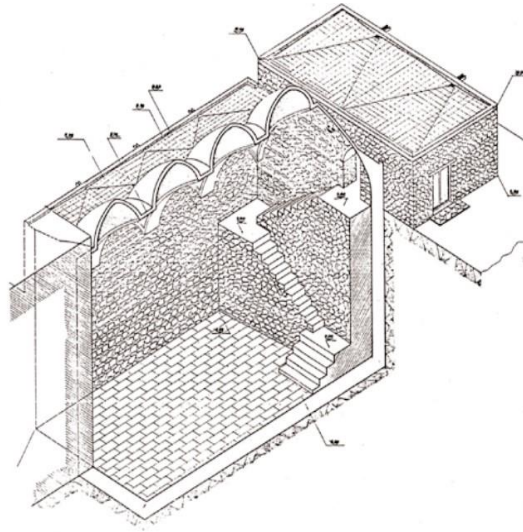
¹⁸ Baykara, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁹ Baykara, **a.g.e.**, s. 59.

²⁰ Claude Cahen, “XIII. Asır Ortalarında Cezire (İzzed B.Şeddad’a göre)”, Çev. Neşet Çağatay, **Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, Ankara 1953, s. 95.

gibi yerlerde de buz kullanılmakta ve muhafazası için İranlılara ait eski bir yöntem olan buz havuzlarından yararlanmaktaydı. Güney kıyı kesimlerinde ve Adana’da buzdan ziyade daha çok kar tüketilmiştir²¹.

14. yüzyılda İran’ın Buhara ve Semerkant gibi önemli şehirlerinde kar ve buzun kullanıldığı, karlıkların mevcut olduğundan bu dönemde yaşayan bir seyyah tarafından bahsedilmiştir²². Ayrıca Azerbaycan’ın tarihi şehri olan Nahcivan’da iki tane buzhanenin varlığından da söz edilmektedir. Bunlardan biri Nahcivan Buzhanesidir. Bu buzhane, tek katlı ve dikdörtgen bir yapıdır. Beş adet destekleyici kemeri ile altı kısma ayrılarak yarım silindir biçiminde tasarlanmıştır. Ancak bu buzhanenin, son dönemlerde büyük tahribe uğradığı belirtilmiştir. Diğer buzhane ise Ordubad Buzhanesidir. 18. yüzyılda inşa edildiği düşünülmekte olan buzhane, dikdörtgen yapılı, toprak seviyesinde merdivenle aşağı kata inilecek biçimde tasarlanmış, üç destek kemerli ve dört bölümlü bir yapıdır²³.

Resim 2

Ordubad Buzhanesi

(Turgay Yazar, “Nahcivan’da Türk Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 8, s. 181)

²¹ Samancı, **a.g.m.**, s. 147.

²² Samancı, **a.g.m.**, s. 147.

²³ Turgay Yazar, “Nahcivan’da Türk Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 8, s. 179.

15. yüzyılda Amerika’da yaşayan Aztek topluluğunun yoğun bir şekilde gerek yiyecek gerekse içeceklerini soğutmak için kar ve buzdan faydalandığı görülmektedir²⁴. Her ne kadar içeceklerin soğutulması işinde kar ve buzun kullanımı ile beraber kar ve buzun depolanma yöntemleri insanoğlu tarafından ilk Çin, Mezopotamya ve Roma medeniyetinden öğrenilmiş olsa dahi, Romalılardan sonra bu yöntem unutulduğundan, Avrupa kar ve buzun kullanımı ve saklama usulünü Osmanlılardan öğrenmiştir²⁵. Osmanlılar kar ve buzu saklamak amacıyla kar kuyularından yararlanmışlardır. Öyle ki bu kar kuyuları 16. yüzyılda İstanbul’u ziyarete gelen Fransız seyyahlar tarafından ilgi ile karşılanmış ve daha sonra Fransa’da benzer yapıların inşa edildiği de görülmüştür²⁶.

17. yüzyılın ortalarına doğru Orta Doğu medeniyetlerinde, kar ve buz kullanımı yazın revaçta idi. Şerbet olarak adlandırılan su, şeker, limon suyu veya gül suyu ile yapılan karışımlar soğuk olarak zevkle içilirdi²⁷. Bilhassa İran’da soğuk olarak sunulan şerbetler özel porselen kaplarda veya altın kâselerde ikram edilmiş ve özellikle tahta kaşıkla yavaş yavaş içilerek tüketilmiştir²⁸.

17. yüzyılın sonlarında şerbet ilk defa “Türklerin içeceği” olarak İtalya’da kullanılmaya başlanmıştır. Devamında İspanya ve Fransa’ya geçmiştir. İtalya’da “sorbetto”, İspanya’da “sorbete”, Fransa’da “sorbet” olarak isimlendirilmiştir²⁹.

²⁴ Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren yayıncılık, İstanbul 1989, s. 4.

²⁵ Osmanlı’da yaşayan Türkler ise bu yöntemi Orta Asya’dan alarak devam ettirmiştir. Bu konu ile ilgili net bilgi Kaşgarlı Mahmud tarafından aktarılmaktadır. Kaşgarlı Mahmud *buzluk* kelimesi “İçerisine buz doldurularak yaz için saklanan yer” olarak tanımlamış ve buna ilaveten *ırğağ* kelimesini “ donmuş buzu buzluğa çekip getirmek için kullanılan kanca” olarak aktarmıştır. Priscilla Mary Işın, **Osmanlı Mutfak İmparatorluğu**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 23.

²⁶ Priscilla Mary Işın, **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 186.

²⁷ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2340.

²⁸ **gös.yer.**

²⁹ Öztürk, Yaman, **a.g.m.**, s. 2341; Braudel, **a.g.e.**, s. 5.

B. OSMANLI SOSYAL HAYATINDA KAR VE BUZ KULLANIMI

Bu çalışmada Osmanlı sosyal hayatında kar ve buz kullanımında, İstanbul başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin önemli başkentleri olan Bursa ve Edirne şehirleri de öne çıkmıştır. Bilhassa bu üç büyük şehirde kullanılan kar ve buzun sosyal hayatta kullanımına bakıldığında, halkın sofrasına gelen kar ve buzun hangi amaçla ne şekilde tüketildiği, şerbetçi ve hoşafçı esnafının kullanımı, şehirlerde meydana gelen büyük yangınlarda faydalanma biçimi, sağlıkta ve vefat durumunda istifadesi ve son olarak vakıflar arayıcılığıyla halka sunumu ile türbe, tekke ve zâviyelerde sıcak yaz günlerinde hayır amaçlı yapılan dağıtımlar anlatılacaktır.

a. Osmanlı Gündelik Hayatında Kar ve Buz Kullanımı

İlk kısımda belirtildiği üzere Osmanlı toplumunda yaşayan Türkler, kar ve buzun saklama yöntemlerini atalarından yadigâr kalan usuller ile yapmışlardır. Bu usuller, evlerde bulunan mahzen ya da bahçe avlularında bulunan karlıklarda kışın karın biriktirilip, yazın içecek ve yiyeceklerle pratik bir şekilde tüketilmesi ile olmuştur³⁰. Bunun en güzel örneği yazın halk arasında en çok tercih edilen şerbetlerin kar ve buz ile soğutularak içilmesi idi³¹. Bilhassa bu buzlu şerbetler, geleneksel olarak yapılan söz, nişan, düğün gibi merasimlerde, doğum, sünnet ve mevlit günlerinde, ziyarete gelen misafirlere yazın soğuk olarak sunulan tatlı ikramlardı. Bunun yanında Ramazan ayında yapılan envaiçeşit şerbetler, vazgeçilmez içecekler arasındaydı³². Özellikle bu durum Osmanlı Devleti'ni çeşitli vesilelerle ziyaret eden ünlü seyyahların ve elçilerin de dikkatini çekmişti. 1546 yılında Kanunî Sultan Süleyman döneminde Fransa'dan elçilik vazifesi ile İstanbul'a gönderilen ünlü seyyah Pierre Belon du Mans,

³⁰ Alev Gözcü, Eren Akçiçek, "Osmanlı Mutfağında Kar ve Buz" **I. Türk Mutfak Kültürü Sempozyumu**, Bilecik 2010, s. 291.

³¹ Santuri Ali Ufku Bey, **Topkapı Sarayında Yaşam**, Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 45.

³² Aybuke Ceyhun Sezgin, Pınar Durmaz, "Osmanlı Mutfak Kültüründe Şerbetlerin Yeri ve Tüketimi", **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, Vol:7, Issue:2 Ankara 2019, s. 1506.

burada kayısı, erik, şeftali ve incir gibi meyve özlerinden hazırlanan şerbetlerin, kar ve buz ile soğutularak kullanıldığını aktarmıştır³³. Bunun yanı sıra 1788 yılında Sultan I. Abdülhamid döneminde İstanbul’da bulunan İspanyol subayı Federico Gravina da Türklerin çokça tükettiği şerbetlerden bahsetmiş, kokulu meyvelerden yapılan ve soğuk olarak tüketilen bu şerbetlerin çokça içildiğini hatta kahve kadar şerbetinde Osmanlı sofralarında yer aldığını dile getirmiştir³⁴.

Yaz sofralarının vazgeçilmez içeceklerinden biri olan hoşafların soğutulmasında da genellikle buz tercih edilmekteydi. Kâse şeklinde içi oyulan buzun içerisine, hoşaf konulur ve yazın bu şekilde ikram edilerek tüketilirdi. Buz çanağında hoşaf sunumu o kadar rağbet görürdü ki, hoşaf ile ilgili Sultan II. Mahmud ve Şeyhülislam Dürriade Efendi arasında geçen hoş bir sohbet anlatımlara konu olmuştur. Şöyle ki bir akşam habersizce Dürriade Efendi’nin evine ziyarete giden padişah, akşam burada yemeğe kalmak ister. Konakta padişaha verilen ziyafette, kendisine sunulan cam gibi parıldayan hoşaf kâselerini görünce oldukça dikkatini çeker. Ancak tam olarak ne olduğunu anlayamayınca Dürriade Efendi’ye bu işin aslını sorar. Dürriade Efendi de “Efendim, kulunuz lezzetini bozmasın diye buzu hoşafın içine attırmaz. Buzu tamamen kâse şeklinde dondurturum. Bu hem hoşafı soğutur, hem de avizelerden süzülen ziyayı in’ikâs ettirmek suretiyle sofraya ayrı bir revnak verir” der³⁵.

Kar ve buzdan şerbet ve hoşaf gibi karışımların içerisine doğrudan atılarak da istifade edilirdi. Böylelikle meyve özlerinden yapılan şurupların, şerbetlerin, reçellerin içerisine katılabildiği gibi, süt içerisine atılarak soğuk tatlı yapımında da kullanılırdı. Sonuç olarak Kar Şerbeti, Karsanbaç, Kar Helvası gibi değişik lezzetler ortaya çıkardı.

³³ Işın, **Osmanlı Mutfak İmparatorluğu**, s. 21. Hasburglar tarafından İstanbul’elçi olarak gönderilen Sonnegk ve Preyburg Kontu David Ungnad’ın sefaret heyetinin Protestan vaizi olan Stephan Gerlach’ın 1573-1576 yılları arasında kaleme aldığı seyahatnamesinde İstanbul’da yaşayan Hristiyanlar, Türkler ve Yahudilerin şarap veya şerbet içecekleri zaman kar veya buzu ya direk içine atıp eridikten sonra içtiklerini veya içeceklerini buzun içine yerleştirerek tükettiklerini aktarmıştır. Stephan Gerlach, **Türkiye Günlüğü 1573-1576**, 2. Cilt, Çev. Türki Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 509.

³⁴ Federico Gravina, **İstanbul’un Anlatımı**, İspanyolcadan Çev. Yıldız Ersoy Canpolat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 125.

³⁵ Gözcü, Akçiçek, **a.g.m.**, s. 284- 285; Abdullah Martal, **Belgelerle Osmanlı Döneminde İzmir**, Yazıt Yayıncılık, Ankara 2007, s. 63.

Örneğin, Karsanbaç yoğurt veya meyve özleri ile karın karıştırılarak³⁶, Kar helvası ise karın içerisine bal veya pekmez katılarak yapılırdı³⁷.

Resim 3

Karsanbaç

Resim 4

Kar Helvası

(Musa Dağdeviren, “Karlı Aş”, *Yemek ve Kültür Dergisi*, Sayı:9, İstanbul 2007, s. 154-155)

Osmanlı toplumunda gerek sofralarda gerekse sayfiye yerlerinde yazın en çok tercih edilen şerbet ve hoşaf lar, şerbetçi ve hoşafçı esnafı tarafından kar ve buz ile soğutularak halkın istifadesine sunulurdu. Bunun için devlet, Osmanlı saraylarında kullanılan kar ve buzun nakliyesinden saraya tevzi edilene kadarki süreçte vazifeli olarak çalışan Buzcubaşı³⁸ veya Karcıbaşı adıyla bilinen görevliyi esnafın kar ve buz ihtiyacının karşılanmasıyla da vazifelendirmişti. Devlet bu görevlilere esnafa belli miktarda kar ve buz satışı yapmalarını zorunlu tutardı. Kar ve buz satışı yapılmadan önce şerbetçilerin ödeyeceği bedeller ise buzcubaşı ve şerbetçiler kethüdasının Meclis-i Şer’de bir araya gelerek, mecliste aldıkları kararlar neticesinde belirlenirdi. Mesela, 1619 senesinde yaz günlerinde karın her yüküne 50 akçe, buzun her yüküne 60 akçe üzerinden satış bedeli belirlenirken³⁹, 1668 yılına gelindiğinde bu bedel bir yük kar için 104 gümüş olarak tespit edilmiş ve o dönemde bu bedelin karşılığı 104 akçe olarak kayıtlara geçmiştir⁴⁰.

³⁶ Işın, **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, s. 188.

³⁷ Samancı, **a.g.m.**, s. 148-149.

³⁸ Buzcubaşı ve Karcıbaşı birbirinin yerine kullanıldığından karışıklığa mahal vermemek adına bundan sonra yalnızca Buzcubaşı tercih edilecektir.

³⁹ Mustafa Altıntaş, **Osmanlı İstanbul’unda Ta’âm Bişirüb Satanlar**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020, s. 127.

⁴⁰ BOA., YB..04., 2/89, 07.M.1079 (17 Haziran 1668).

İstanbul'da mesleğini icra eden şerbetçi ve hoşafçılar, Üsküdar, Beşiktaş, Galata, Kasımpaşa, Hasköy, Eyüp, Tophane ve Rumeli Hisarı civarında bulunmaktaydı⁴¹. Bu güzergâhlar üzerinde toplamda 93 adet şerbetçi dükkânı vardı⁴². Bu dönemde Eyüp ve Tatavla'da bulunan karlıklardan, Galata'dan Rumelihisarı'na kadar olan bölgedeki şerbetçilere, yazın alacakları karı temin etmeleri için, buzcubaşı amirliğinde dört gedikli vazifelendirilmişti⁴³. Bu görevde vazife alan gedikliler Eyüp ve Tatavla'daki karlıklardan sorumlu oldukları gibi bunlar haricinde bulunan iki adet karlık ve dokuz adet buzlukla da ilgilenmişlerdir⁴⁴.

19. yüzyılın başlarında Üsküdar'da bulunan hoşafçı ve şerbetçi ustalarına İstanbul ve civarında bulunan karlıkları kiralayabilme hakkı verilmiştir. Böylelikle hoşafçı ve şerbetçiler karlıklardan topladıkları karları kendi dükkânlarında hoşaf ve şerbet yapımında kullanıp, halka satışa sunmuşlardır. Özellikle hoşafçı ve şerbetçilere verilen izin belgesinde, kar ve buzun kullanımı hakkında, topladıkları karı ve buz şerbet veya hoşaf yapımında kullanmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ancak durum böyle olmasına rağmen topladıkları karı kendi kullanımları haricinde Üsküdar ve Boğaziçi'nde bulunan dondurmacılara sattıkları tespit edilmesi üzerine, her ne sebeple olursa olsun kar satışı yapmaktan men edilmişlerdir⁴⁵. Böylelikle Üsküdar'da bulunan şerbetçi ve hoşafçı esnafı ve kethüdalarına kar ve buz dağıtımı ve satışını ancak buzcubaşının yaptığı padişah Sultan III. Selim'in hatt-ı hümayunuyla tekrar hatırlatılmıştır. Sözü geçen hatt-ı hümayunda bilhassa hoşafçı ve şerbetçilere Üsküdar Bulgurlu'da kiraladıkları karlıklarda⁴⁶ kar biriktirebilme ve imal ettikleri hoşaf ve şerbetleri soğutmak için kullanabilme hakkı verilmiştir. Fakat durum böyle olmasına rağmen yine şerbetçi ve hoşafçı esnafının Üsküdar ve Boğaziçi'ndeki dondurmacılara kar satışı devam etmiş ve bu sebeple alınan karar neticesinde, ellerinde bulunan karı

⁴¹ BOA., C.BLD., 92/4587, 26.Za.1174 (29 Haziran 1761).

⁴² BOA., C.BLD., 15/723, Lef 1, 29.Ra.1182 (13 Ağustos 1768).

⁴³ BOA., C.BLD., 15/723, 29.Ra.1182 (13 Ağustos 1768).

⁴⁴ BOA., C.BLD., 15/723, Lef 1, 29.Ra.1182 (13 Ağustos 1768).

⁴⁵ BOA., C.DH., 349/17473, Lef 1, 12.Ca.1219 (19 Ağustos 1804).

⁴⁶ Üsküdar'da Bulgurlu civarında iki adet karlık mevcuttur. Gül Sarıdikmen, "Ressam Hoca Ali Rıza'nın Resimleri Işığında Üsküdar'da Düünden Bugüne Bulgurlu Köyü", **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII**, C. I, İstanbul 2-4 Kasım 2012 s. 167.

Buzcubaşı Mehmed Reşid Ağa'ya belirlenen muayyen fiyat üzerinden satmaları emredilmiştir⁴⁷.

Osmanlı Devleti'nde belki de buzun istifade edildiği en ilginç alanlardan biri yangınların söndürülmesi amacıyla kullanımıdır. Bilhassa Osmanlı toplumunda evlerin ahşap ve birbirine bitişik nizamda olması yangınların hızlı bir şekilde büyümesine sebep olmuştur. Özellikle Edirne'de çıkan yangınlarda, donan Ergene Nehri'nden faydalandığı ve buradan çıkarılan buz kütlelerinin demir baltalar yardımıyla taşınabilir ebatlarda kırılıp ufalanarak olası yangınlarda hızlı bir şekilde müdahale edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum yangınların hızlı bir şekilde söndürülmesi açısından oldukça pratik ve etkili yöntem olmuştur⁴⁸. Büyük ihtimalle yaz mevsimlerinde çıkan yangınlarda kullanılmak üzere Ergene Nehri'nden çıkarılan buzlar, Edirne'de bulunan belli buzhanelerde muhafaza edilmiştir.

Osmanlı toplumunda kar ve buz sağlık alanında da oldukça önemliydi. Bu sebeple çeşitli amaçlarla kullanılırdı. Tabib İbn-i Şerif *Yâdigâr* adlı kitabında kar ve buzun 15. yüzyılda muhtelif hastalıkların tedavisinde kullanıldığına işaret etmektedir⁴⁹. Bilhassa soğuk suyun kalp ve mide hastalıklarının tedavi edilmesinde kullanıldığı aktarılmaktadır⁵⁰. Devlet tarafından Darüşşifalara ve tabiplere kar ve buz tevziatı yapılırdı. Bununla birlikte hekimlere yapılan şahsi tayinatlar da mevcuttu. Mesela, Masraf-ı Şehriyâri'nin Kalemi'nin aldığı bir tezkirede Tabîb-î Rûhânî'ye⁵¹ üç ay boyunca Ağustos sonuna kadar yarım torba buz verilmesi istenmiştir⁵².

Osmanlı Devleti'nde padişahların, devlet ricalinde görev alan veya emekliye ayrılmış kişilerin vefatı durumunda kar ve buz kullanılırdı. Bu sebeple özellikle yazın vefat eden padişahların defin işlemlerinin hemen yapılmasının mümkün olmadığı

⁴⁷ BOA., C.BLD., 112/5561, Lef 1-4, 28.Ra.1220 (26 Haziran 1805); 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kar ve buz temin ve tüketimine dair bkz. Burcu Kurt, "Kar ve Buz Temininde Modernleşme ve XIX. Yüzyıl İstanbul'unda Karcı Esnafı", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, Ocak 2015, s. 145-167.

⁴⁸ BOA., C.BLD., 136/6768, 28.Za.1194 (26 Kasım 1780).

⁴⁹ Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız, *Yâdigâr*, Yer Küre Kitaplığı, İstanbul 2014, s. 257, 312.

⁵⁰ Gözcü, Akçiçek, *a.g.m.*, s. 271.

⁵¹ Tabîb-î Rûhânî: Saray hekimleri arasında yer alan hastaları okuyup, manevi nefes veren hekimdir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 368.

⁵² BOA., C.SH., 29/1416, 29.R.1223 (24 Haziran 1808).

durumlarda cenaze ya sarayın buzhanesinde bekletilir ya da aynı gün yapılacak olan definlerde cenaze buza sarılarak kokması önlenirdi. Mesela, Sultan II. Selim'in 15 Aralık 1574'te vefatı üzerine sarayın hekimbaşısı Garsüddinzâde ve sarayın bazı ağaları tarafından yıkanıp kefenlenen cenaze⁵³, şehzade III. Murad'ın validesi Nurbanu Sultan'ın izni ile III. Murad İstanbul'a gelinceye kadar on iki gün boyunca sarayın buzhanesinde bekletilmiştir⁵⁴. Başka bir misalde ise 22 Haziran 1691 yılında vefat eden Sultan II. Süleyman'ın cenazesi aynı gün Edirne'den Silivri'ye araba ile getirilmiş, cesedin sıcaktan kokmasını önlenmek için dört bir tarafı pamuklara sarılarak altına ve üstüne buz parçaları yerleştirilmiştir⁵⁵. Silivri'ye ulaşan cenaze İstanbul'a gemi ile taşınmıştır⁵⁶. İmam Ali Efendi tarafından gasl edilen cenaze Alay Köşkü'ne getirilerek ikindi namazına müteakiben cenaze namazı kılındıktan sonra Kanunî Sultan Süleyman'ın türbesine defnedilmiştir⁵⁷. Böylelikle eğer yaz aylarında saray halkından birisinin vefatı durumunda cenazenin İstanbul'a defnedilmesi istenirse mevta buzlara sarılarak İstanbul'a nakledilirdi⁵⁸.

Devlet ricalinde görev alan veya emekliye ayrılmış kişilerin vefatı durumunda⁵⁹ vefat eden kişinin hayrına, taziye evinde kullanılmak üzere kar ve buz gönderilirdi. Hatta vefat dolayısıyla verilen kar ve buz tayinatı, şiddetli sıcaklar sona erene kadar devam ederdi⁶⁰. Böylece taziye evlerinde verilen ikramlarda kar ve buz

⁵³ Sinem Serin, **Osmanlı Sağlık Sisteminin Yönetimi: Hekimbaşılık Kurumu**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 125.

⁵⁴ Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî I**, Haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 98; Feridun Emecen, "Selim II", **DİA**, C. 36, s. 417; İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 2. Cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 421-422. III. Murad, babasının vefat haberini alması üzerine Mudanya'dan Nişancı Feridun Bey'e ait olan bir buz kayığı ya da buz gemisi ile İstanbul'a gelmiştir. Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi I**, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 21; Mustafa Nuri Paşa, **Netayic ül-Vukuat**, Cilt I-II, Haz. Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1979, s. 113; Zeynep Tarım Ertuğ, **XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 70.

⁵⁵ Nazire Karaçay Kurtal, **Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 1362; Danişmend, **a.g.e.**, 3. Cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 471.

⁵⁶ Abdülkadir Özcan, "Süleyman II", **DİA**, C. 38, s. 79.

⁵⁷ Kurtal, **a.g.t.**, s. 1362; Danişmend, **a.g.e.**, 3. Cilt, s. 471.

⁵⁸ İsmail Buzcular, **Erkek Evlattan-erkek evlada geçen bir soyla 517 (799) senedir yaşayan bir AİLE BUZCULAR**, Bursa Hakimiyet Matbaası, Bursa 2004, s. 64.

⁵⁹ BOA., C.SM., 71/3552, Lef 1, 05.Ca.1224 (18 Haziran 1809).

⁶⁰ BOA., C.DH., 121/ 6011, 26.L.1240 (13 Haziran 1825).

çeşitli şekillerde kullanılarak hem gelenler serinletilir hem de bu vesile ile misafirlerin hayır duası alınırdı.

b. Osmanlı Vakıflarında Kar ve Buz Kullanımı

Vakıf, bir kişinin toplum yararına sahip olduğu menkul ya da gayrimenkul malını hem Allah rızasını kazanmak hem de halkın faydalanması amacıyla çeşitli şekillerde halka sunuş biçimidir. Bilhassa dini ve eğitim-öğretim amacıyla kurulan vakıfların yanı sıra Osmanlı toplumunda su ihtiyacının çeşme ve sebiller ile karşılanması da oldukça mühimdi⁶¹. Böylelikle sebil sularının soğutulması amacıyla kurulan su vakıfları, sıcak yaz aylarında kar ve buz ile soğutularak halkın istifadesine sunulmuş ve insanlığa ömür boyu hizmet etmiştir. Bir şehrin temel ihtiyacı olan su, sebillerin yanı sıra su bentleri, su kuyuları ve çeşmelerden de karşılanmıştır. Bu sebeple hayır amaçlı pek çok sebil inşa edilmiştir. İnşa edilen bu sebillerden zaman zaman halka hem soğuk su hem de soğuk şerbetler ikram edilmiştir. Sebillerle sağlanacak olan soğuk su, vakıflar tarafından inşa edilen buzluklardan sağlanmıştır. Bu sebillerdeki suyun soğutulması amacıyla buzun yanında alınacak olan karın alım şartları ve miktarı ise vakfiyelerde net olarak belirtilmiştir. Vakıflar yalnızca yazın camilerde bulunan sebilleri soğutmamış, kışın camiye gelen cemaatin abdesthanelerden kullanacağı suyu da ısıtmıştır. Halka hizmette gösterilen bu hassasiyet, vakıf sisteminin sahip olduğu incelikli anlayışa çok güzel bir örnektir⁶².

Osmanlı'da yapılan bu hizmetlerin geçmişteki tarihi seyrine bakıldığında Selçuklu döneminin izlerini taşıdığını görmek mümkündür. Bu sebeple vakıf şartnamesi gereği, halkın su ihtiyacını karşılamak için yapılan sebiller taşıma suyu ile doldurulmuş ve Ramazan ayına denk gelen yaz mevsimlerinde buzlu su ve şerbetler halka sunulmuştur⁶³. Mesela, Diyarbakır Ulu Cami vakfiyesinde, camiye ait olan sebilin yazın gelen cemaatin serinlemesi için, suyun kar ve buz ile soğutulması

⁶¹ Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018, s. 60.

⁶² Mehmet Borat, "Vakıf Su Yolları", **Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 5-8 Mayıs, İstanbul 2000, s. 63.

⁶³ İsmet Kayaoğlu, "Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Motifler", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 7, s. 285.

istenmiştir. Bu durum Haziran ayından itibaren üç ay sürmüştür. Cami vakfiyesinde bu cami suyundan içenlere *Allah rahmet eylesin* denilmektedir⁶⁴.

Konya Beyşehir'deki Eşrefoğlu Süleyman Bey Camisi'ne ait olan bir karlığın kış mevsiminde doldurulması ile yaz mevsimi geldiğinde halka hayır amaçlı kar dağıtıldığı aktarılmaktadır⁶⁵. Orhan Bey döneminde Bursa'da bulunan *Şüşteri Çarşısındaki* boyacılar esnafının oluşturduğu birlik ile halkın sıcak yaz günlerinde çarşı içerisindeki çeşmelerin soğuk akması amacıyla *selc (buz) vakfi* kurmuşlardır⁶⁶. Ayrıca Evliya Çelebi seyahatnâmesinde Bursa'da devlet tarafından yapılan pek çok sebil olduğunu ve bu sebillerin genellikle Keşiş Dağı'ndan getirilen buzlar ile soğutulduğunu ifade etmiştir⁶⁷.

1554 yılında Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı sarayını ziyarete gelen elçilerden biri olan Busbecq, İstanbul'a gelmek için çıktığı yolculuğunda halkın kar ve buzdan faydalanma ve kullanma hususundaki izlenimlerinin tek tek aktarmıştır. Busbecq, yolculuğu esnasında Bozüyük'te konakladıklarını ve bu konaklama süresince Türklerin yüksek tepelerde bulunan kayalıkları oyarak, büyük bir sarnıç yaptıklarını ve bu sarnıcın içerisini kışın kar ile doldurarak, yaz mevsimi geldiğinde karın erimesiyle sarnıcın dibinden açılan bir delikle su kanalından yola su aktardıklarını ve yoldan geçen yolcuların buz gibi soğuk sularla serinlediğini söylemiştir. Ayrıca bunu yapanların Allah katında sevap kazandıklarını da eklemiştir. Bazen de Türklerin yağurdun içerisine buz gibi su koyarak sulandığını ve içine ekmek ilave ederek, yaptıkları bu karışımı susadıkları vakit içtiklerini belirtmiştir. Hatta bu deneyimi kendilerinin de uyguladığını ve susuzluklarını giderdiklerini anlatmıştır⁶⁸.

Osmanlı toplumunda vakıfların sosyal yaşamdaki birleştirici rolü o kadar mühimdir ki padişahların, valide sultanların, hanedan mensuplarının ve devlet ricalinin

⁶⁴ Tüfekçioğlu, **a.g.m.**, s. 115.

⁶⁵ Gözcü, Akççek, **a.g.m.**, s. 273; Işın, **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, s. 186.

⁶⁶ Cafer Çiftçi, "Osmanlı Dönemi Bursa Su Yollarının Bakımı Ve Onarımında Vakıfların Rolü", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 3, Bursa 2002, s. 60

⁶⁷ Evliyâ Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, 1-6. Kitaplar, 2. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 16.

⁶⁸ Ogier Ghiselin De Busbecq, **Türk Mektupları, Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555- 1560)**, Çev. Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s.48, 56.

bu önemli sosyal platformda yer aldıkları halka hizmet hakka hizmet düsturunu düşünerek hareket ettikleri görülmektedir. Mesela, kar ve buzun halka ücretsiz sunumunda camilere yaptırılan sebillerin ve inşa edilen çeşmelerin önemli bir yeri vardır. Bu sebeple 1663 yılında Hatice Turhan Valide Sultan'a ait vakıfta çeşme sularının soğutulması için kar ve buzdan istifade edilmiş ve böylelikle Yeni Cami sebillerinden yazın buz gibi soğuk sular ikram edilmiştir. Bunun yanı sıra baldan yapılan şerbetler yaz mevsimine denk gelen Ramazan aylarında kar ile soğutularak halka sunulmuştur⁶⁹. Bu konuda Halil Paşa⁷⁰ hem kendi hem de ağabeyi Sokullu Mehmed Paşa için kurduğu Mehmed Paşa Vakfında, Mehmed Paşa Sarayı'nın karşısına yapılan çeşmeden sıcak yaz günlerinde soğuk su akması için kar alımı yapılmasını istemiş ve yapılan masraf vakıf harcama kalemine kaydedilmiştir. Böylelikle sıcak yaz günlerinde hem halkın serinlemesi hem de hayır duasının alınması amaçlanmıştır⁷¹.

Osmanlı Devleti'nde hayır amaçlı pek çok sebilhane inşa edilmiştir. Mesela bunlardan birisi Sultan I. Mahmud'un İstanbul ve civarında yaptırdığı beş adet sebilhane idi. Bu sebilhanelerden birisi Büyük Ayasofya'da diğerleri Galata ve civarında bulunmaktaydı⁷². Ayrıca Sultan II. Mahmud'un hayır için yaptırdığı sebiller de vardı. Bu sebillerden yazın üç ay boyunca soğuk su akardı⁷³. Halkın soğuk su ihtiyacının karşılanmasında sebillerin yanı sıra seyyar su dağıtan sebilcilerden de faydalanılmakta ve sebilciler hayır amaçlı olarak halka ücretsiz su dağıtmaktaydılar⁷⁴.

⁶⁹ Priscilla Mary Işın, **Gülbeşeker Türk Tatlıları Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 290; İbrahim Ateş, **Kanunî Sultan Süleyman'ın Su Vakfiyesi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 3.

⁷⁰ 1570-1629 yılları arasında yaşayan Halil Paşa, Kayserili Halil Paşa olarak da bilinir. Osmanlı Devleti'nde Sultan I. Ahmed, Sultan I. Mustafa, Sultan II. Osman ve Sultan IV. Murad döneminde veziriazamlık yapmıştır. Ayrıca 1611-1613 yılları arasında Kaptan-ı Deryâ görevinde vazife almıştır. Alexander H. De Groot, "Halil Paşa, Kayserili", **DİA**, C. 25, s. 324.

⁷¹ Meltem Aydın, "Halil Paşa İbn Pirî Vakfiyesi", **Vakıflar Dergisi**, Sayı:37, Ankara 2012, s. 16-17.

⁷² BOA., C.BLD., 92/4587, 26.Za.1174 (29 Haziran 1761).

⁷³ T. Cengiz Göncü, "Osmanlı Saray Sofrasında Kar ve Buz Kullanımı", **Milli Saraylar Sanat- Tarih- Mimarlık Dergisi**, Sayı:10, İstanbul 2012, s. 78.

⁷⁴ Kütükoğlu, **a.g.e.**, s. 224; Bir görevli tarafından hayır amaçlı yapılan çeşmelerden ucu musluklu büyük tulumlara doldurulan su, suçuların omuzlarına yüklenerek şehrin çeşitli semtlerine ulaştırılırdı. Halka serinlemek için ikram edilen su, pirinçten imal edilen değerli taşlarla süslü bir kâse içerisinde sunulurdu. Bkz. Crailsheimli Adam Werner, **Padişahın Huzurunda**, Elçilik Günlüğü 1616-1618, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 96.

Osmanlı Devleti'nde kar ve buz, bilhassa camilerde bulunan sebilhaneler ve sebiller haricinde türbelere de dağıtılırdı. Bunun en güzel örneklerinden biri Sigetvar'daki Kanunî Sultan Süleyman'ın türbesidir. Sigetvar'da inşa edilen bu türbeye yapılan buzhane ile türbeyi ziyarete gelen ziyaretçiler hem serinletilmiş hem de bu vesile ile merhum padişahın ruhuna dualar edilmiştir⁷⁵. Sultan I. Murad'ın türbesinde bulunan sebiller de yazın Karhane-i Âmire'den⁷⁶ gelen kar ve buz ile yıllarca türbeyi ziyarete gelenleri serinletmiştir⁷⁷.

Osmanlı Devleti'nde kar ve buz tevziatı, camiler, sebilhaneler ve türbeler dışında dönemin önemli sosyal yapıları içerisinde yer alan tekke ve zâviyeler ile İstanbul dışındaki bazı vakıflara da hayır amaçlı gönderilmiştir. Osmanlıda tekke ve zaviyelere yapılan kar ve buz tahsisatına dair şimdiye kadar yaptığımız araştırmalarımızda 19. yüzyıl öncesine dair herhangi bir bilgi edinmesek de gerek Sultan III. Selim ve gerekse Sultan II. Mahmud'un Mevleviliğe karşı olan ilgisi ve dergâhlara gidip bizzat dualara katılmaları⁷⁸ temelinde konu ele alındığında bu anlayışın önceki dönemlere de teşmil edilmesi makul bir yaklaşım olacaktır. Bilhassa Sultan II. Mahmud döneminden itibaren halkın ilgi gösterdiği Mevlevîhânelere, dergâhlara ve tekkelere hayır amaçlı yazın düzenli bir şekilde kar ve buz dağıtımı yapılmıştır. Tekkelere yapılan tevziat Haziran ayının başından Ağustos sonuna kadar yapılmış ve ödenmesi gereken tutar Maliye Hazinesi'nden tahsil edilmiştir⁷⁹. Sultan II. Mahmud'un Sebil-i Âlilerine mûtaad olarak yapılan tayinatlar Mevlevîhâne ve dergâhlar başta olmak üzere üç aylık süreyi kapsamıştır⁸⁰. Bu tayinatlar haricinde özel olarak Mevlevî şeyhlerine yapılan tayinatlar da mevcuttur. Mesela, Galata

⁷⁵ BOA., A.{DVNSMHM.d., 36/287, 08.M.987 (7 Mart 1579).

⁷⁶ Tanzimat öncesi Sultan I. Murad türbesine Buzhane-i Âmire'den sağlanan kar ve buz, değişen teşkilat yapısına rağmen Tanzimat sonrasında da düzenli bir şekilde devam etmiştir. Ancak Tanzimat'ın ilânından sonra Karhane-i Âmire adıyla Hazine-i Hassa'ya bağlı bir birim olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Arzu T. Terzi, **Hazine-i Hassa Nezareti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 64, 72-73.

⁷⁷ BOA., İ.DH., 77/3810, 28.Ca.1259 (26 Haziran 1843).

⁷⁸ Nimetullah Akay, "Osmanlı Sultanı II. Mahmud Döneminde Mevlevilik", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 33, Ocak–Haziran 2015, s. 83-84.

⁷⁹ BOA., İ.DH., 77/3810, 28.Ca.1259 (26 Haziran 1843).

⁸⁰ BOA., HH.d., 14534, s. 6, 29.Z.1280 (5 Haziran 1864).

Mevlevîhânesi Şeyhi Mahmud Dede'ye Haziran ayından Ağustos'a kadar her gün bir denk kar tevziatı yapılmıştır⁸¹.

Mevlevîhânelerde kar ve buzdan en çok şerbetleri soğutmak için istifade edilirdi. Bilhassa yeni derviş olanlar için verilen ziyafetlerde, matbah hizmetlisi olan şerbetçi tarafından şerbetler hazırlanır⁸², hazırlanan bu şerbetler buz ile soğutularak gelenlere ikram edilirdi⁸³. Mevlevîhâne ve dergâhlara dair kar ve buz dağıtım kalemlerinde dikkat çeken diğer bir husus ise sarayın musikiye verdiği ehemmiyet dolayısıyla Meşkhane'ye yapılmasını istediği tevziatlardır. Bu tevziatlar diğerlerinden farklı olarak yazın yalnızca bir ay boyunca haftada 3 kez yapılmıştır. Böylelikle yapılan bu tevziatların Tanzimat'tan sonra da devam ettiği aşîkârdır. İstanbul'da bulunan Mevlevîhâneler, dergâhlar ve gerekli yerlere yapılan kar ve buz tayinat listesi ve ödenen meblağlar aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak gösterilmiştir⁸⁴.

⁸¹ BOA., AE.SMHD.II., 64/4585, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁸² Abdülbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983, s. 392.

⁸³ Yazın tekkelerde şerbet yapımında kullanılan kar ve buz, bazı tekkelerin kar kuyularında muhafaza edilmiş ve gerektiğinde buradan kullanılmıştır. Gülgün Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 390.

⁸⁴ BOA., HH.d., 14534, s. 6, 29.Z.1280 (5 Haziran 1864).

TABLO I
Mevlevîhâne ve Dergâhlara Verilen Kar ve Buza Ödenen Ücretler

II. Mahmud'un Sebil-i Âlileri	Ay	Ödenen Meblağ (kuruş)
Yenikapı Mevlevîhânesi	3	200
Bahariye Mevlevîhânesi	3	200
Galata Mevlevîhânesi	3	200
Kasımpaşa Mevlevîhânesi	3	200
Üsküdar Mevlevîhânesi	3	200
Merkez Efendi Dergâhı Şerifi	3	200
Selimiye Dergâhı Şerifi	3	200
Hazreti Hüdayi Dergâhı Şerifi	3	200
Fındıklı Dergâhı Şerifi	3	200
Tophanede Kadirihane Dergâhı Şerifi	3	200
Sütlüce Dergâhı Şerifi	3	200
Unkapanı Şeyh Buhari Dergâhı Şerifi	3	200
Kabasakal'da tariki Rifaiyyeden Aziz Dergâhı Şerifi	3	200
Kara Sarıklı Dergâhı Şerifi	3	200
Fatihte Kubbe Dergâhı Şerifi	3	200
Kariyye Matbahı Hümâyün	1	600
Meşkhaneye Haftada 3 defa	1	744

İKİNCİ BÖLÜM

SARAYIN KAR VE BUZ İHTİYACININ KARŞILANMA AŞAMALARI

A. SARAYIN KAR VE BUZ TEMİNİNDEKİ BÜROKRATİK SÜREÇ

Osmanlı sarayına kar ve buz ihtiyacının hâsıl olması durumunda Bursa'dan getirilecek olan kar ve buz için önce Bursa Kadısı ve Mütesellimi'ne hitaben yazılan fermanla buz nakli için âyânlar, iş erleri, araba ve katar sahiplerine ihtiyaç olduğu belirtilirdi⁸⁵. Sonra gerekli olan tüm hazırlıklar yapılır, buzcubaşı gözetiminde buzcular neferleriyle birlikte ilgili alana gidilir, karlar toplanır ve buzlar kesilip kaldırılırdı⁸⁶. Böylelikle kar ve buzun dağlardan temini ve Mudanya İskeleyi'ne nakli hususunda hesaplanan amele ve yevmiye ücretleri Hüdavendigâr mutasarrıfına bildirilirdi⁸⁷. Sarayın özellikle Mudanya nâib ve serdarına gönderdiği hükümde buzun erimeden getirilmesi konusunda yardımcı olmaları istenmekte, buzcubaşının ise hızlı hareket etmesi tembih edilmekteydi⁸⁸.

B. KAR VE BUZ SAĞLANAN MERKEZLER VE KARLIKLAR

Osmanlı Sarayı'na kar ve buz Keşiş Dağı (Uludağ), Eyüp'ün yüksek zirveleri ve Katırlı Dağı'ndan temin edilmekteydi. Kar ve buz temininde öncelik Keşiş Dağı ile birlikte Eyüp idi. Keşiş Dağı'nın yanı sıra Bursa'daki diğer bir merkez olan Katırlı Dağı'ndan 19. yüzyıldan itibaren istifade edilmeye başlanmıştır. Ancak erken dönem kayıtları incelendiğinde istisna da olsa Bursa ve İstanbul haricinde yüksek rakımlı yaylalardan da kar ve buz temin edildiği görülmektedir. Mesela, yalnızca padişaha

⁸⁵ BOA., C.BLD., 17/807, 27.S.1218 (18 Haziran 1803).

⁸⁶ BOA., C.SM., 167/8370, 21.S.1158 (25 Mart 1745).

⁸⁷ BOA., C.SM., 110/5525, 26.L.1178 (18 Nisan 1765); BOA., AE.SABH.I., 287/19269, 03.B.1189 (30 Ağustos 1775).

⁸⁸ BOA., C.SM., 125/6297, 24.C.1200 (24 Nisan 1786).

mahsus olmak üzere Kocaeli kazasına bağlı Ereğli'deki Ebruz yaylasının yüksek yamaçlarından kar ve buz toplanmış ve karın toplanma süresi boyunca yaylaya kimse alınmamıştır⁸⁹.

Resim 5

Bursa Fiziki Haritasından Keleş ve Katırlı Dağı'nın Görünümü

(Harita ölçeği 1:1 700 000. <http://www.bursadakultur.org/images/bursafiziki.JPG>)

Keleş Dağı, Eyüp'ün yüksek zirveleri ve Katırlı Dağı'ndan saray için temin edilen kar ve buzun ihtiyaçtan fazlası karlık, buzluk⁹⁰ veya buzhane olarak adlandırılan mahallerde muhafaza edilerek saklanmıştır. Arşiv belgelerinde karlıklar karhane⁹¹, buzluklar ise buz kuyusu⁹² şeklinde zikredilmiştir. Bunun yanı sıra karlıklara kar kuyusu⁹³, berfdân⁹⁴ veya berfhane⁹⁵ de denilmektedir. Buzhaneler ise karlıklar gibi aynı iş için kullanılan benzer vasıflara sahip yapılardır.

⁸⁹ BOA., A. {DVNSMHH.d., 9/13, 20.N.977 (26 Şubat 1570).

⁹⁰ Buzluklar incelenen tüm masraf defterlerinde karlıklarla birlikte kullanılarak tek bir yapıyı ifade etmiştir. Bu sebeple buzluk ve karlık olarak adlandırılan yapılar birbirinin yerine kullanılan aynı amaca hizmet eden yapılardır.

⁹¹ BOA., AE.SABH.I., 343/23948, Lef 1, Z.1198 (Ekim/Kasım 1784); M. Zeki Pakalın, "Karhane", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 201.

⁹² BOA., C.BLD., 43/2149, 19.N.1234 (12 Temmuz 1819).

⁹³ BOA., C.ML., 49/2254, Lef 2, 19.C.1260 (26 Haziran 1844); BOA., KK.d., 7398, 11.S.1261 (19 Şubat 1845).

⁹⁴ Ömer Lütfi Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", **Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:13, Ankara 1979, s. 48.

⁹⁵ Gözcü, Akçiçek, **a.g.m.**, s. 274.

Karlık veya kar kuyusu olarak adlandırılan yapılar bilhassa yazın kar ve buz ihtiyacını sağlamak üzere inşa edilmiştir⁹⁶. Genellikle yüksek tepelerin kuzeye bakan yamaçlarında yer almıştır⁹⁷. Geniş çukur halinde açılan kar kuyularının duvarları karın uzun süre temiz ve erimeden muhafaza edilebilmesi için taş ile örülmüştür⁹⁸. Kar kuyularının çapı ve derinliği yaklaşık 10-15 metre civarındadır. Tepesi aşağı, tabanı yukarı gelecek şekilde koni biçiminde tasarlanmış üstü saman veya toprak ile örtülerek korunmuştur⁹⁹. Kar kuyularının büyüklükleri 25.000 kıyyeden¹⁰⁰ 100.000 kıyyeye kadar kar ve buz alacak hacimlidir. Bu sebeple farklı hacimlerde olan karlıklarda mevcuttur¹⁰¹.

Resim 6

Kar Kuyusu

(Öztürk, Yaman, a.g.m., s. 2349)

⁹⁶ Işın, **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, s. 186.

⁹⁷ Gözcü, Akçiçek, a.g.m., s. 272.

⁹⁸ Işın, **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, s. 186.

⁹⁹ Ayfer T. Ünsal, **Ayıntab'tan Gaziantep'e Yeme İçme**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 234.

¹⁰⁰ **Kıyye**: Okka, dört yüz dirhem. Bkz., Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 596.

¹⁰¹ İbrahim Başağaoğlu, Mebrure Değer, Bayhan Çubukçu, “İstanbul’da Kar Kuyuları ve İşletmeleri Hakkında Bir Araştırma”, **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi**, Sayı:11, İstanbul 2003, s. 247.

Kar ve buzun muhafazasında karlıkların yanı sıra 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar kullanılan buzhaneler, konik biçiminde tek bir girişli ve basit bir şekilde tasarlanan¹⁰² ya da en çok beş destek kemerden oluşan, tek parça olarak inşa edilen, dikdörtgen planlı yapılardır¹⁰³. Bilhassa saray sakinlerinin en fazla tükettiği kar ve buz Topkapı Sarayı'nın Hassa Buzcular Ocağı'nda bulunan buzhanede muhafaza edilirdi¹⁰⁴. Saray mutfağında kullanılmak üzere temin edilen buz ise kilerde saklanırdı¹⁰⁵.

Resim 7

Kayseri'ye Ait 500 Yıllık Bir Buzhanenin İç Görünümü

(<https://www.trthaber.com/haber/yasam/500-yillik-kuyulardaki-kar-suyu-ile-serinliyorlar-430293.html>)

18. yüzyılda inşa edilen buzhanelerin yapısal özellikleri incelendiğinde, kendinden önceki dönemlerde inşa edilen buzhanelere benzer özelliklerde olduğu görülmektedir. Ancak bu yüzyıla kadar genellikle buzhanelerin tek bölümlü olmasına rağmen, bu yüzyıldan sonra iki bölümlü olarak inşa edildiği, bir bölüme ait tavanının düz diğer bölümünün ise kubbemsi yapıda olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁶.

¹⁰² Sayan, **a.g.m.**, s. 94.

¹⁰³ Yazar, **a.g.m.**, s. 179.

¹⁰⁴ BOA., C.SM., 40/2026, Lef 1, 19.Ra.1233 (27 Ocak 1818); BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827). Buzhane'nin tamir ve bakım için her sene yapılan muhtelif masraflar olurdu. Bunun için 1827-1835 yılları arasında ortalama senelik 178 kuruş harcanmıştır. [BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); BOA., MAD.d., 2539, Lef 1, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829); BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830); BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834); BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835)]

¹⁰⁵ Bilgin, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁰⁶ Yazar, **a.g.m.**, s. 179.

1. KEŞİŞ DAĞI VE KARLIKLARI

Osmanlı Devleti'nin önemli başkentleri olan Bursa, Edirne ve İstanbul saraylarının kar ve buz ihtiyacı eskiden beri Keşiş Dağı'ndan sağlanırdı. Ancak bazı kaynaklarda Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde bulunan Olimpos Dağı'ndan Osmanlı sarayına kar ve buz temin edildiği söylene de aktarılan bu bilgi doğru değildir. Çünkü Keşiş Dağı'nın ismi zaman zaman “Olimpos Dağı” olarak da adlandırılmış ve bu sebeple iki yer birbirine karıştırılmıştır¹⁰⁷. Hatta bu durum bilindiğinden karışıklığa sebep vermemek adına Keşiş Dağı için “Bitinya Olimpos” ismi kullanılmıştır.

Keşiş Dağı'ndan çıkarılan kar ve buzun ihtiyaçtan fazlası Keşiş Dağı civarında bulunan karlık ve buzluklarda saklanmıştır. Bu karlıklar; Sarıalan, Dombay Çukuru, Mandıra, Küçük Çukur, Büyük Çukur ve Gölbaşı'nda yer alırdı¹⁰⁸. Sarayın ihtiyacı hâsıl olduğu durumlarda ise buralardan çıkarılarak saraya nakli sağlanırdı¹⁰⁹. Eğer Keşiş Dağı'ndaki doldurulan karlıklar ihtiyacı karşılamaya yetmezse, Bursa Hassa Harç Eminliği tarafından istisna da olsa piyasadan ek alımlar yapılırdı. Mesela, Keşiş Dağı eteklerine kurulu Gözede köyünden buz satın alındığı bilinmektedir¹¹⁰.

a. Keşiş Dağından Kar ve Buzun Çıkarılması

Kar ve buz temininde en çok öne çıkan yerlerden biri olan Keşiş Dağı, günümüzde Uludağ¹¹¹ ismi ile bilinmektedir. Ancak geçmişten bu zamana kadar Uludağ için pek çok isim kullanılmıştır. Arşiv belgelerinde Uludağ; Cebel-i Ruhban¹¹², Buz Dağı¹¹³, Keşiş Dağı¹¹⁴ ve çok az kullanılsa da Cebel-i Azim olarak

¹⁰⁷ Kamil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, Cilt:4, Uludağ Yayınları, İstanbul 2009, s. 190.

¹⁰⁸ Buzcular, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁰⁹ BOA., C.SM., 110/ 5525, 26.L.1178 (28 Nisan 1765).

¹¹⁰ Arif Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 170.

¹¹¹ 1925 yılında Büyük Kurmay Başkanlığında toplanan Coğrafya Encümeni'nde Dr. Şevki Bey'in önerisi ile Keşiş Dağı Uludağ adını almıştır. Kamil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, Cilt:4, s. 191.

¹¹² BOA., İE.ML., 10/866, 29.M.1091 (1 Mart 1680); Katip Çelebi, genellikle Keşiş Dağı olarak isimlendirilen bu dağın Rahip Dağı olarak da adlandırıldığını aktarmıştır. Katip Çelebi, **Cihannüma II**, Editör: Said Öztürk, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 959.

¹¹³ BOA., C.SM., 167/8370, 21.S.1158 (25 Mart 1745).

¹¹⁴ BOA., C.SM., 110/5525, 26.L.1178 (18 Nisan 1765).

kayıtlara geçmiştir¹¹⁵. Evliya Çelebi de Seyahatnâmesinde Uludağ'dan sık sık Keşiş Dağı ve Cebel-i Ruhban olarak bahsetmiştir¹¹⁶.

Keşiş Dağı'nın en yüksek zirvesinde bulunan, kar ve buzun genellikle en çok temin edildiği yer Ulubuzluk olarak adlandırılan mahaldir¹¹⁷. Ulubuzluk, arşiv belgelerinde bazen göl¹¹⁸ bazen de buzluk olarak nitelenmiştir¹¹⁹. Kar ve buz temininde, önceliğin Ulubuzluk olarak tercih edilme sebebi burada bulunan kar ve buzun saf ve berrak oluşudur¹²⁰.

Keşiş Dağı'nda Ulubuzluk'un haricinde temiz kar ve buzun toplandığı bölgeler de mevcuttu¹²¹. Bunlar; Gökçe köy ve Kilimli gölü¹²² ile Aynalı göl, Kara göl, Buzlu göl, Çaylıdere ile Koğuludere gölü idi¹²³. Bunlara ilave olarak Kırkpınar, Kızpınar, Sarı Ovası, İkipınar¹²⁴, Süleyman Han Pınarı¹²⁵, Karapınar ve Beypınarı'ndan da istifade edilmekteydi¹²⁶. Saraylara bilhassa bu bölgelerden getirilen kar ve buz içeceklerle birlikte kullanıldığı için kar ve buz kesimi yapılan alanların el değmemiş ve temiz olması oldukça mühimdi. Bu sebeple bu mahallerde hayvan otlatılması ve gezdirilmesi kesinlikle yasaktı. Ancak bu durumun aksi olduğu durumlarda olmuştu. Mesela, Keşiş Dağı ve çevre mahalleri olarak bilinen Kırkpınar, Kızpınar, Kilimli, Sarı ovası, İkipınar ve sair mahallerde, Bursa Âyanı, Yörükân taifesi ve yabancı kimselerin hayvan otlatmalarına izin verilmişti. Bu durumun anlaşılması üzerine ismi zikredilen mahallerde bulunan kar ve buz telef olacağından, Bursa Kadısına hitaben yazılan

¹¹⁵ Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 168.

¹¹⁶ Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 2. Kitap, s. 287.

¹¹⁷ T.C. Bursa Valiliği Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, **Bursa Keşif Rehberi**, Gezegen Basımevi, İstanbul 2014, s. 79.

¹¹⁸ BOA., C.SM., 134/6709, 29.Z.1153 (17 Mart 1741).

¹¹⁹ BOA., C.SM., 138/6930, 03.Ca.1156 (25 Haziran 1743).

¹²⁰ BOA., C.BLD., 7/317, 07.B.1185 (16 Ekim 1771).

¹²¹ BOA.,AE.SAMD.III., 128/12538, 13.N.1133 (8 Temmuz 1721).

¹²² BOA., A. {DVNSMHM.d., 96/464, 20.C.1089 (9 Ağustos 1678).

¹²³ Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 168; İstanbul'un buz ihtiyacı Keşiş Dağı'nın yüksek zirvelerinde bulunan küçük göllerinden elde edilerek sağlanırdı. Katip Çelebi, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 959.

¹²⁴ Cafer Çiftçi, **Osmanlı Döneminde Mudanya İskelesi ve Gümrüğü**, Renkvizyon Matbaa, Bursa 2012, s. 106.

¹²⁵ Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 2. Kitap, s. 21.

¹²⁶ Bayhan Çubukçu, Mebrure Değer, "İstanbul'da Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Saraya Buz ve Kar Sağlanması", **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı:281, İstanbul 2010, s. 28.

hükümde, kat'i surette hayvan otlatılmasına izin verilmemesi ve gerekli kişilerin uyarılması istenmiştir¹²⁷.

Kar ve buz temini için Keşiş Dağı'na çıkış 15 Haziran - 15 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşirdi. Bu belirlenen zaman dilimi öncesinde veya sonrasında dağa çıkılmasına asla izin verilmezdi. Çünkü kar ve yağmur yağması gibi oluşan durumlar sebebiyle dağa ulaşım tehlikeli ve imkânsızdı¹²⁸.

Osmanlı Devleti, Keşiş Dağı'ndan sağlanan kar ve buzun sıkıntısız bir şekilde saraya nakli konusuna oldukça ehemmiyet verirdi. Bu sebeple yolların bakımı ve güvenliği çok önemliydi. Mesela, 1572 yılına ait bir Kadı sicilinde bozulan yolların tamir edilmesi için bir mimar görevlendirilmişti¹²⁹.

1599 yılına ait tutulan başka bir kayıta ise Keşiş Dağı yollarının karlardan temizlenmesi için işçiler görevlendirilmiş ve bu iş için yüksek miktarda ödeme yapılmıştır¹³⁰. Bunun sebebi kar ve buz temini için belirlenen tarihlerden önce zorunlu olarak yapılan hazırlıktır. Mesela, 1680 yılının Mart ayında Keşiş Dağı yolunun tamir edilmesi ve yolun karlardan temizlenmesi için ödenen ücret 30.000 akçedir¹³¹.

Keşiş Dağı'ndan kar ve buz çıkarma süreci buzcubaşı öncülüğünde buzcular, neferleri ve kalabalık amele grubuyla sabahın erken saatlerinde ilk güzergâh olan Hünkâr Köşkü'ne gelinmesi ile başlar ve Buzcular çeşmesi üzerinden, Yantekir, Sarıalan, Dombay çukuru ile Keşiş Dağı'nın zirvesine ulaşıldı. Bu güzergâhlar üzerinden buz kesimi kademeli olarak sağlanırdı. İlk başta Sarıalan'daki buzlar sonra Dombay çukurundaki karlar toplanırdı. Bunun devamında Keşiş Dağı'nın zirvesinde bulunan Mandıra bölgesi, Küçük ve Büyükkuyu'daki buzlar kesilirdi. Kar ve buz

¹²⁷ Bursa Şer'iyye Sicilleri, B 85, 125a, 9.Ca.1209 (2 Aralık 1794).

¹²⁸ BOA., C.SM., 68/3447, 11.Ca.1225 (14 Haziran 1810).

¹²⁹ Kepecioğlu, **a.g.e.**, s. 191; Lubenau Seyahatnamesinde, Keşiş dağı yolunun oldukça dik olduğu ve bu sebeple buz yüklü hayvanların hem iniş hem de çıkışlarında kayarak düşmemeleri için çalışanların yavaş ve dikkatli olduğu aktarılmıştır. Reinhold Lubenau, **Reinhold Lubenau Seyahatnamesi**, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, 2. Cilt, Çev. Türki Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016, s. 489.

¹³⁰ Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 170.

¹³¹ BOA., İE.ML., 10/866, 29.M.1091 (1 Mart 1680). Keşiş Dağı yolların temizlenmesi için yapılan bu masraf Bursa İhtisab Mukataasından karşılanmıştır.

kesim zamanının sonuna doğru gelindiğinde ise son olarak Gölbaşı'ndan karlar toplanarak işe son verildi¹³².

Osmanlı saraylarına Bursa'daki dağlardan kar ve buzun buzcubaşı organizasyonunda çıkarılması sonrasında Edirne ve İstanbul'a nakli Bursa'da Bursalı Buzcular ismiyle tanınan bir aile tarafından yıllarca yürütülmüştür¹³³. Hatta bu görevi babadan oğula geçen bir silsile ile devam ettirmişlerdir¹³⁴. Bu sebeple erken döneme ait yazılı bir kaynağa ulaşamamak da Osmanlı sarayına ilk buz temini hakkındaki bilgileri Bursalı Buzcular ailesi üyelerinden öğrenmekteyiz. Aile üyelerinin aktardığı bilgiye göre Osmanlı sarayına ilk buz alımı Sultan I. Murad döneminde yapılmıştır¹³⁵. Böylelikle Keşiş Dağı'ndan çıkarılan kar ve buz Edirne Sarayı ve İstanbul Sarayı'na düzenli bir şekilde temini sağlanmıştır¹³⁶.

İstanbul Sarayı'na kar ve buz teminine dair yazılı ilk resmi evrak Fatih Sultan Mehmed dönemine aittir. Bu döneme ait yapılan ilk çalışma Ömer Lutfi Barkan'ın "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri" başlıklı makalesidir. 15. yüzyıla ışık tutan bu çalışma, Fatih Sultan Mehmed dönemiyle başlayan buz alımına daha sonra kar alımının da dâhil edilmesi ile devam etmiştir¹³⁷.

Topkapı Sarayı'na ilk kar alımı Fatih Sultan Mehmed döneminde 1469 yılında yapılmıştır. İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri'nde Bursa'dan getirilen buz "yah" olarak kayıtlara geçmiş, buz ücretli hamallar vasıtasıyla saraya nakledilmiştir¹³⁸. Yalnızca padişah için Haziran ve Temmuz ayı başında yapılan tayinatta iki kere buz alımı yapılmış ve 25'şer akçe ödenmiştir¹³⁹. 1471 yılında Mayıs ayının ortasından Eylül ayının ortasına kadar iki kere kar ve buz alımı gerçekleşmiştir. İlk alımda

¹³² Raif Kaplanoğlu, "Saraya Tat Taşıyan Bursalı Aile: Buzcular", **Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi**, Sayı:1, Bursa 2003, s. 51-52.

¹³³ Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 51; Bursalı Buzcular ailesine dair detaylı bilgi için bkz. İsmail Buzcular, **Erkek Evlattan-erkek evlada geçen bir soyla 517 (799) senedir yaşayan bir AİLE BUZCULAR**, Bursa Hakimiyet Matbaası, Bursa 2004.

¹³⁴ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 88; Çubukçu, Değer, **a.g.m.**, s. 28.

¹³⁵ Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 51.

¹³⁶ Sipâhizâde Mehmed, **Evezhü'l-Mesâlik ilâ Ma'rifeti'l-Büldân vel'-Memâlik**, Haz. İlhami Danış, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2019, s. 301.

¹³⁷ Barkan, **a.g.m.**, s. 199.

¹³⁸ gös.yer.

¹³⁹ Barkan, **a.g.m.**, s. 199, 207, 209.

Bursa'dan gelen buz için iskele ile saray kileri arası 10 hamal görevlendirilmiş, taşıma ücreti olarak da 10 akçe verilmiştir¹⁴⁰. Matbah-ı Has'a gelen 4 himl kar için verilen bedel "baha-i berf" olarak kayda geçmiş ve karşılığında 204 akçe ödenmiştir¹⁴¹. İkinci alımda buz için iskele ile saray kileri arası her biri 1'er akçe ücretli 13 hamal vazife almış ve toplamda 13 akçe masraf yapılmıştır. Buz için ödenen meblağ ise hamal ücreti dâhil 385 akçedir¹⁴². 1473 yılına ait bir kayıta 10 himl buza 150 akçe üzerinden ödeme tahsis edilmiştir¹⁴³. 1486 yılı Sultan II. Bayezid döneminde padişah için her hafta Keşiş Dağı'ndan saraya 30 yük buz gönderilmiştir¹⁴⁴. Muhasebe defteri üzerinden yapılan incelemede, bilhassa Sultan II. Bayezid dönemine ait kar talebinde yoğun bir artış gözlemlenmiştir¹⁴⁵. Buz bu dönem içerisinde 83 himl¹⁴⁶ olarak kayda geçmiştir.¹⁴⁷

1540-1541 senesi Kanunî Sultan Süleyman döneminde Bursa'dan tedarik edilen zahireye ait muhasebe defteri kayıtları incelendiğinde Keşiş Dağı'ndan saraya getirilen buz hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği görülmektedir. Mesela, 1540-1541 tarihleri arasında Hassa-i Hümayun için Kiler-i Âmire'ye Keşiş Dağı'ndan getirilen buz miktarı 1.406 himldir. Buzun her himline 15 akçe üzerinden toplamda 21.090 akçe meblağ ödenmiştir. Bu miktar bu zamana kadar yapılan en yüksek alımdır. Bu iş için 164 nefer görevlendirilmiş, toplamda 1.084 akçe ödenmiştir. Ödeme esnasında verilen ücret kayıtlara "ücret-i meşak" yani zahmetli iş olarak geçmiştir. Karların toplanması için 25 adet ağaç kürek, buzların çekilmesi için ise 72 adet urgan alımı yapılmıştır. Ağaç küreklere 50 akçe, urganlara ise toplamda 72 akçe ödenmiştir. Buzun hamaliye ücreti olarak her himle 7 akçe üzerinden toplamda 9.842 akçe üzerinden tahsis edilmiştir. Böylelikle kar ve buzun Bursa'dan Mudanya iskelesine indirilerek kayıklarla İstanbul'a nakli sağlanmıştır¹⁴⁸.

Osmanlı Sarayı'na Keşiş Dağı'ndan getirilen kar ve buz İstanbul'u ziyarete gelen seyyahların da ilgisini çekmiştir. 1546 yılında Fransız elçisi olarak gönderilen

¹⁴⁰ Barkan, **a.g.m.**, s. 222.

¹⁴¹ Barkan, **a.g.m.**, s. 234.

¹⁴² Barkan, **a.g.m.**, s. 258.

¹⁴³ Barkan, **a.g.m.**, s. 269. Buz alımı 25 Ağustos- 22 Eylül arasında gerçekleşmiştir.

¹⁴⁴ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 88; Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 52.

¹⁴⁵ Barkan, **a.g.m.**, s. 92.

¹⁴⁶ 1 himl buz 80 kıyye gelmektedir. Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, s. 230.

¹⁴⁷ Barkan, **a.g.m.**, s. 92.

¹⁴⁸ Barkan, **a.g.m.**, s. 285-286.

Pierre Belon du Mans İstanbul'a Bursa'dan bloklar halinde kar geldiğini aktarmıştır¹⁴⁹. 1552 yılında üç yıl boyunca İstanbul'da bulunan İspanyol seyyah Pedro'da şerbetçi dükkânlarında buz parçalarının şerbetçiler tarafından ufalanarak şerbetlere katıldığından bahsetmiştir¹⁵⁰. İspanyol seyyah Pedro'dan sonra 1554 yılında Osmanlı sarayını ziyaret eden Alman elçisi Busbecq ise kar suyunun her mevsim mevcut olduğunu, ordudaki Yeniçerilerin her gün buzlu suları içmelerini şaşkınlıkla karşıladığını dile getirmiştir¹⁵¹.

Keşiş Dağı ve çevresinden saraya temin edilen kar ve buz hakkında Evliya Çelebi de Seyahatnâmesi'nde pek çok ayrıntıyı aktarmıştır. Özellikle Keşiş Dağı yakınında bulunan Süleyman Han Pınarı'ndan bahseden Evliya Çelebi, burada küçük ve büyük haliçler olduğunu, kışın haliçlerin donması ile saraydan görevlendirilen buzcu başı ve buzcu neferlerinin donan buzları kestiğini belirtmektedir. Hatta buzları gördüğünde yaşadığı şaşkınlık ve güzellik karşısında onları birer elmas parçasına benzetmiş ve Keşiş Dağı'nı insanlığa sunulan bir buz hazinesi olarak nitelendirmiştir. Böylelikle Temmuz ayında 100 yük olarak kesilen buz parçalarının keçelere sarılarak katırlara nakledildiğini ve Mudanya iskelesinden kar gemilerine yüklendiğini aktarmıştır¹⁵². Ayrıca 15 Haziran - 15 Ağustos tarihleri arasında kar ve buzun Keşiş Dağı'ndan çıkarılması esnasında yaşanan ritüeli buzcu neferleri tarafından hamam kubbesi kadar yığılmış olan karların keçe örtülere sarılarak kızak ve arabalara konulduğunu, bir yük ağırlığındaki buzların ise 70-80 kadar bayraklarla donatılmış süslü katırlara yüklenerek yola koyulduklarını söyleyerek anlatmıştır¹⁵³.

Alman seyyah Ulrich Jasper de Evliya Çelebi gibi İstanbul ve Anadolu'ya yaptığı seyahatlerinde Keşiş Dağı'ndan kar ve buz teminine dair tüm gözlemlerini ayrıntılı bir şekilde kaleme almıştır. Jasper, 23 Haziran 1803 yılında Keşiş Dağı'ndan İstanbul'a buzların nasıl nakledildiğini görmek için sabah saat 06:30 civarında

¹⁴⁹ Braudel, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁵⁰ Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, **16. Yüzyıl'da Türkler'e Esir Düşen Bir İspanyol'un Anıları**, Çev. Fuat Carım, Güncel Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 183; Hans Jacob Breüning, **Breüning Seyahatnamesi**, Doğu Ülkelerine Yolculuk; İstanbul 1579, Çev. Selma Türkiş Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020, s. 166.

¹⁵¹ Braudel, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁵² Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 2. Kitap, s. 21.

¹⁵³ Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 1. Kitap, s. 288.

beraberindekilerle birlikte Bursa'dan Keşiş Dağı yoluna koyulmuştur. Bu yolculukta dağa çıkmanın hiç kolay olmadığını, hayvanlarının kayalarla kaplı patika yollarda oldukça zorlandığını ve yer yer yürüyerek yola devam ettiklerini aktarmıştır. Keşiş Dağı'nın zirvesine ulaşabilmek için buz kervanlarının izini takip etmişlerdir. Dağın zirvesine vardıklarında Bursa'ya geriye dönüşün akşam geç saatlerde olacağından bulundukları bölgede inceleme yapmak üzere konaklamışlardır. Jasper, bu yolculuk esnasında buz vadisi olarak adlandırdığı ve vadinin en derin yerindeki donmuş olan göldeki buzların çıkarılması işinde görevli 5-6 kadar çalışanın buz parçalarını baltalar yardımıyla parçaladığını ve uzun sıriklar yardımıyla buz parçalarını kıyıya çektiklerinden bahsetmiştir. Kıyıya çekilen ve belli ebatlarda bölünen buz parçalarının beyaz keçe torbalara konularak yaklaşık 40 kadar yük hayvanının üstüne sağlı sollu şekilde iki parça olarak yerleştirildiğini belirterek kar ve buzun nakil işinde vazifeli katır sahiplerinin bir günde yaklaşık altı ile sekiz katır çalıştırdığını ancak bunların günde bir sefer yapabileceklerini eklemiştir. Ayrıca Keşiş Dağı'nın yanı sıra Katırlı Dağı'ndan da buz getirildiğini fakat buranın buzunun Keşiş Dağı'nın buzuna kadar dayanıklı olmadığını ifade ederek buradan bir günde toplamda 80-90 yük taşıyan katırlar için her bir yüke ödenen ücretin 30 para iken Keşiş Dağı'ndan getirilen buz için ödenen meblağın 4 kuruş gibi yüksek bir bedel olduğunu belirtmiştir. Böylelikle Keşiş Dağı'ndan Bursa'ya indirilen buzların manda ya da öküz arabalarına yüklenerek Mudanya iskelesine nakledildiği ve buradan kayıklarla İstanbul'a aktarıldığını bahsetmiştir¹⁵⁴.

2. EYÜP VE KARLIKLARI

İstanbul'da Topkapı Sarayı başta olmak üzere diğer tüm saraylara Keşiş Dağı'nın yanı sıra Eyüp'ün yüksek zirvelerinden de kar ve buz temin edilirdi. Kışın karın yağmaya başlamasıyla birlikte buzcubaşı öncülüğünde kalabalık amele grubu ile Eyüp'ün en zirve noktalarına çıkılır, buradan toplanan kar ve buz, bu bölgede bulunan karlıklara doldurularak muhafaza edilirdi. Bilhassa saray için hizmet veren ve çoğunluğu Eyüp ve Okmeydanı'nda bulunan bu karlıklara Hassa Karlıkları

¹⁵⁴ Ulrich Jasper Seetzen, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu'da Yolculuk*, Cilt 2, Çev. Selma Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 403-406.

denilirdi¹⁵⁵. İstanbul'daki Hassa karlıklara karın doldurulması ile ilgili detaylı bilgiyi 1555-1556 senesi Kanunî Sultan Süleyman döneminde Harc-ı Hassa'nın İstanbul sarayları için yaptığı harcama kalemlerinden öğrenmek mümkündür. Kayıtlarda “berfdân” olarak tabir edilen karlıklara karın doldurulması esnasında çalışan gılmânlara 248 akçe ücret verilmiştir. Karların karlıklara doldurulmasından sonra karın üzerinin örtülmesi için funda ve saman alımı yapılmış, geri kalan karların saraya naklinde ise “keçe-i sefid” denilen beyaz keçeler kullanılmıştır¹⁵⁶.

Hassa karlıkları İstanbul'a ziyarete gelen elçilerin de dikkatini çekmiştir. Sultan III. Murad döneminde 1577-1581 yılları arasında İstanbul'a gelen Alman seyyah Salomon Schweigger, İstanbul'da kaldığı müddetçe Galata dolaylarında karlık olarak adlandırılan yerler olduğunu ve bu yerler üzerine derin ve geniş çukurlar açılarak tahtadan kulübeler yapıldığını aktarmıştır. Kış mevsimi geldiğinde ise vazifeliler tarafından bu çukurların içinin kar ile doldurulduğunu gözlemlemiştir. Karlar daha sonra buz haline geldiğinde oluşan buz kütlelerinin kullanılmak için büyük parçalar halinde bölünerek, at sırtına yüklendiğini ve şehre nakledildiğini anlatmıştır¹⁵⁷.

Osmanlı sarayının ihtiyacı olan kar ve buz, Hassa karlıklarına görevliler tarafından sıkıştırılarak istiflenmiş ve bu istiflenme sonucu buza dönüşen karlar daha sonra kesilerek kullanılmıştır¹⁵⁸. Ancak İstanbul'a yeterli miktarda kar yağmadığı vakitlerde karlıklar, istisna olsa da İstanbul dışından gelen karla doldurulmuştur. Mesela, 1690 senesinde İstanbul'a kar yağmamış ve bu sebeple saray karlıkları Yalova Koca deresinden getirilen karlarla doldurulmuştur¹⁵⁹.

¹⁵⁵ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, s. 230.

¹⁵⁶ Barkan, **a.g.m.**, s. 48. Karın üzerinin örtülmesi için yapılan funda ve saman alımına toplamda 61 akçe ödenmiştir.

¹⁵⁷ Salomon Schweigger, **Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581**, Çev. S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 141-142; Noyan, **Reinhold Lubenau Seyahatnamesi**, Cilt 1, s. 400.

¹⁵⁸ Işın, **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, s. 186.

¹⁵⁹ BOA., C.SM., 121/ 6083, 24.C.1101, (4 Nisan 1690).

Evliya Çelebi İstanbul’da bulunan Hassa karlıklarının sayısını 9 adet olarak vermektedir. Bunlar haricinde İstanbul’da açık ve kapalı olmak üzere hizmet veren toplamda 70 adet karlığın varlığından da bahsetmektedir¹⁶⁰.

a. Eyüp Zirvelerinden Karın Toplanması

Eyüp zirvelerinden karın toplanması ve karlıklara doldurulması hususunda ayrıntılı bilgiyi 19. yüzyılda tutulan maliye defterlerindeki kayıtlardan öğrenmekteyiz¹⁶¹. İstanbul’a kışın karın yağması ile birlikte Eyüp’ün zirvelerine buzcubaşı öncülüğünde Buzhane-i Hassa neferatı ve kalabalık amele grubuyla kar ve buz toplama işine başlanırdı. Bu görevde çalışan amele sayısı 1827-1838 tarihleri arasında ortalama 3.900 civarındaydı. Çalışılan gün sayısı ise iki ya da üç hafta aralığında değişmekteydi. Eyüp’ün zirvelerinde çalışan amele sayısı ve çalıştıkları toplam gün sayısı ile aldıkları ücretlerin yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹⁶⁰ Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 1. Kitap s. 287-288.

¹⁶¹ Masraf defterlerinde kar ve buz temininde yapılan harcama kalemlerinin birim fiyat değeri hem kuruş hem de para hesabı üzerinden yapılmıştır Buna göre 1 kuruş 40 para değerine sahiptir. Harcama kalemlerinin adet tutarının birim fiyatı para olarak hesaplanırken, toplam ödenen tutar kuruş olarak kayda geçmiştir. Bu durum hemen hemen kullanılan tüm masraf defterlerinde mevcuttur. Bkz., Şevket Pamuk, “Kuruş”, **DİA**, C. 26, s. 458.

TABLO II**Eyüp'ten Kar ve Buz Toplama İşinde Çalışan Amele Sayısı ve Yapılan Ödemeler**

Yıl	Amele Sayısı	Çalışılan gün Sayısı	Yevmiye Miktarı (kuruş)	Günlük Yevmiye Toplamı
1827 ¹⁶²	3.129	14	2	6.258
1829 ¹⁶³	3.498	24	2	6.996
1830 ¹⁶⁴	3.232	24	2,50	8.080
1834 ¹⁶⁵	6.513	-	3	19.539
1835 ¹⁶⁶	1.200	-	3	3.600
1838 ¹⁶⁷	6.280	35	3,50	21.470

Eyüp'ün yüksek zirvelerinden kar ve buzun toplanması ve karlıklara doldurulmasında görevli amelelerin yanı sıra zımni işçiler de yer almaktaydı. Zımni işçiler bilhassa karlıklardan kar ihracı esnasında kesimci olarak vazifelendirilmiş, yevmiye usulü çalışmışlardır. Bu çalışma esnasında buzcu neferlerine iş bitimine kadar yemek paraları verildiği gibi¹⁶⁸ kendilerine de yemek ücretleri ayrıca ödenmiştir. Hatta kar ihracında giyinmek üzere çizme baha bedelleri de karşılanmıştır. Bunun yanı sıra karlık ve buzluklarda daimi olarak iki karlık bekçisi de belli bir yevmiye ile görevlendirilmiş ve çalıştığı süre içerisinde yemek masrafı ayrıca karşılanmıştır¹⁶⁹. Kar ve buz toplama işinde vazifeli olan neferlere 1827 yılında yapılan harcamalar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

¹⁶² BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

¹⁶³ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

¹⁶⁴ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

¹⁶⁵ BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834).

¹⁶⁶ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

¹⁶⁷ BOA., KK.d., 7397, 18.Ş.1254 (6 Kasım 1838).

¹⁶⁸ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829); BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830); BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834).

¹⁶⁹ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

TABLO III**Eyüp ve Civarında Kar ve Buz Toplama İşinde Vazifeli Olan Neferlere Yapılan Masraflar**

Ödemelerin İçeriği ¹⁷⁰	Çalışılan Gün Sayısı	Ödenen miktar (Kuruş)
Karlıklardan kar ihracında bir kesimci zimmiye verilen ücret	100	350
Karlıklardan kar ihracında kesimci zimmiye verilen yemek ücreti	105	78,50
Kar kesimi için zimmiye verilen çizme bahası	-	12
Karlıklarda istihdam edilen 2 karlık bekçisi	114	4.560
Karlıklarda istihdam edilen 2 karlık bekçisinin yemek masrafı	114	228

Bu organizasyonda tüm çalışanların yanı sıra neccarlar da yer alırdı. Neccarlar kar ve buzun toplanması işinde kullanılan malzemelerin temini ve gerektiğinde tamiratını yapardı. Eyüp'te kar ve buzun toplanmasında genellikle en çok kullanılan malzemeler; ağaç kürek, ıhlamur ağacı kerestesi, testere, kepçe, kızıl¹⁷¹, envaî semer, mismar¹⁷², sopa, balta, kanca ve nacaktı. Bu malzemelerin 1838 yılındaki adeti ve ödenen meblağlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹⁷⁰ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

¹⁷¹ Kızıl: Kıldan ip. Bkz., Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, s.1069.

¹⁷² Mismar: Çivi, mih. Bkz., Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 760.

TABLO IV**Eyüp ve Civarında Kar ve Buzun Toplanmasında Satın Alınan Eşyalar ve Ödenen Miktar**

Eşya Cinsi¹⁷³	Adet	Ödenen (Kuruş)
Ağaç Kürek	170	123,50
İhlamur	11 deste	45
Testere	21	189
Kepçe	20	380
Kızıl	1	8,50
Envaî Semer	20	80
Mismar	5	19
Sopa	50	37,50
Balta	5	60
Balta Tamir Masrafı	-	30
Kanca ve Nacak Tamir Masrafı	-	40
Çuval	4	94

Eyüp zirvelerinden toplanan kar ve buzun karlıklara bastırılması aşamasında, öncesinde ve sonrasında yapraktan daha ziyade saman kullanılmıştır. Özellikle saman ve mühimmatın zarar görmeden depolanması için mağaza adı verilen geniş depolar kiralanmıştır. Eyüp'te yer alan 6 adet karlıktaki kar ve buzun muhafazası için sürekli saman alımları yapılmıştır. Bu samanların karlıklara ulaştırılmasında ise nakliye ücreti ödenmiştir¹⁷⁴. Saman ve mühimmat için kiralanılan depolara ödenen kira bedelleri zaman içerisinde büyük artış göstermiştir. Mesela, 1827 yılında 120 kuruş olan kira bedeli önce 200 kuruşa¹⁷⁵, sonra 500 kuruşa¹⁷⁶ ve nihayetinde 600 kuruşa kadar

¹⁷³ BOA., KK.d., 7397, 18.Ş.1254 (6 Kasım 1838).

¹⁷⁴ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

¹⁷⁵ BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834).

¹⁷⁶ BOA., KK.d., 7397, 18.Ş.1254 (6 Kasım 1838).

yükselmiştir¹⁷⁷. Eyüp zirvelerinden toplanan kar ve buza yapılan bu harcamaların detayları aşağıda yer almaktadır.

TABLO V

Eyüp'teki Karlıklar İçin Gönderilen Saman ve Nakliye Ücretleri

Muhtelif Ödeme Yapılan Kalemler	Yıllara Göre Ödenen ücret miktarı (Kuruş)		
	1827 ¹⁷⁸	1829 ¹⁷⁹	1830 ¹⁸⁰
Doldurulan karlıkların üzerine konulan saman ücreti (6 adet karlık için ek saman alımı dâhil)	1.212,50 (347 kantar)	2.275 (350 kantar)	4.560 (285 kantar)
Karlıklar üzerine konulan samanın nakliye ücreti	88	112,50	275

Eyüp ve civarındaki karlıklardan kar ve buzun Buzhane-i Hassa Ocağı'nda bulunan buzhaneye nakil aşamasında ise başlıca kullanılan malzemeler; çuval, keçe, faril¹⁸¹ ve tuzdu. Bir yük ağırlığındaki buz kalıpları keçelere sarılıp sıkıca faril ile dikilir ve urganlara bağlanarak nakli sağlanırdı. Buzun erimemesi için nakli esnasında tuz kullanılırdı. Kar ve buz naklinde kullanılan malzemelerin yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹⁷⁷ BOA., KK.d., 7398, 11.S.1261 (19 Şubat 1845).

¹⁷⁸ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

¹⁷⁹ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

¹⁸⁰ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

¹⁸¹ **Faril:** Keçe kılından mamul ip. Bkz., Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, s. 977.

TABLO VI**Kar ve Buzun Eyüp'ten Buzhaneye Naklinde Kullanılan Malzemeler ve Yapılan Ödemelerin Yıllara Göre Dağılımı**

Yıllara Göre Dağılım	1827¹⁸²	1829¹⁸³	1830¹⁸⁴
Çuval¹⁸⁵	21 kuruş (12 adet)	37,50 kuruş (25 adet)	18 kuruş (12 adet)
Farıl	246 kuruş (82 adet)	-	-
Keçe	-	-	332,50 kuruş (35 adet)
Tuz	367,50 kuruş	375 kuruş	415 kuruş

Eyüp ve civarı karlıklarından saraya nakledilen kar, hızlı bir şekilde bargirlerle Eyüp'te Karlık İskelesi olarak adlandırılan iskeleye getirilir ve kayıklarla sevkiyatı yapılır¹⁸⁶. Eyüp'ten Buzhane-i Hassa'ya nakil olan kar ve buz için Navlun Sefâin ücreti ve gönderilen kar ve buzun yük cinsinden miktarı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹⁸² BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

¹⁸³ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

¹⁸⁴ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

¹⁸⁵ Yukarıdaki tabloda mevcut çuval miktarı yalnızca Eyüp'teki kar ve buzun toplanmasına yardımcı olmak amacıyla kullanılan miktardır. Bu miktar dışında mühimmat taşımak için satın alınan çuvallar da mevcuttur.

¹⁸⁶ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

TABLO VII

**Eyüp'ten Buzhane-i Hassa'ya Nakil Olan Kar ve Buz Miktarı ile Ödenen
Navlun Sefâin Ücreti**

Yıllara Göre Dağılım	Buzhane-i Hassa'ya Yük Üzerinden Nakil Olan Kar ve Buz Miktarı		Buzhane-i Hassa'ya Nakil Olan Kar ve Buz İçin Ödenen Navlun Sefâin ücreti
1827¹⁸⁷	Kar ve Buz toplamı 18.048		3.001 kuruş
1829¹⁸⁸	Kar 13.500	Buz 6.500	2.750 kuruş
1830¹⁸⁹	Kar 13.127	Buz 6.395,50	1.652,50 kuruş

b. Eyüp Civarı Karlıklar

Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, Eyüp ve civarından toplanan karın karlıklara doldurulmasında öncelik Hassa karlıklarıydı. İlk başta Okmeydanı'nda Atıcılar tekkesi yakınında bulunan Hünkâr karlığı doldurulmaya başlanır daha sonra Eyüp'te bulunan karlıkların doldurulmasına geçilirdi¹⁹⁰. Bu sebeple ilk Okmeydanı karlıkları ele alınacak daha sonra Eyüp'teki karlıklardan bahsedilecektir.

ba. Okmeydanı Karlıkları

Sultan I. Ahmed dönemi 1603-1604 tarihli İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defteri kayıtlarında Hasköy'deki Hassa karlıklarının doldurulma işleminden

¹⁸⁷ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

¹⁸⁸ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

¹⁸⁹ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

¹⁹⁰ Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 2. Kitap, s. 21.

bahsedilmekte ve Hassa karlıklarının ilk doldurulma işinin vüzeranın da dâhil olması ile bu işle vazifelendirilmiş görevliler tarafından yapıldığı aktarılmaktadır. Karlıkların doldurulma işi tamamlandığında heybe, kova, maşrapa, karın örtülmesi için saman ve samanin nakliyesine dair ihtiyaçlar listelenmektedir¹⁹¹. Bu durum kışın karın yağmasının ardından bu nimeti berekete çevirmek adına ilk Okmeydanı civarında bulunan Hassa karlıklarının doldurulmaya başlandığının bir işaretidir.

Hassa karlıklarının doldurma işi ilginç bir merasim eşliğinde yapılırdı. Bu merasim Osmanlı Devleti'nde tıpkı diğer işlerde olduğu gibi bir işin hayırla başlayıp hayırla sonuçlanması adına oldukça mühimdi. Merasim ile ilgili detaylı bilgiyi Evliya Çelebi şu şekilde aktarmaktadır. Kış mevsiminde kar yağdığı vakit Sadrazam başta olmak üzere Yeniçeri ağası, Bostancıbaşı ve Kapudan Paşa sayıları binleri aşan Yeniçeri grubu ile Okmeydanı Atıcılar Tekkesi yakınında bulunan *Hünkâr karlığı*, *Hasan karlığı*, *Şücâ' karlığı* ve *Lendühâ karlığına* gelir ve kar toplama işlemi devlet erkânının bir arada olduğu bu merasimle başlardı. Bu bölgede bulunan karlar toplanıp bir araya getirilir ve sonra yuvarlanıp top haline gelen karlar ismi zikredilen karlıklara doldurulurdu. Karlıkların dolma işlemi tamamlanınca, bu seferde Okmeydanı'nda bulunan Dîvdâr, Kepez, Ganîzâde, Eyne Ayazma, Tozkoparan, Çoban ve Kanlı derelere karlar yığılmaya başlanırdı. Bütün doldurma işlemleri son bulduğunda Okmeydanı Atıcılar Tekkesi'ne gelinirdi. Tekkede devlet erkânı ve çalışan iş erlerine ziyafet verilirdi. Ziyafet esnasında buzcubaşı ve iş erleri devlet erkânına hizmet ederdi¹⁹². Yapılan bu ziyafetlerde harcanan masraflar sarayın mutfak bütçesinden karşılanırdı¹⁹³.

bb. Eyüp'teki Karlıklar

Okmeydanı ve civarında bulunan karlıklar ve derelerin doldurulma işi tamamlandıktan sonra Eyüp'te bulunan Hassa karlıklarına geçilirdi. Evliya Çelebi

¹⁹¹ Barkan, **a.g.m.**, s. 181. Vüzerâ için çeşitli cinsten havlu ve sabuna 350 akçe, 8 adet heybeye 240 akçe, 3 adet maşrapa için 180 akçe, karlık üzerine örtülen samana verilen 400 akçe, karlık için ayrıca yapılan harcamaya 400 akçe, 5 adet kovaya 250 akçe ve karlık ile iskele arası samanin hamaliyesine 260 akçe ödeme yapılmıştır.

¹⁹² Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 1. Kitap, s. 287.

¹⁹³ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfacı (1453-1650)**, s. 230-231.

bilhassa bu civarda bulunan dört karlık isminden bahsetmiştir. Bunlar: *Sultan karlığı*, *Ebü'l Feth karlığı*, *İdrîs Şeyh karlığı* ve *Korucu karlığı* idi. Sayılanlar haricinde *Vardamînc deresi*, *Boz Vasil deresi*, *Südcü deresi*, *Nasıfpaşa deresi* de karlarla doldurulurdu. Bu derelerin doldurulma işi tamamlandığı zaman, aynı Okmeydanı'ndaki Hassa karlıklarının doldurulmasından sonra verilen ziyafet gibi kazanlarla Sadrazam, Yeniçeri ağası ve çalışan iş erlerine işin son bulması şerefine ziyafetler verilirdi. Buzcubaşı işin tamamlanmasından duyduğu mutlulukla bizzat hizmet ederdi. Ayrıca Eyüp Sultan Yoğurtçubası, Subası ve Çobanlar kethüdasının da hizmete dâhil olduğu bilinmektedir. Kar toplama esnasında buzcubaşı ve hizmet erlerinin kendi aralarında kardan toplar yaparak birbirlerine atıp şakalaştığı hatta çevresinde bu toplama işini izleyenlerinde böylelikle işe dâhil olduğu aktarılmaktadır. Böylelikle Temmuz ayı içerisinde gerçekleşecek tayinat için karlıklarda bulunan karlar buzcubaşı tarafından korunur ve sonra padişah, valide sultan ve sadrazama tevziatı yapılırdı¹⁹⁴.

Sarayın kar ve buz ihtiyacının çoğunluğu Hassa karlıklarından sağlanırdı. Ancak 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren sarayın artan kar ve buz ihtiyacı sebebiyle Eyüp'te Hassa karlıkları haricinde özel şahıs malı olan karlıklardan da istifade edilmiştir. Özel şahıs malı olan bu karlıklar her yıl devlet tarafından kiralanırdı. Karlıkların kira bedeli büyüklüklerine göre belirlenen hisse değeri üzerinden yapılırdı. Bu karlıkların büyüklüklerine göre ödenen kira bedellerinin yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

¹⁹⁴ Evliyâ Çelebi, **a.g.e.**, 1. Kitap s. 287-288. 22 Ocak 1754 senesinde şiddetli kar yağışı ile Eyüp'te bulunan pek çok karlığın vazifeliler tarafından doldurulduğu aktarılmıştır. Göynüklü Ahmed Efendi, **Târîh-i Göynüklü**, Haz. Songül Çolak, Metin Aydar, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019, s. 530.

TABLO VIII**Eyüp'te Şahıs Arazisi Üzerinde Bulunan Özel Karlıkların Senelik Kira Ücretleri I**

Şahsa Ait Olan Özel Karlıklar	Ödenen Meblağ (Kuruş)		
	Yıllara Göre Dağılım		
	1827¹⁹⁵	1828¹⁹⁶	1829¹⁹⁷
Hafize Hanım Hissesi	1.000	1.000	1.000
Fatma Hanım Hissesi	250	250	250
Çolak Efendi Hissesi	103	103	103
Âbid Efendi Hissesi	103	103	103
Yusuf Efendi Hissesi	44	44	44
Ali Ağa Hissesi	51,50	51,50	51,50
Okmeydanı'nda Bir Karlık	21	21	21
Diğer Karlıklar	66	66	66
Toplam Ödenen Meblağ	1.638,50	1.638,50	1.638,50

Eyüp'te depolanan karın muhafazasında kullanılan şahsa ait özel karlıkların zaman içerisinde el değiştirdiği ya da karlık hisselerinin birden fazla ortağa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu durum hisselerin miras yolu ile aktarılmış olacağı hususunu da düşündürmektedir. Bu duruma örnek tablo aşağıdaki gibidir.

¹⁹⁵ BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

¹⁹⁶ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

¹⁹⁷ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

TABLO IX**Eyüp'te Şahıs Arazisi Üzerinde Bulunan Özel Karlıkların Senelik Kira Ücretleri II**

Şahsa Ait Olan Özel Karlık Hisseleri	Ödenen Meblağ (kuruş)		
	Yıllara Göre Dağılım		
	1832¹⁹⁸	1834¹⁹⁹	1835²⁰⁰
Nevres Efendi Hissesi	51,50	51,50	51,50
Mustafa Ağa Hissesi	21	21	21
Yusuf Efendi Hissesi	24	-	-
Seyyid Ali Ağa Hissesi	51,50	51,50	51,50
Fatmatüzzehra Hanım Hissesi	1.300	-	-
Hatice Arife Hissesi	37,50	50	50
Naima Hanım Hissesi	27	42,50	42,50
Fatma Hanım Efendi Hissesi	51,50	51,50	51,50
Mesud Ağa Hissesi	-	24	24
Mehmed Abid Bey ve Şerife Hanım Hissesi	-	137,50	137,50
Şerife Hanım ve Fatmatüzzehra Hanım Hissesi	-	-	1.500
Toplam Ödenen Meblağ	1.564	429,50	1.929,50

¹⁹⁸ BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

¹⁹⁹ BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834).

²⁰⁰ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

bc. Diğer Karlıklar

Eyüp ve civarında vakıf malı olan karlık ve buzluklar da mevcuttu. Bu karlıklar yazın halkın soğukluk²⁰¹ ihtiyacının karşılanması açısından oldukça mühimdi. Mesela, İdris Köşkü civarında Hürrem Sultan'ın vakfına ait bir karlık bulunmaktaydı²⁰². 1761 tarihli bir fermanda Eyüp'te vakıf olan pek çok karlığın isminden bahsedilmektedir. Bu karlık ve buzluklardan başlıcaları Kөлüncü veya Evlice baba mahallesinde bulunan Hüsrev ve Karabaşoğlu karlığıydı. Diğerleri ise İslambey mahallesi ve civarında bulunmaktaydı. İslambey mahallesi üzerinde bulunan Hoşafçı karlığı, iki adet karlık ve iki adet buzluk, İslambey yol ağzında Mümin Ağa karlığı, İslam bey mahallesi Bağüstü'nde bir adet çifte karlık ve bunlara ek olarak bir karlık ve iki adet buzluktur²⁰³. Eyüp Bağüstü denilen mevkide de iki adet karlık ve dokuz adet buzluk bulunmaktadır²⁰⁴. Ayrıca Hasköy, Beşiktaş ve Üsküdar'da da vakıflara ait karlıklar vardır. Bunlar; Hasköy Turşucuzâde mahallesinde bir adet karlık²⁰⁵, Beşiktaş'ta Kılıç Ali Paşa vakfına ait bir adet karlık ve Üsküdar'da Üsküdari Mehmed Karlığı adındaki karlıktır²⁰⁶.

Vakıf arazileri üzerinde bulunan karlıklardan dolayı zaman zaman vakıf arazilerini kiralayıp üzerinde izinsiz karlık yaparak topladıkları karı satan şahıslarla çeşitli problemler yaşanırdı. Mesela, Müslüman veya gayrimüslim bazı kişilerin, vakıf arazilerini kiralayıp üzerine karlık inşa ettikleri ve depoladıkları karı izinsiz şerbetçi ve hoşafçılara sattıkları tespit edilmiştir. Bu durum üzerine kar satışı yapmaları yasaklanmış ve karlık kira bedeli yatırımları için emir verilmiştir. Buna benzer başka bir misalde ise Beşiktaş'ta Kılıç Ali Paşa vakfına ait bir karlığın izinsiz olarak şahıs malı gibi işletildiğinin öğrenilmesi üzerine, vakıf usulsüz kullanımdan dolayı şahsı dava ederek kullanım hakkını elinden almıştır²⁰⁷.

²⁰¹ Göncü, **a.g.m.**, s. 73.

²⁰² BOA., TS.MA.d., 1674, Lef 2, Tarihsiz.

²⁰³ BOA., C.BLD., 92/4587, 26.Za.1174 (29 Haziran 1761).

²⁰⁴ BOA., C.BLD., 15/723, Lef 1, 29.Ra.1182 (13 Ağustos 1768).

²⁰⁵ BOA., C.EV., 281/14346, 24.Ra.1211 (24 Eylül 1796).

²⁰⁶ BOA., C.BLD., 92/4587, 26.Za.1174 (29 Haziran 1761).

²⁰⁷ BOA., C.BLD., 92/4587, 26.Za.1174 (29 Haziran 1761).

Eyüp ve Kasımpaşa civarında vakıf karlıkları haricinde padişah eşi ve kızlarına ait özel karlıklar da mevcuttur. Bunlardan ilki Sultan III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultana ait Eyüp Gümrükçü Çiftliği'nde bulunan iki adet karlık ve bir adet buzluk²⁰⁸ ile Kasımpaşa yakınında Tatavla (Kurtuluş) denilen mahalde bulunan Kara Hasanoğlu Çiftliğinde bulunan 3 adet karlık ile bir adet buzluktur²⁰⁹. III. Mustafa'nın bir diğer kızı Beyhan Sultan'ın annesi Âdilşah'a ait Kasımpaşa Tatavla'da Kara Hasanoğlu Çiftliği'ndeki 10 adet karlık ve bir adet buzluk²¹⁰, Eyüp Bülbül deresindeki karlıklar²¹¹ ile Topçular Çiftliği'nde bir karlık bulunmaktadır²¹². Son olarak Sultan III. Mustafa'nın kızı Hatice Sultan vakfına ait Tatavla ve Kum Deresi'nde bulunan karlık ve buzluklardır²¹³.

3. KATIRLI DAĞI VE KARLIKLARI

Sarayın ihtiyacı olan kar ve buz Keşiş Dağı ve Eyüp'ün yanı sıra Bursa'daki bir diğer dağ olan Katırlı Dağı'ndan da sağlanmıştır. Katırlı Dağı'ndan çıkarılan kar ve buzun İstanbul'a naklinde ihtiyaçtan fazlası aynı Keşiş Dağı ve Eyüp'te olduğu gibi buralarda bulunan karlık ve buzluklarda muhafaza edilmiş ve gerektiğinde buralardan nakli sağlanmıştır²¹⁴. Kar ve buzun muhafazası için Katırlı Dağı'nda 45 adet kar kuyusu ve 20 adet buz kuyusu bulunmaktadır²¹⁵. Ayrıca Engere köyü²¹⁶, Koca deresi²¹⁷ ve Katırlı köyü üzerinde bulunan kar kuyularından da istifade edilmiştir²¹⁸.

²⁰⁸ BOA., C.BLD., 57/2830, 17.R.1173 (8 Aralık 1759).

²⁰⁹ BOA., C.SM., 174/ 8732, 21.B.1175 (26 Ocak 1762).

²¹⁰ BOA., AE.SABH.I., 343/23948, Lef 2, ZA.1196 (Ekim/Kasım 1782).

²¹¹ BOA., AE.SABH.I., 343/23948, Z.1197 (Eylül/Ekim 1783).

²¹² BOA., AE.SABH.I., 343/23948, Lef 1, Z .1198 (Ekim/Kasım 1784).

²¹³ BOA., C.EV., 367/18624, Lef 1, 03.Ş.1219 (7 Kasım 1804).

²¹⁴ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827)

²¹⁵ Göncü, **a.g.m.**, s. 75.

²¹⁶ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfacı (1453-1650)**, s. 231.

²¹⁷ BOA., C.SM., 121/ 6083, 24.C.1101, (4 Nisan 1690); BOA., AE.SSLM.III., 277/16023, 18.N.1217 (12 Ocak 1803).

²¹⁸ BOA., C.ML., 49/2254, Lef 2, 19.C.1260 (26 Haziran 1844).

a. Katırlı Dağından Kar ve Buzun Çıkarılması

Saraya kar ve buz ihtiyacı 16. yüzyıldan 19. yüzyılın başına kadar büyük çoğunlukla Keşiş Dağı'ndan sağlanmıştır. Ancak 19. yüzyıldan itibaren Keşiş Dağı'nın yanında Bursa iline bağlı Gemlik'te bulunan Katırlı Dağı da devreye girmiştir²¹⁹.

Kar ve buz temininde Katırlı Dağı'nın yanı sıra Katırlı Dağı gölü olan Dipsiz göl²²⁰ ve Katırlı Dağı derelerinden de yararlanılmıştır²²¹. Böylelikle 19. yüzyılın başından ortalarına kadar devam eden süreçte artan kar ve buz tüketimi sebebiyle kar ve buz Katırlı Dağı ve civarından da temin edilmiştir²²².

Katırlı Dağı'ndan çıkarılan kar ve buzun Gemlik iskelesi başta olmak üzere Bozburun'un çevre kıyılarından saraya nakli sağlanmıştır²²³.

Saray-ı Hümayun'a getirilen kar ve buzun yeteri miktarda talebi karşılamadığı durumlarda Keşiş Dağı'nın yanı sıra Katırlı Dağı'ndan getirildiği gibi zaman zaman bunun tam aksi durumlarda hâsıl olmuştur²²⁴. Mesela, 1807 yılına ait kar ve buz talebinde, hem Keşiş Dağı hem de Katırlı Dağı'ndan kar ve buz getirilmesi istenmiş, fakat her iki dağdan buzun kesilmesi ve Mudanya iskelesine naklinde oluşan yüksek masraflardan dolayı bu talepten vazgeçilmiştir. Böylelikle kar ve buz sadece Keşiş Dağı'ndan getirilmiştir²²⁵.

Katırlı Dağı'ndan kar ve buzun çıkarılması Buzhane-i Hassa neferatının²²⁶ Katırlı Dağı'nda bulunan göllerin buz tuttuğu haberini getirmesi üzerine başlandı.

²¹⁹ BOA., C.SM., 50/2525, 05.M.1218 (27 Nisan 1803); Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)** s. 231; Arşiv belgelerinde bu dönemde Katırlı Dağı Yalakabad (Kocaeli) kazasına bağlıdır. Osmanlı sarayına kar ve buz teminine dair incelen arşiv vesikalarında Katırlı Dağı, daha çok 19. yüzyılın başından itibaren yoğun bir şekilde Keşiş Dağı ve Eyüp ile birlikte tercih edilir olmuştur. Ancak 18. yüzyılın ortalarından sonra istisna olsa da Katırlı Dağı'ndan kar ve buz temininin yapıldığını görmek mümkündür. BOA.,C.ZB., 70/3476, 30 Ca 1182 (12 Ekim 1768); Ahmet Refik, **Hicri On ikinci Asırda İstanbul Hayatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988, s. 219.

²²⁰ BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²²¹ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

²²² BOA., A.}MKT.MVL., 74/54, 07.Z.1271 (21 Ağustos 1855).

²²³ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 88.

²²⁴ BOA., C.SM., 68/3447, 11.Ca.1225 (14 Haziran 1810).

²²⁵ BOA., C.BLD., 107/5302, 27.Ra.1221 (14 Haziran 1806).

²²⁶ 1827-1829 tarihleri Sultan II. Mahmud döneminde kar ve buz temininde ocağın artan masraflarından dolayı Buzcubaşı uyarılmıştır. Bu sebeple padişahın emri gereği kar ve buz temininde Buzhane-i Hassa neferatı yerine Bostâniyan neferatı görevlendirilmiştir. Ancak eskiden bu zamana kadar bu vazifeyi

Buzcubaşı öncülüğünde çeşitli vazifelerle görevlendirilen Buzhane-i Hassa neferleri ve kalabalık amele grubu yola koyulurdu²²⁷. Bu işte çalışan ameleler yevmiye usulü çalışır, çalıştıkları gün sayısına göre ücret alırdı. Özellikle 1827-1838 tarihleri arasında Katırlı Dağı için beş ile yedi hafta arasında ortalama 2.600 amelenin görev yaptığı maliye kalemince tutulan defter kayıtlarından anlaşılmaktadır. Buna göre bu görevde yer alan amele sayısı, çalıştıkları toplam gün sayısı ve aldıkları ücretlerin yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO X

Katırlı Dağı'nda Kar ve Buz Toplama İşinde Çalışan Amele Miktarları ve Yapılan Ödemeler

Yıl	Amele Sayısı	Çalışılan Gün Sayısı	Yevmiye Miktarı (Kuruş)	Günlük Yevmiye Toplamı
1827 ²²⁸	2.150	21	2	4.300
1828 ²²⁹	2.944	45	2	5.888
1829 ²³⁰	3.085	53	2	6.170
1830 ²³¹	3.070	53	2,50	7.675
1832 ²³²	3.328	-	3	9.984
1835 ²³³	3.275	-	3	9.825

Buzcu neferlerinin zirveye ulaşması ile kar küreme işlemine başlanır ve kürünen temiz karlar bir araya toplanırdı. Bu işlem bitince buz tutulan yerlerin

Buzhane-i Hassa neferatı yürüttüğü için karışıklığa sebebiyet vermemesi açısından Bostâniyan neferatı yerine Buzhane-i Hassa neferatı denilmiştir.

²²⁷ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827); BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829); BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²²⁸ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²²⁹ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

²³⁰ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

²³¹ BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²³² BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

²³³ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

kesilmesine geçilirdi. Karın kürenmesi ve buzun çıkarılması işleminde özellikle sağlamlığı ile bilinen gürgen kürekler tercih edilirdi²³⁴. Bu küreklerin yanında karların toplanması için çatalzeytin tahtası²³⁵ kullanılırdı. Dağlardan toplanan kar ve buzun hayvanlara yüklenmesinde yükün belli bir kapasitede olması gerekmektedir. Bunun için buz kalıpları, uygun bir şekilde testere yardımı ile kesilirdi. Dağların yüksek zirveleri haricinde, buz tutan dere veya göllerden çıkarılan buzlar testere ile kesilerek, kancalar yardımı ile çıkarılırdı²³⁶. Böylelikle kesilen buzlar belli ebatlarda bulunan torbalara konulur ve bu durum *karmak* olarak tabir edilirdi²³⁷.

Kar ve buz nakliyesinde, kar ve buzun muhafazası için çeşitli cins ve ebatlarda keçelerden istifade edilmiştir. Büyük ve küçük ebatlarda olan bu keçeler, “mâ-i kadim keçe” olarak adlandırılmıştır. Beyaz kar keçesi²³⁸ olarak da bilinen keçeler, kar ve buzun muhafazasında önemli idi. Kar ve buzun kolay ve hızlı bir şekilde taşınabilmesi için bu keçeler yardımıyla özel torbalar hazırlanırdı²³⁹. Yüksek miktarlarda çeşitli cinsten alımı yapılan kar keçeleri ile hazırlanan torbalar, keçi kılından yapılan faril olarak adlandırılan iple²⁴⁰ bir çuvaldız yardımıyla sıkıca dikilirdi²⁴¹. Her biri belli bir ebat ve bir yük ağırlığında buz kalıplarına uygun şekilde dikilen keçe torbalar için dikim ücreti ise ayrıca ödenirdi²⁴². Özel olarak dikilen bu keçe torbalar sayesinde buz nakli sağlıklı ve temiz bir şekilde gerçekleşir, kar ve buzun nem, basınç ve ısı dengesi korunmuş olurdu. Genellikle kar ve buz için keçeci esnafı tarafından yün ve yapağıdan imal edilen²⁴³ bu keçeler Galata’daki kar keçesi ustalarından çeşitli ebat ve türlerde satın alınırdı²⁴⁴. Keçe fiyatları tür, cins ve ebatlarına göre farklılık gösterirdi. Özellikle

²³⁴ BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

²³⁵ **Çatalzeytin:** Kastamonu, İnebolu’da bir yer. Bkz., Nuri Akbayar, **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, s. 37.

²³⁶ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²³⁷ Mustafa Nuri Türkmen, “Osmanlı Devlet’inde Saray İhtiyaçlarının Karşıllanması: “Kar ve Buz Temini”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:4, Sayı:8, Ankara 2011, s. 208.

²³⁸ 1640 tarihine ait narh defterinde bir kar keçesinin boyu 6 zıra’, eni 2 zıra’ 1 rubu’, 9 vakıyye geldiği ve mukabilinin 105 akçe olduğu bilinmektedir. Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983, s. 247.

²³⁹ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

²⁴⁰ Şemseddin Sami, “Faril” **Kâmûs-ı Türkî**, Cilt: I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 977.

²⁴¹ BOA., KK.d., 7398, 11.S.1261 (19 Şubat 1845).

²⁴² Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 169.

²⁴³ Hacer Nurgül Begiç, **Gelenekteki Değişim ve Keçecilik Sanatı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2014, s. 51.

²⁴⁴ BOA., KK.d., 7398, 11.S.1261 (19 Şubat 1845).

kar ve buzun taşınmasında keçe cinslerinde Keçe-i Gökbüze (Gebze keçesi) veya yapağıdan imal edilen Serrâci keçe diye tabir olunan keçeler kullanılmıştır²⁴⁵. Gökbüze ve Serrâci keçenin yanında İstanbul keçesinden de istifade edilmiş ve keçeler adet ya da çift üzerinden satın alınmıştır²⁴⁶. Katırlı Dağı’ndan çıkarılan kar ve buzun iskeleye, iskeleden İstanbul’a nakline kadar geçen süreç içerisinde kullanılan kar keçelerinin yetmediği durumlarda ise tekrar alımlar yapılmıştır. Özellikle satın alınan keçelerin masraf kayıtlarında gemi taşıma ücreti de mevcuttur²⁴⁷. Ayrıca keçelerin bu kullanımları haricinde karlıkların çevresinde inşa edilen kulübelerin soğuktan etkilenmemesi amacıyla “keçe-i kadim” olarak belirtilen keçeler de kulübelerin üzerlerine örtmek için kullanılmıştır²⁴⁸. Kar ve buzun muhafazası için kullanılan kar keçelerinin yanı sıra kar ve buzun erimemesi ve belli bir derecede kalması için defalarca tuz alımı yapılmıştır²⁴⁹. Kar ve buzun muhafazası için kullanılan malzemelerin yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO XI

Katırlı Dağı’nda Kar ve Buzun Naklinde Kullanılan Malzemeler ve Yapılan Ödemelerin Yıllara Göre Dağılımı

Cinsi	1827²⁵⁰	1829²⁵¹	1830²⁵²
Çuval²⁵³	90 kuruş (60 adet)	75 kuruş (50 adet)	151 kuruş (55 adet)
Farıl	6 kuruş (2 adet)	390 kuruş (160 adet)	108 kuruş (36 adet)
Keçe	17.936,50 kuruş çeşitli cinslerde (2509 adet)	15.765,50 kuruş çeşitli cinslerde (2001 adet)	15.500 kuruş (-)
Tuz	662,50 kuruş	1.000 kuruş	1.400 kuruş

²⁴⁵ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²⁴⁶ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

²⁴⁷ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²⁴⁸ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²⁴⁹ BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

²⁵⁰ BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²⁵¹ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

²⁵² BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²⁵³ Yukarıdaki tabloda mevcut çuval miktarı yalnızca Katırlı Dağı’ndan çıkarılan kar ve buzun toplanmasına yardımcı olmak amacıyla kullanılan miktardır. Bu miktar dışında mühimmat taşımak için satın alınan çuvalar da mevcuttur.

Dağlardan çıkarılan kar ve buzun gerekli yerlere nakli aşamasında çeşitli araç ve gereçlerden yararlanılırdı. Bunlardan başlıcaları; kova, küfe ve kazevi²⁵⁴ idi. Bunlara ek olarak torbaları dikmek için kullanılan faril, kızıl olarak kayıtlara geçen kıl ip, hayvanlar için kullanılan çeşitli türde semer, sopa, keser, kanca ve kanca sapıydı²⁵⁵. Ayrıca kar ve buz naklinde kerestesi hafif ve soğuğa dayanıklı olması açısından karlık ve buzluklarda çeşitli amaçlarda kullanılmak üzere fazla miktarda deste halinde ıhlamur ağacı kerestesi alımı da yapılmıştır²⁵⁶. Katırlı Dağı'nda kar ve buz toplanması esnasında kullanılan eşyalar aşağıdaki tabloda detaylandırılmıştır.

TABLO XII
Katırlı Dağı'nda Kar ve Buz Toplanması Esnasında Kullanılan Eşyalar

Eşya Cinsi ²⁵⁷	Adet	Ödenen (Kuruş)
Ağaç Kürek	80	70
İhlamur	5 deste	20
Envâi Semer	6	33
Rah çuval (Yol çuvalı)	2	5
Testere	9	90
Kanca Sapı	3	10,50
Mismar	4	23
Kızıl	2	12
Çuval	10	50
Kuga (Kova)	6	28
Balta Tamiri	6 adet balta	25,50
Küfe	8	24
Kepçe	280	6440

²⁵⁴ **Kazevi:** Kulpsuz sepet. Bkz., Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 574.

²⁵⁵ BOA., KK.d., 7397, 18.Ş.1254 (6 Kasım 1838).

²⁵⁶ Katırlı Dağı'nda yüksek miktarlarda istifade edilen ıhlamur ağacı mih ile birlikte arka tahtasının yapımında kullanılmıştır. Arka tahtası kar ve buzun naklinde esteranların üzerine neccarlar tarafından kurulan bir düzeneğe olabileceği gibi karlıkların doldurulmasında kullanılmış da olabilir. 1835 tarihli mühümmat alımında 25 deste ıhlamur ağacı kerestesi alınmış ve 100 kuruş ödenmiştir. BOA., MAD.d., 3786, 29 Z 1250 (28 Nisan 1835).

²⁵⁷ BOA., KK.d., 7397, 18.Ş.1254 (6 Kasım 1838).

Katırlı Dağı'ndaki kar ve buzun toplama işlemi sürerken diğer bir yandan bu işlemin kolay ve güvenilir bir biçimde sağlanabilmesi için geceleri iskân edilmek üzere hem Buzhane-i Hassa neferatı hem de karlık bekçisi²⁵⁸ için neccarlar tarafından geçici kulübeler inşa edilirdi²⁵⁹. Gerek kulübelerin yapımı gerekse levazımların tamirinde neccarlar²⁶⁰ görev alırdı²⁶¹. Böylelikle karlık ve buzluklara yakın mahallere inşa edilen kulübeler, çalışmalar son bulana kadar çalışanlara hizmet verirdi. Kulübe inşasında çatalzeytin tahtası, mih, mismar ve daha birçok malzeme mühimmat çuvalları ile kulübe yapılan bölgelere taşınırdı. Kulübelerin inşası tamamlandığında daha önce de belirtildiği üzere keçe-i kadim olarak bilinen ve soğuğu geçirmeyen iyi dokunmuş keçe örtüler üzerlerine serilir ve iş tamamlanırdı²⁶². Kulübelerin inşası için alınan keçeler çift veya adet üzerinden alınırdı. Kulübelerin inşası için ödenen ücretler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO XIII

Kulübe İnşası İçin Alınan Keçe-i Kadim Miktarları ve Ödenen Ücretler

Keçe-i Kadim	Yıllara göre Dağılım				
	1828 ²⁶³	1829 ²⁶⁴	1830 ²⁶⁵	1832 ²⁶⁶	1835 ²⁶⁷
Satın Alınan miktar	300 adet	300 adet	333 çift	-	300 adet
Ödenen Tutar (kuruş)	2.550	2.550	3.163,50	4.883	5.850

²⁵⁸ Karlık bekçisinin 1827-1835 tarihleri arasında 170 gün boyunca yevmiye üzerinden çalışmış ve yemek ücreti ayrıca ödenmiştir.

²⁵⁹ İnşa edilen kulübeler haricinde her sene düzenli olarak hem mühimmat hem de neferlerin iskân etmesi için konaklama ücreti olarak konak kirası adı altında ücret ödenmiştir. 1827-1835 yılları arasında ödenen konaklama ücreti yıllık sabit 150 kuruştur.

²⁶⁰ 1827-1835 yılları arasında özellikle gece iskân edilen kulübelerin yapımında destek veren neccar sayısı 4 ile 6 kişi arasında değişmektedir. Aldıkları yevmiye miktarı ise 16 kuruş ile 24 kuruş arasındadır.

²⁶¹ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827); BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829); BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²⁶² BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²⁶³ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

²⁶⁴ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

²⁶⁵ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²⁶⁶ BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

²⁶⁷ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

Kar ve buzun bir araya getirilip toplanması ile Katırlı Dağı'nda bulunan karlıklar Buzhane-i Hassa neferleri ve bu işte vazifeli amele grubuyla doldurulmaya başlanırdı. Buzhane-i Hassa neferlerinin yanında karlıklarda görevli kâhya zımmiler²⁶⁸ de yerini alırdı. Ancak Buzhane-i Hassa neferleri karlıkların doldurulmasında çalışmaz yalnızca iş bitimine kadar karlıkların doldurulmasında ameleye nezaret ederdi. Karlıklar ameleler tarafından sıkıca doldurulur, doldurulma işlemi bitince üzerlerine yaprak örtülürdü. Mesela, 1827-1829 yılları arasında yalnızca karlıkların üzerlerine yaprak örtülmesi için vazifeli ortalama 400 amele bu işte görev almış ve çalıştıkları süre boyunca toplamda yaklaşık 900 kuruş ödenmiştir. Kar ve buz doldurma işleminin tamamen sonlanmasının ardından, geleneksel olarak Buzhane-i Hassa neferlerine²⁶⁹ ve kar ve buz toplamada görevli ameleye bahşişler²⁷⁰ dağıtılır ve tüm çalışanların memnun edilmesi sağlanırdı²⁷¹.

Bu yoğun çalışma boyunca gece kulübelerde iskân eden Buzhane-i Hassa neferlerinin zahire masrafı, karlık ve buzlukların üzerine yaprak serilmesinden bitimine kadar ki yemek masrafı²⁷², kar ve buz nakliyesi için geceleri iskân ettikleri boyunca yemek masrafı, karlık ve buzluklar üzerine gönderilen neferlerin zahire masrafı ve kar ve buzun toplanması için vazife alan neferlere verilen zahire masrafları ayrıca ödenirdi. Buzhane-i Hassa neferlerine yapılan bu masrafların detayları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

²⁶⁸ 1827-1835 yılları arasında karlıklarda görevli olan kâhya zımmilere verilen yıllık ücret 90 kuruştur.

²⁶⁹ 1827-1829 yılları arası Buzhane-i Hassa neferlerine verilen bahşiş 240 kuruştur.

²⁷⁰ 1827-1830 yılları arası ameleye verilen toplam bahşiş ücretleri şu şekildedir: 1827 yılında 2.650 kuruş, 1828 yılında 3.200 kuruş, 1829 yılında 2.900 kuruş ve 1830 yılında 2.230 kuruştur.

²⁷¹ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827); BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

²⁷² Özellikle nan-ı aziz olarak kayda geçen ekmek, zahire ve gerekli mühimmat Katırlı Dağı'na gemiler vasıtasıyla taşınmıştır

TABLO XIV

Katırlı Dağ’ında Kar ve Buz Toplama İşinde Vazifeli Olan Buzhane-i Hassa Neferatına Yapılan Masraflar

Ödeme Türü	Ödenen Meblağ (kuruş)			
	Yıllara Göre Dağılım			
	1827 ²⁷³	1828 ²⁷⁴	1829 ²⁷⁵	1830 ²⁷⁶
Gece kulübelerde iskân eden Buzhane-i Hassa neferatına verilen zahire masrafı	460	276	-	-
Buzhane-i Hassa neferatına karlık ve buzlukların üzerine yaprak serilmesinden bitimine kadar karlık doldurma işi tamamlanınca verilen yemek masrafı	118,50	120	323,50	392,50
92 gün boyunca kar ve buz nakliyesi için geceleri iskân eden bir Buzhane-i Hassa neferatının yemek masrafı	276	276	276	414
Karlık ve buzluklar üzerine gönderilen Buzhane-i Hassa neferatının zahire masrafı	-	120	-	-
Kar ve buz toplanması için gönderilen Buzhane-i Hassa neferatının zahire masrafı	-	550	529,50	723

Karlıkların doldurulmaya başlanmasından bitimine kadar geçen süreçte ödenen katırlarla gerçekleşen muhtelif nakliye ücretleri mevcuttu. Bu ücretler; Katırlı İskeleyi’nden²⁷⁷ Katırlı Dağı’na mühimmat nakli için istihdam olunan esteran, Katırlı İskeleyi’nden Katırlı Dağı’ndaki karlıklara varınca mühimmat nakli için istihdam olunan esteran, karlıkların doldurulması ile üzerine örtülen yaprakların nakliyesi için istihdam olunan esteran ve son olarak da Katırlı Dağı’ndaki kar ve buzun taşınması için istihdam olunan esterandır. Katırlı Dağı’nda muhtelif nakliye için istifade edilen

²⁷³ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²⁷⁴ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

²⁷⁵ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

²⁷⁶ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

²⁷⁷ Katırlı İskeleyi olarak bahsedilen yer Gemlik İskeleyi’dir.

bu katırlar birbirinden farklı amaçlarla kullanılmıştır. Katırlı Dağı'na yapılan bu ücretler haricinde Katırlı Dağı'nda bulunan Dipsiz gölden çıkarılan buz için katırcılara ziyadesiyle verilen nakil ücretleri bulunmaktadır. Ödenen meblağların 500 kuruş gibi yüksek bir miktarda olması oldukça dikkat çekicidir²⁷⁸. Bunun sebebinin o bölgedeki zorlu çalışma şartlarının olması düşünülebilir. Ayrıca yalnızca amele nakli için de 83 kuruş esteran ücreti ödenmiştir²⁷⁹. Katırlı Dağı muhtelif nakliye ücretleri ile ilgili detaylı bilgi aşağıdaki tabloda detaylandırılmıştır.

TABLO XV
Katırlı Dağı Muhtelif Nakliye Ücretleri

Katırlarla Yapılan Nakliye Gerekçeleri	Ödenen Katır ücreti (Kuruş)			
	Yıllara göre Dağılım			
	1827 ²⁸⁰	1828 ²⁸¹	1829 ²⁸²	1830 ²⁸³
Katırlı İskelesi'nden Katırlı Dağı'na mühimmat nakli için istihdam olunan esteran	82	88	96,50	92,50
Katırlı İskelesi'nden Katırlı Dağı'ndaki Karlıklara varınca mühimmat nakli için istihdam olunan esteran	32	45	64,50	51
Karlıkların doldurma işlemi tamamlanınca üzerine örtülen yaprakların nakliyesi için istihdam olunan esteran	87,50	145,50	148,50	165
Katırlı Dağı'ndaki kar ve buzun taşınması için istihdam olunan esteran	145,50	80,50	78,50	80,50

²⁷⁸ BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²⁷⁹ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

²⁸⁰ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

²⁸¹ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

²⁸² BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

²⁸³ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

4. KAR VE BUZUN BURSA'DAN İSTANBUL'A NAKLİ

Keşiş Dağı'nda kar yağışının Haziran ayında sona ermesi²⁸⁴ ile kar ve buzun toplanma süreci başlar ve nihayetinde toplanan kar ve buzun İstanbul'a nakliyle görev tamamlanırdı. Nakliye aşamasında Bursalı Buzcular ailesi devreye girerdi. Buzcular ailesinin Mudanya ile İstanbul arasında her gün çalışan gemileri mevcuttu. Hatta 1648 yılında Evliya Çelebi'nin İstanbul'a Buzcu ailesinin gemisi ile geldiğinden bahsedilir²⁸⁵.

Kar ve buzun toplanması ve karlıkların doldurulması işi tamamlanınca sarayın ihtiyacı olan kar ve buz için Keşiş Dağı'ndan saat 17:00 civarı yola koyulur, Bursa'ya sabah 09:00 civarında varılırdı. Bursa'dan sarayın buzhanesine nakli sağlanan kar ve buzun keçelere sarılı bir şekilde katırlar ve arabalarla Mudanya iskelesine sevki sağlanırdı²⁸⁶.

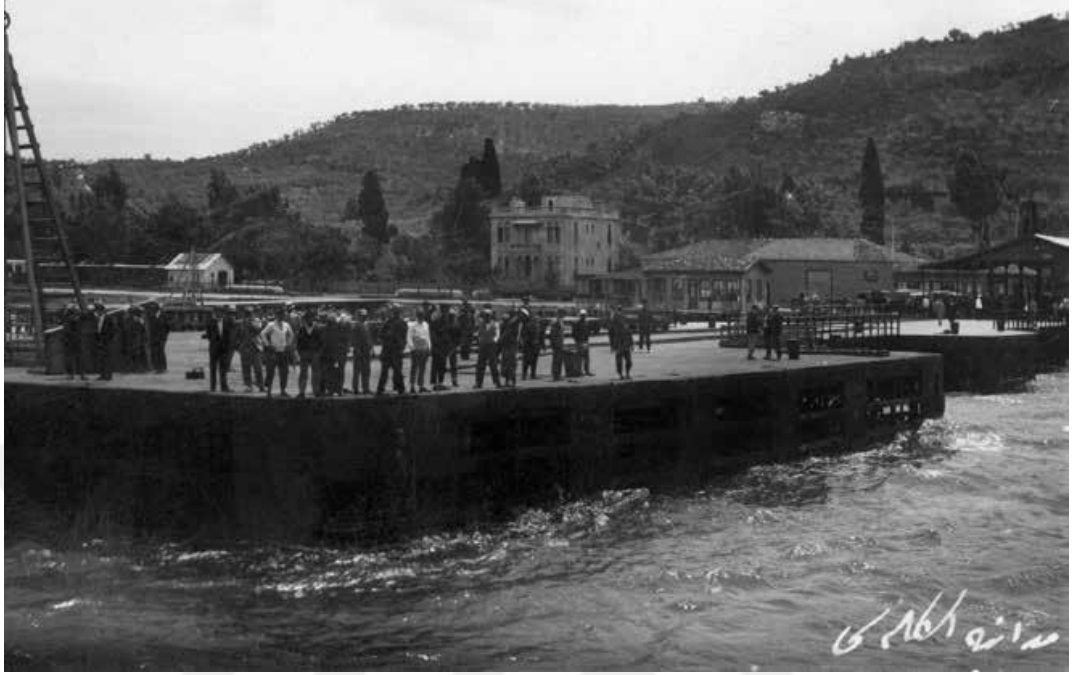
Bursa'dan temin edilen kar ve buzun nakli birkaç iskeleden sağlanmaktaydı. Ancak bunlardan en önemlisi Mudanya İskelesi idi. Mudanya İskelesi, Osmanlı Devleti'nin iâşesini sağlama hususunda asırlarca hizmet etmiş olmasının yanında Osmanlı sarayına kar ve buz naklinde de önemli bir köprü vazifesi görmüştür. Bu açıdan Mudanya iskelesi, saray iâşesinin sıkıntısız olarak sağlanması açısından ciddi bir yürütme ve denetleme işlevine sahiptir²⁸⁷.

²⁸⁴ Selma Akay Ertürk, **Bursa Ovası ve Çevresinin Ziraat Hayatı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2008, s. 68

²⁸⁵ Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 51;

²⁸⁶ Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 51-52

²⁸⁷ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 82-83.

Resim 8

Mudanya İskelesi

(Çiftçi, a.g.e., s. 57)

Mudanya İskelesi'nden naklolan kar ve buzun İstanbul'a, kayak²⁸⁸ ve gemi ile geçişi sağlanırdı. Olumsuz hava şartları veya nakledilen kar ve buzun yüklü miktarda olması gibi durumlarda kar ve buz Mudanya İskelesi'nde bulunan dört dükkân ve iki arsada muhafaza edilirdi²⁸⁹. Çünkü her gün 30 yük buzun Keşiş Dağı'ndan Bursa'ya on iki saatte, Bursa'dan Mudanya İskelesi'ne altı saatte getirilmesi ile nakil toplam on sekiz saat sürmekte ve bu durum buzun iskeleye varıncaya kadar yarısının erimesine sebep olmaktadır. Nakil esnasında olumsuz hava şartları, denizin aşırı dalgalı veya havanın rüzgârlı olması da ulaşımı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sebeple nakil bazen aynı gün sağlanırken bazen de birkaç gün sürmüştür²⁹⁰.

²⁸⁸ Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz Efendi, **Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (1732)**, Haz. Nevzat Kaya, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 219; BOA., C.SM., 167/8373, 03.R.1189 (3 Haziran 1775). Mudanya İskelesi'ne dâhil olan Kite bölgesi ahalisi buz kayıklarının karaya çekilmesi işinde görev almışlardır. [BOA., A.{DVNSMHHM.d., 74/636, 02.Z.1004 (28 Temmuz 1596)].

²⁸⁹ BOA., C.SM., 39/1975, 11.B.1192 (5 Ağustos 1778).

²⁹⁰ BOA., C.SM., 68/3447, 11.Ca.1225 (14 Haziran 1810).

Resim 9

Bursa Gemlik Yolu Nakliyeciler

(Çiftçi, a.g.e., s. 27)

Keşiş Dağı'ndan gelen kar ve buzun Mudanya İskelesi'nden İstanbul'a nakli esnasında zaman zaman problemlerle karşılaşılırdı. Mesela, bunlardan biri katırcıların katırlara kar ve buz haricinde başka yükler yüklemesi ile iskeleye geç gelmeleri sonucu naklin yavaşlamasına sebep olmalarıydı²⁹¹. Bir diğeri ise kayıkçıların kendi aralarında oluşturdukları nöbet sırası²⁹² yüzünden kar ve buzun bir saat boyunca iskelede bekletilerek sıcak havadan dolayı erimesiydi. Bu sebeple Mudanya naibine yazılan hükümde, kayıkçıların nöbet sırası yapmaması sırada hangi kayık varsa yükün telef edilmemesi adına naklinin İstanbul'a hemen sağlanıp, sonrasında Mudanya İskelesine geri dönülmesi istenmiştir. Ayrıca nakil esnasında bu kayıklarda yolcuların olduğu da belirtilmiştir²⁹³. Son olarak yaşanan sorun, kar ve buzun Keşiş Dağı'ndan iskeleye nakli esnasında çalışan taifenin, nakil esnasında muhalefet ve gevşeklik göstermesi ile

²⁹¹ BOA., C.BLD., 7/317, 07.B.1185 (16 Ekim 1771).

²⁹² İskelede çalışan kayıklar bu dönem içerisinde nöbet sırası yaparak hizmet vermektedir. Çiftçi, **Osmanlı Döneminde Mudanya İskelesi ve Gümrüğü**, s. 49.

²⁹³ BOA., C.SM., 167/8373, 03.R.1189 (3 Haziran 1775).

ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda işlerinde ihtimam ve dikkat göstermeleri konusunda ciddi bir şekilde uyarılmışlardır²⁹⁴. Ancak uyarıların dikkate alınmadığı görülmüş ve nakliyyede yaşanan sıkıntıların devam etmesi sebebiyle de nakil işi bu sefer özellikle Katırlı Dağı için iki ay süre ile Katırlı Kocabaşları adıyla bilinen nakliyecilere verilmiştir. Fakat Katırlı Kocabaşları'nın da istenilen vakitten daha geç bir sürede kar ve buz iskeleye getirmeleri karın yolda erimesine sebep olmuştur. Durum böyle olunca hem eksik gelen yük hem de tayinatta yaşanan gecikmeler sarayın tepkisine sebep olmuş, buzcubaşı ve nakliye taifesinin kendilerine çeki düzen vermeleri hususunda uyarılmışlardır. Fakat Katırlı Kocabaşları'nın yine nakil esnasında ihtimam göstermemeleri, kar ve buzun saraya olağan zamandan daha geç nakli sebebiyle bir ay sürmeden bu görev ellerinden alınmıştır²⁹⁵.

Kar ve buzun naklinde önemli bir yeri olan Mudanya kayıklarının İstanbul'da Eminönü iskelesine yanaşarak demir attıkları bilinmektedir. Mudanya İskeleyi'nden kalkan kürekli veya yelkenli bir deniz ulaşım aracının hava şartlarının normal seyretmesi durumunda yaklaşık dokuz saatte Eminönü'ne vardığı tahmin edilmektedir. Ancak denizin dalgalı veya rüzgârlı olması, kullanılan ulaşım araçlarının büyüklüğü veya küçüklüğü, taşınan yükün ağırlığı ulaşım süresine etki etmektedir. 19. yüzyıldan itibaren buhar gücü ile çalışan vapurların kullanılması ile Mudanya'dan İstanbul'a varış süresinin normal hava şartlarında yaklaşık beş saat sürdüğü, ancak fırtınalı havalarda bu yolculuğun yaklaşık yedi-sekiz saati bulduğu deniz yolculuğu yapan seyyahlar tarafından aktarılmaktadır²⁹⁶.

1899 yılında Ahmet Tevfik kaleme aldığı Seyahatnâmesinde, Keşiş Dağı'ndan İstanbul'a kar ve buz naklinin Katırlı Dağı'na göre daha pahalı ve zahmetli olduğunu, bu sebeple ihtiyacın Gemlik'te bulunan Katırlı Dağı'ndan karşılandığını söylemiştir²⁹⁷.

Mudanya İskeleyi haricinde kar ve buzun saraya naklinde kullanılan diğer iskeleler Gemlik ve Bozburun idi. Bilhassa Bozburun İskeleyi diğer iki iskeleye göre

²⁹⁴ BOA., C.BLD., 17/807, 27.S.1218 (18 Haziran 1803).

²⁹⁵ BOA., C.SM., 107/5378, 28.Ş.1230 (5 Ağustos 1815). Nakil için gerekli olan hayvan, amele ve araba için 7000 kuruş ödenmiştir.

²⁹⁶ Çiftçi, a.g.e., s. 20-21.

²⁹⁷ Çiftçi, a.g.e., s. 106.

daha sıkıntılı bir lokasyonda bulunmaktaydı. Çünkü aşırı dalga ve deniz akıntısının olduğu günlerde denizciler iskeleye yaklaşmak için günlerce beklemekteydi²⁹⁸.

Mudanya İskelesi, Gemlik İskelesi ve çevre kıyılardan saraya getirilen kar ve buzun Navlun Sefâin adı altında ödenen gemi ya da kayık ücretleri mevcuttu. Bu ücretler taşınan kar ve buzun yüküne göre değişmekteydi. Katırlı Dağı için Gemlik İskelesinden ödenen gemi taşıma ücreti ve saraya gönderilen kar ve buzun yük miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO XVI
Saraya Gönderilen Toplam Yük ve Ödenen Gemi Ücreti

Yıllara Göre Dağılım	1827²⁹⁹	1828³⁰⁰	1829³⁰¹	1830³⁰²	1832³⁰³
Saraya Yük Üzerinden Giren Toplam Kar ve Buz Miktarı	74.876	88.000	69.000	58,543	36.239
Ödenen Navlun Sefâin Ücreti (kuruş)	46.797,50	55.000	45.425	44.089	31.709

Keşiş ve Katırlı Dağı'ndan çıkarılan kar ve buzun fazlası karlık ve buzluklarda saklanırken, saray için talep edilen miktar önce Buzhane-i Âmire³⁰⁴ olarak belirtilen Hassa Buzcular Ocağına getirilir ve burada bulunan buzhanede muhafaza edilirdi. Sonra kar ve buz tayinatında vazifeli bir görevli tarafından yükler kayıt altına alınır ve buradan saraylara sevki sağlanırdı³⁰⁵.

²⁹⁸ Çiftçi, a.g.e., s. 21.

²⁹⁹ BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

³⁰⁰ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

³⁰¹ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

³⁰² BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

³⁰³ BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

³⁰⁴ Bursa Şer'iyye Sicilleri, B 57, 89a, 25.M.1044 (21 Temmuz 1634).

³⁰⁵ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827); BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HASSA BUZCULAR OCAĞI VE SARAYDA KAR VE BUZ TEVZİATI

A. HASSA BUZCULAR OCAĞI

1. Ocağın Kuruluşu ve Yeri

Sultan I. Murad'ın Edirne'yi fethinden sonra Edirne Sarayı'na kar ve buz ihtiyacının hâsıl olmasıyla başlayan kar ve buz temin süreci, İstanbul'un fethinin ardından Sarayı Atık ve sonrasında Topkapı Sarayı'nın inşası ile buradan devam etmiştir. Saraya kar ve buz sağlayan teşkilatın çalışanlarına dair tespit edebildiğimiz ilk kayıt, Sultan II. Bayezid dönemine aittir. 1489-1490 tarihli İstanbul Sarayı Mutfak Masrafı defterinde Bursa'daki buzluklardan buz kesmek için görevli kişiler ile birlikte vazifelendirilen “berfçiyan” şeklinde geçen buzculardan bahsedilmektedir³⁰⁶. Bu dönem sonrasında saray buzcuları saray için gerekli olan kar ve buzdu Bursa'dan temin ederken, sarayın İstanbul'daki Hassa karlıklarından karın saraya ulaşması işini sakabaşı yürütmüştür. Klasik dönemde sakabaşının asıl görevi Sakayân-ı Sim-i Hassa³⁰⁷ bölümünde mutfak sakaları ile birlikte tüm saray halkının su ihtiyacını karşılamaktır. Mutfak sakaları, Dîvan-ı Hümâyûn sakaları ile birlikte iki grup halinde hizmet ederken, Dîvan-ı Hümâyûn sakaları, Dîvan'da çalışan görevliler ile divana gelen tüm misafirlerin yaz mevsimi boyunca soğuk su ihtiyaçlarını karşılar³⁰⁸, Dîvan-ı Hümâyûn toplantıları başlamadan evvel sadrazama ve diğer divan erkânına buz ile soğutulmuş misk kokulu şerbetleri sunardı³⁰⁹. İhtiyaçları olan kar ve buzdu Hassa karlıklarından temin ederlerdi. Dîvan-ı Hümâyûn sakaları İstanbul'a kar yağması ile

³⁰⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Sarayı Mutfağının 894-895 (1489-1490) yılına ait Muhasebe Bilançosu”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:23, Sayı:1-2, İstanbul 1963, s. 392. Sarayı mutfağı defterinde Berfçiyan'a verilen bedel 483 akçedir. Karışıklığa mahal vermemesi adına karcı ve buzcu terimleri birbirinin yerine kullanıldığından buzcu denilmiştir.

³⁰⁷ **Sakayân-ı Sim-i Hassa**: Sarayı sakaları için kullanılan bir tabirdir. Suyu gümüş kaplarda taşıdıkları için bu isim verilmiştir. M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 97.

³⁰⁸ Arif Bilgin, “Matbah-ı Âmire”, **DİA**, C. 28, s. 117. 16. yüzyılın sonuna kadar mutfak sakalarının sayısı 17'dir. 18. yüzyılın ikinci yarısında ise sayıları 22 olmuştur.

³⁰⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 456.

birlikte Hasköy’de bulunan Hassa karlığına gilmânlar eşliğinde gider ve karın doldurulmasına nezaret ederlerdi³¹⁰. Saray tarafından vazifelerini hakkı ile yerine getirdikleri vakit sakabaşına ihsanlar verilirdi. Mesela, Sultan II. Bayezid dönemi 1503-1504 tarihleri arasında sakabaşına saraya kar temininden dolayı “came-i münakkaş” yani nakışlı bir elbise hediye edilmiştir³¹¹. Sultan II. Bayezid döneminde 1503-1510 yılları arasında düzenli olarak verilen bu ihsanlar o dönemde tutulan İn’âmât Defterleri’nde kayıt altına alınmıştır. Bu tarihler arasında Hassa karlıklarından saraya kar ve buz getirilmesi vazifesi Hâcî Ali adlı sakabaşı tarafından yürütülmüştür³¹². Sakabaşı Hâcî Ali’ye verilen bu ihsanların yanı sıra 10 Mart 1508 ve 13 Nisan 1510 tarihlerinde kendisi ile birlikte saraya kar getirilmesi işinde çalışanlara da ihsanlar dağıtılmıştır³¹³. “İn’âm be-mezkûrîn” adı altında yapılan bu ihsanlar, genellikle yeni yılın girmesiyle Muharrem ayı ile başlamış ve Muharrem ayının 4. ve 12. günleri arasında yapılmıştır³¹⁴. Böylelikle sakabaşının sarayın ihtiyacı olan kar ve buz Hassa karlıklarından temin vazifesi Hassa Buzcular Ocağı’nın tam teşkilatlanması olarak kabul edilen 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir.

Saraya Bursa’dan kar ve buz teminin de rol alan saray buzcularının bir kısmı sarayda diğer kısmı ise Bursa’da ikamet ederdi. 1517 senesi Yavuz Sultan Selim dönemine ait bir Kadı sicilinde Bursa’da kar ve buz işlerinden sorumlu bir buzcular kethüdasının görev aldığı bilinmektedir³¹⁵. 1598-1599 yılına ait kayıtlarda³¹⁶ buz cubaşı ve buzcu kethüdası amirliğinde çalışan “Gilmânân-ı Buzciyan” olarak adlandırılan buzcu oğlanlarının, kar ve buz temini için İstanbul’dan Bursa’ya

³¹⁰ Barkan, “İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, s. 181; Hassa Karlığı olan yer Galata’da bulunan Hünkâr karlığıdır. [BOA.,MAD.d., 6278, s. 28, 29.Z.982 (11 Nisan 1575)].

³¹¹ Barkan, “İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, s. 297.

³¹² İlhan Gök, **Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 111,243, 376, 508, 621, 749, 928, 1096.

³¹³ Gök, **a.g.t.**, 749, 1096. Dîvan-ı Hümâyûn sakalarının 1508 yılı ve 1510 yılında 2000 akçe ihsan aldıkları bilinmektedir.

³¹⁴ Gök, **a.g.t.**, 111, 243, 376, 1096. Ancak 14 Temmuz 1506 yılında verilen ihsan Safer ayının 22. günü, 6 Temmuz 1507’de yapılan ihsan Safer ayının 25. günü yapılmıştır. Gök, **a.g.t.**, s. 508, 621. Diğer ihsanlar, 10 Mart 1508 yılında Zilkade ayının 8. günü, 13 Mart 1059 yılında Zilkade ayının 21. Günü verilmiştir. Gök, **a.g.t.**, s. 749, 928.

³¹⁵ Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 53.

³¹⁶ Buzcu sayısı 1613-1616 yılları arasında 5 kişi, diğer dönemlerde 2 kişi şeklinde Bursa’da hizmet vermiştir. Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 168.

gönderildiği ve temin süresi boyunca burada kaldığı aktarılmaktadır. Bu tarihlerde Bursa'ya gönderilen buzcu oğlanı sayısı 3 kişidir³¹⁷. Bu işte uzman olan buzcu oğlanları bir yandan buzcu kethüdası ile birlikte kar ve buz temini esnasında Bursa'daki işleri organize ederken diğer yandan buradaki düzeni sağlarlardı. Bursa'da ikamet ettikleri³¹⁸ süre boyunca, maaşları, konaklama ücretleri Bursa Hassa Harç Eminliği tarafından karşılanırdı³¹⁹.

Zamanla buz tüketiminin fazlalaşması ve kullanılan saray sayısının artması sebebiyle buzcubaşılık yavaş yavaş genişleyen bir teşkilat haline gelmiştir. 15. yüzyılın sonlarında nüveleri atılan Hassa Buzcular Ocağı, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekemmülünü tamamlamış bir teşkilat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılanma ile kar ve buz temin işi tamamen buzcubaşının uhdesine geçmiştir³²⁰.

Hassa Buzcular Ocağı çalışanları Matbah-ı Âmire'ye bağlı ve Enderun Kilercibaşısı'na tâbi olarak görevlerini yürütürlerdi³²¹. Hassa Buzcular Ocağı'na dair ulaşılan ilk kayıt Sultan IV. Murad döneminde 1634 tarihli vesikadır. Bu vesikada padişah için Bursa'dan gelen buzun Hassa Buzcular Ocağı'ndaki Buzhane-i Âmire'ye teslim edilmesi istenmiştir³²².

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan yazışmalarda Hassa Buzcular Ocağına gelen kar ve buzun teslim edildiği yer Buzhane-i Âmire³²³ veya Karhane-i

³¹⁷ Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 168.

³¹⁸ Buzcu oğlanları Hân-ı Cedid'de kiralanan bir odada kalmışlardır. Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 168.

³¹⁹ Bursa Hassa Harç Eminliği'nin toplam giderleri arasında bulunan buz masraflarının %8,59 ile %0,56 oranında yaz ve kış aylarına göre değişmekteydi. Bilgin, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, s. 168.

³²⁰ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfacı (1453-1650)**, s. 230; Hassa karlıklarının denetimi de Buzcubaşına verilmiştir.

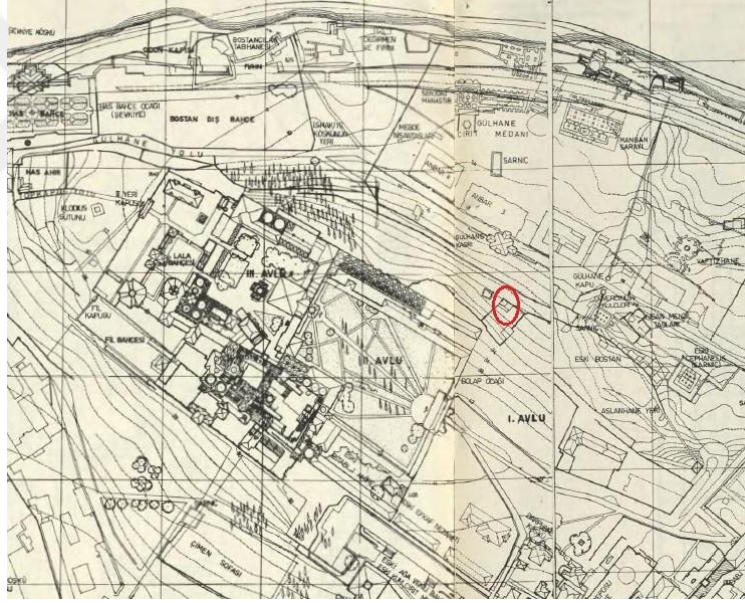
³²¹ Koçi Bey, **Koçi Bey Risalesi**, Sad. Zuhuri Danışman, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 94; BOA., İE.DH., 12/1140, 27.Ş.1103 (14 Mayıs 1692); Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 460; M. Zeki Pakalın, "Matah-ı Âmire Esnafı", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 418.

³²² Bursa Şer'iyye Sicilleri, B 57, 89a, 25.M.1044 (21 Temmuz 1634). 1634 tarihli bu vesikada padişahın emri ile Bursa Kadısına her hafta Bursa'dan saraya gönderilecek 30 yük buzun, gecikmeden beyaz keçelere sarılarak ve kavi zarflara konularak Bursa'dan Mudanya İskeleyi'ne nakli sonrasında da hızla kayıklara yüklenerek Buzhane-i Âmire'ye teslim edilmesi istenmiştir. Nakil esnasında oyalanılmaması ve eksik yük gönderilmemesi konusunda hassaten uyarılmıştır. Buz bahasının vesaire masraflarının Bursa İhtisab Mukataası malından karşılanacağı da bildirilmiştir.

³²³ Bursa Şer'iyye Sicilleri, B 57, 89a, 25.M.1044 (21 Temmuz 1634); BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

Âmire'dir³²⁴. Ocakta tutulan masraf defterinde saray için verilen kar ve buz miktarı, kar ve buzun dağlardan saraya nakline kadar geçen safhada yapılan harcama kalemleri, saraya tevzi edilen kar ve buzun nerelerde muhafaza edildiği ve bunun mukabilinde ödenen ücretler ayrıntılı olarak ele alınmıştır³²⁵.

Hassa Buzcular Ocağı binasının var olup olmadığına dair yapılan tartışmalara rağmen³²⁶, yeni elde edilen belgeler ışığında Hassa Buzcular Ocağı ile ilgili detaylı bilgiye ulaşmak mümkündür. Ocağın belgelerle tespit edebildiğimiz kadarıyla yeri, Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunun sağ cephesini meydana getiren mutfak ve kiler kısımlarının yakınındadır. Kiler-i Âmire binasının yanından bir kapıyla bahçeye çıkılmaktadır. Ocağın binası da bu kapıdan çıkılınca açılan bahçede yani belgelerde geçtiği şekliyle "bahçe kapısı haricinde Kiler-i Âmire ittisalinde"dir³²⁷.

Resim 10
Hassa Buzcular Ocağı Yeri

(Sedad H.Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1982, Levha 6)

³²⁴ MAD.d., 205, s. 9, 29.Z.1081 (9 Mayıs 1671); BOA., AE.SMMD.IV., 63/7472, Lef 1, 25.S.1084 (11 Haziran 1673).

³²⁵ BOA., MAD.d., 205, s. 9, 29.Z.1081 (9 Mayıs 1671); AE.SMMD.IV., 63/7472, 25.S.1084 (11 Haziran 1673); BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

³²⁶ Arif Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfakları (1453-1650)**, adlı eserinde saray içerisinde kar ve buz ihtiyacını karşılayan bir kurumun var olup olmadığına dair net bir bilgi olmadığını belirtirken, bu konuda Eramya Çelebi Kömürçüyan, **İstanbul Tarihî, (XVII. Asırda İstanbul)** adlı eserinde Buzcubaşılık'ın bir ocak teşkil ettiğini ve yerinin Bab-ı Hümayun kapısından birinci avluya girildiğinde sağ tarafta yer alan ocakların yanında olduğunu belirtmiştir.

³²⁷ BOA., C.SM., 40/2026, Lef 1, 19.Ra.1233 (27 Ocak 1818).

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Hassa Buzcular Ocağı'nın mevcut binası oldukça yıpranmış ve tamire muhtaç bir hale gelmiştir. Bunun üzerine dönemin buzcubaşısı durumu bir arzuhalle padişaha sunarak ocak binasının tamiri hususunda müsaade istemiştir. Padişah Sultan II. Mahmud'un gerekli tamiratların yapılması için emir vermesi üzerine binanın yenilenmesinde yapılacak işlemleri tespit etmek üzere konu mimarbaşı Ali Rıza Ağa'ya yönlendirilmiştir. Bunun üzerine Ali Rıza Ağa, yerinde bir keşif yapmak üzere maiyetindeki iki ustayı görevlendirmiştir. Ocağın binasını inceleyen görevliler, 50 yıllık bir süre içerisinde ocağın hiçbir şekilde onarım görmediğini tespit etmişler ve kısmi bir yenileme çalışmasıyla binanın düzelemeyeceğini rapor etmişlerdir. Bu gerekçelerle ocağın mevcut binasının yıkılıp yerine yeni bina yapılmasının daha uygun olacağını belirterek inşa edilecek yeni binanın fiziki özelliklerini ve ortaya çıkacak masrafı detaylı bir şekilde mimarbaşı Ali Rıza Ağa'ya sunmuşlardır. Mimarbaşı da bu bilgiler ışığında 19 Ra 1233 tarihinde bir keşif defteri düzenleyerek bunu defterdara sunmuştur. Defterdar, sadrazamın onayını almak üzere keşif defteriyle birlikte durumu izah eden bir tahrir düzenlemiştir. Sadrazam, 25 Ra 1233 tarihinde Hassa Buzcular Ocağı'nın yeni binasının inşasına onay vererek gerçekleşecek inşa faaliyetinin sorumluluğunu bostancıbaşına vermiştir. Sadrazamın onayıyla inşa sürecini başlatmak üzere 1 R 1233'te bostancıbaşına görevlendirilmesi bildirilmiş, baharın gelmesiyle inşa faaliyetinin başlaması istenmiştir³²⁸.

Hassa Buzcular Ocağı'nın iki bina halinde ve yıkılacak olan eski binadan bir zira' daha yüksek şekilde yapılacak yeni mekânın fiziki yapısı şu şekildedir: İlk binanın her iki tarafı döşemeye kadar taş duvarlı, yüksek sütunlu ve tavanlı, çatısı kiremit örtülü, içi bağdâdî bölme duvarlıdır. Binanın içerisinde 6 adet ağa ve zabitanlar için ayrılmış oda, koğuş divanhanesi vardır. 80 adet camdan müteşekkil ahşap kanatlı ve parmaklıklı yassı uzun pencereler ile iki cumbası olacaktır. İç kısmı çatal zeytin ağacıyla döşenecek ve duvarları beyaz sıvayla sıvanacaktır. Odalara yüksek sedirli oturma yerleri ile yüklük dolapları yapılacaktır. Odaların haricinde kâgir bir matbah ocağı, tuvalet ve abdesthanesi bulunacaktır³²⁹.

³²⁸ BOA., C.SM., 40/2026, 25.Ra.1233 (2 Şubat 1818).

³²⁹ BOA., C.SM., 40/2026, Lef 1, 19.Ra.1233 (27 Ocak 1818).

Yıkılan eski binanın molozlarından da faydalanarak yapılacak ocağın ikinci binası, kar ve buzun konulması için zemini özel ızgara döşemeli ve kapısı mükemmel el oymalı olan iki adet mağazası³³⁰ ile bu mağazaların üzerinde iki oda, koğuş, kiler ve sofadan müteşekkildir³³¹.

Binanın her iki tarafına üzeri kiremit kaplı ve oluklu, ahşap kanatlı elvan boyalı saçaklı kitabesi olacaktır. Hassa Buzcular Ocağı'nın yeniden inşası için hamal, nakliye, kayık, gemi ve sair malzeme ücretleri için toplamda 9.259,50 kuruşluk bir harcama ön görülmüştür³³².

Ocağın yeni mekânının inşasının bundan sonraki süreci hakkında yaptığımız arşiv çalışmasında maalesef herhangi bir bilgi bulmak şimdilik mümkün olmamıştır. Ancak Topkapı Sarayı'nın 20. yüzyılın başlarına ait planlarında ocağın binasının tespiti mümkündür. Dolayısıyla Hassa Buzcular Ocağı'nın zamanla artan mevcudu ile daha geniş bir binada hizmet verdiği görülmektedir.

2. Ocağın Vazifelileri

a. Buzcubaşı (Karcıbaşı)

Buzculuk, Sultan II. Bayezid dönemine ait mutfak masrafı defterinde daha önce de belirtildiği üzere “berfçıyan” olarak öne çıkmıştır. İlerleyen zaman içerisinde buna çeşitli unvanlar da eşlik etmiştir. Bu unvanlardan en yaygın olarak kullanılanı Buzcubaşı³³³ olmuştur. Bunu takiben Buzcubaşı ağa³³⁴, Hassa Buzcubaşısı³³⁵, Ser Buzciyanı Hassa³³⁶, Hassa Ser Buzciyan³³⁷ da kullanılmıştır.

Buzcubaşı, saraydaki Hassa Buzcular Ocağı'nın amiriydi. Ocaktaki görevlilerin idaresinden sorumluydu. Sarayların ve ona bağlı dairelerin kar ve buz

³³⁰ **Mağaza:** Mahzen, büyük dükkân. Bkz., Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, s.1378

³³¹ BOA., C.SM., 40/2026, Lef 1, 19.Ra.1233 (27 Ocak 1818).

³³² BOA., C.SM., 40/2026, Lef 1, 19.Ra.1233 (27 Ocak 1818).

³³³ BOA., İE.DH., 12/1140, 27.Ş.1103 (14 Mayıs 1692).

³³⁴ BOA., AE.SAMD.II., 4/324, 18.Ş.1106 (3 Nisan 1695).

³³⁵ BOA., İE.SM., 24/2551, 12.B.1115 (21 Kasım 1703).

³³⁶ BOA., İE.SM., 27/2837, 16.S.1122 (16 Nisan 1710).

³³⁷ BOA., D.BŞM.d., 2995, 04.Ş.1201 (22 Mayıs 1787).

teminini sağladı³³⁸. İstanbul'daki Hassa karlıklarının ilk doldurulacağı zaman buzcu neferleri ve kalabalık amele grubuyla alana gider çalışanlara nezaret ederdi. Hassa karlıklarının denetimi ona aitti³³⁹. Sefer-i hümâyün olacağı vakitlerde, ordunun ihtiyacı olan buz için kış mevsiminde inşa edilen buzhaneler, hangi bölgeye inşa edildiyse ona en yakın yerden buz tedarik ederek doldurulmasını sağladı³⁴⁰. Şahsi mal varlıkları arasında karlık bulunan hanım sultanların karlıklarını işletirdi³⁴¹. Şerbetçi ve hoşafçı esnafının kar ve buz ihtiyacını karşıladı³⁴². Kar ve buzun dağlardan teminine, temininden tevziatına kadar geçen uzun soluklu süreçte organizasyonun başında her daim buzcubaşı yer alırdı.

Buzcubaşı, kar ve buzun saraya temininde zaman zaman matbah eminleri ile kar ve buz masraflarına dair yapılan ödemeler konusunda karşı karşıya gelmiştir. Bunun sebebi yüksek masraflardan dolayı matbah eminlerinin kar ve buz işlerini yalnızca kendilerinin üstlenmek istemesi olmalıdır. Mesela, 1692 senesi Sultan II. Ahmed döneminde kaleme alınan bir arzuhalde, buzcubaşı iki seneden fazla zamandır matbah eminleri ile yaşadığı bu rahatsızlığı Divan-ı Hümâyün'a aksettirmiştir. Buna cevaben yazılan hükümde, İstanbul ve Edirne'ye temin edilen kar ve buz organizasyonunda uzun süredir bu vazifeyi buzcubaşının yerine getirdiği, ancak matbah eminlerinin bu işe dâhil olması ile Buzcular Ocağı'nın vazifesini yerine getiremez hale geldiği belirtilmiştir. Ayrıca kar ve buz tevziatında yaşanan aksaklıkların sarayda rahatsızlığa sebep olduğu, böylelikle bu işin yalnızca buzcubaşı tarafından yapılması ve matbah eminlerinin bu işe karışmamaları konusunda uyarılmaları istenmiştir³⁴³. Ancak kar ve buz masraflarına dair yaşanan sıkıntılar sadece bununla sınırlı kalmamış, sürekli artan masraflar sebebiyle bu seferde durum buzcubaşının aleyhine sonuçlanmıştır. Mesela, 1764 senesi Sultan III. Mustafa

³³⁸ BOA., AE.SMHD.I., 3/235, 18.L.1154 (27 Aralık 1741); BOA., C.SM., 154/7722, 20.Ra.1172 (21 Kasım 1758).

³³⁹ BOA., C.BLD., 57/2830, 17.R.1173 (8 Aralık 1759); Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, s.230-231.

³⁴⁰ BOA., C.AS., 751/31612, 18.N.1149 (19 Ocak 1737); BOA., C.AS., 867/37164, 20.N.1149 (22 Ocak 1737).

³⁴¹ BOA., AE.SMST.III., 77/5705, 29.Z.1173 (12 Ağustos 1760); BOA., AE.SABH.I., 343/23948, Z.1197 (Eylül/Ekim 1783); BOA., AE.SSLM.III., 277/16023, 18.N.1217 (12 Ocak 1803).

³⁴² BOA., YB..04., 2/89, 07.M.1079 (17 Haziran 1668); BOA., C.BLD., 112/5561, 28.Ra.1220 (26 Haziran 1805).

³⁴³ BOA., İE.DH., 12/1140, 27.Ş.1103 (14 Mayıs 1692).

döneminde buzcubaşına kar kesimi, nakliye, ırgat ücreti olarak belirlenen hizmet bedelinin senelik olarak bir defa tahsil edilmesine rağmen³⁴⁴, saray tarafından ödeme yapıldıktan 3 ay sonra buzcubaşı tekrardan bir hizmet bedeli talep etmiştir. Bu talep padişah tarafından reddedilmiş ve ödemenin yapılmaması istenmiştir³⁴⁵. Böylelikle bu durum Hassa Buzcular Ocağı'nın artan masraflarından dolayı ilerleyen zaman içerisinde görevlerinin elinden alınmasına sebep olmuştur³⁴⁶. Bu olaydan bir ay gibi kısa bir süre sonra Sultan III. Mustafa'nın hatt-ı hümayunu üzere buzcubaşının yapacağı vazifenin matbah eminleri tarafından yürütülmesi emri verilmiş ve buzcubaşılık kaldırılmıştır. Hatt-ı Hümayun'un devamında kar ve buz tevziatı ile ilgili tutulan kayıtlarda saraya dağıtılan kar ve buzun yalnızca ismi yazılan kişilere verilmesi ve bunun haricinde kimseye tayinat yapılmaması hususunda matbah eminleri ısrarla uyarılmıştır³⁴⁷. Fakat ilerleyen zaman içerisinde Hassa Buzcular Ocağı tekrardan buzcubaşı amirliğinde görevini sürdürmeye devam etmiştir. Matbah eminlerinin bu görevi yürütmüş olmaları istisnai bir durumdur. Çünkü kar ve buzun saraya temini çok uzun soluklu ve organize olunması gereken bir iştir. Matbah eminleri bu vazifeyi padişah ve sınırlı sayıda saray halkı için elbette yürütebilirdi. Ancak getirilen kar ve buzun yük miktarı arttıkça, ona göre çalışan grubun sayısı da artmak zorundaydı. Bununla birlikte hangi işlerde kimin organize edileceği, yükün dağdan iskeleye nakliyesi, depolanması ve saraya ulaşım süreci oldukça ayrıntılı ve iyi bir organizasyon gerektirdiğinden, bu iş için ayrı bir teşekkülün olmasını zorunlu kılmıştır.

Buzcubaşı ile birlikte Hassa Buzcular Ocağı'na bağlı olarak görev yapan tüm çalışanların maaşları, kendilerine ocaklık olarak tayin edilen yerlerden sağlanmaktaydı. Kar ve buz temini için verilen ocaklıklar; klasik manada tanımlanan idari teşkilat dışında devletin bir kısım giderleri için sağlanan kaynaklar olarak değil, yalnızca çalışanların maaşlarını karşılamak için kullanılmaktaydı. Zira bunların misallerini Matbah-ı Âmire başta olmak üzere Istabl-ı Âmire, Tersâne-i Âmire'de de

³⁴⁴ BOA., C.SM., 156/7824, 07.B.1177 (11 Ocak 1764).

³⁴⁵ BOA.,C.SM., 54/2750, 23.S.1178 (22 Ağustos 1764).

³⁴⁶ BOA., AE.SMST.III., 24/1684, Lef 1, 9.M.1187 (2 Nisan 1773).

³⁴⁷ BOA., KK.d., 7392, s. 18, 10.S.1187 (3 Mayıs 1773).

görmek mümkündür³⁴⁸. Osmanlı sarayına Bursa'dan sağlanan kar ve buzun temininde oluşan tüm masraflar, 1637-1638 tarihinde Kiler-i Âmire'nin buz ihtiyacının karşılaması şartı ile Bursa İhtisab Mukataası malından tahsis edilmiştir³⁴⁹. Buzcubaşı, kar ve buz teminine dair hizmet ücretini, senede bir kere olmak şartıyla Bursa İhtisab Mukataa Emmini'nden alırdı³⁵⁰. Buzcubaşı'na ödenen miktar 300 ile 350 kuruş arasında değişirdi³⁵¹. Bu ücret kar ve buz temininde karın toplanması, buzların kesilmesi ve naklinin sağlanmasından müteşekkildi³⁵².

17. yüzyılın ortalarında Matbah-ı Âmire'ye bağlı eminler tarafından zaman zaman yönetilen kar ve buz alımlarında, baha-i berf olarak kaleme alınan kar ve buz bedelleri ErgiriKasrı³⁵³ cizyesi ve saire akçesinden de ödenmiştir³⁵⁴. Padişah için ödenen kar ve buz masraf bedelleri istisna da olsa zaman zaman farklı kalemlerden karşılanmıştır. Bunlar; Resm-i Duhan³⁵⁵, İstanbul Harbiye malı³⁵⁶, İstanbul ve Tevabii Cizye mukataası³⁵⁷ ve İstanbul Cizyesi malıdır³⁵⁸. Ancak 18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde buzcubaşının bu masrafları Bursa İhtisab Mukataası'ndan ziyade ekseriyetle kendilerine has olarak verilen Eğriboz³⁵⁹ Cizyesi malından maktuân³⁶⁰ karşıladığı anlaşılmaktadır³⁶¹.

Buzcubaşına Eğriboz cizyesi malından karşılanan ödemelerde getirdikleri kar ve buz miktarına göre tahsisat yapılırdı. Mesela, buzcubaşının getirdiği her himl kara karşılık 137 akçe ve her bir torba buz için 40 akçeden alacakları hizmet bedeli

³⁴⁸ Orhan Kılıç, "Ocaklık", *DİA*, C. 33, s. 317-318.

³⁴⁹ Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)*, s. 231; BOA., İE.SM., 24/2551, 12.B.1115 (21 Kasım 1703).

³⁵⁰ BOA., İE.SM., 27/2837, 16.S.1122 (16 Nisan 1710).

³⁵¹ BOA., İE.SM., 24/2551, 12.B.1115 (21 Kasım 1703); BOA., C.SM., 138/6930, 03.Ca.1156 (25 Haziran 1743).

³⁵² BOA., C.SM., 134/6709, 29.Z.1153 (17 Mart 1741).

³⁵³ **ErgiriKasrı**: Güney Arnavutluk'ta yer alan 1417'den 1912 yılına kadar Osmanlı hâkimiyeti altında bulun bir şehir. Bkz. Machiel Kîel, "ErgiriKasrı", *DİA*, C. 11, s. 298.

³⁵⁴ BOA., AE.SMMD.IV., 83/9818 1.Ş.1068 (4 Mayıs 1658).

³⁵⁵ BOA., AE.SMST.II., 78/8322, 21.M.1114 (17 Haziran 1702).

³⁵⁶ BOA., C.SM., 172/8624, 04.R.1150 (1 Ağustos 1737).

³⁵⁷ BOA., AE.SMHD.I., 219/17353, 01.C.1154 (14 Ağustos 1741).

³⁵⁸ BOA., AE.SMHD.I., 3/235, 18.L.1154 (27 Aralık 1741).

³⁵⁹ Yunanistan'ın doğusunda eski bir Osmanlı sancağı ve bu sancağın merkezi olan şehir. Bkz. Machiel Kîel, "Eğriboz", *DİA*, C. 10, s. 491-493.

³⁶⁰ **Maktuân**: Götürü olarak, toptan. Bkz., Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 665.

³⁶¹ BOA., C.SM., 154/7722, Lef 1, 20.Ra.1172 (21 Kasım 1758); BOA., C.ML., 623/25642, 14.L.1186 (8 Ocak 1773); Ancak zaman zaman Bursa İhtisab Mukataasından da karşılanmıştır. (BOA., MAD.d., 9536, s. 3, 15.Za.1173 (29 Haziran 1760).

hesaplanmış, toplamda 16.600 kuruşluk ödeme³⁶² Eğriboz cizyesinden karşılanmıştır³⁶³. Buzcubaşı kar ve buz masrafları için Eğriboz cizyesi malından, genellikle her yıl 18.000 kuruş almıştır. Ancak Eğriboz cizyesi malından yapılan ödemeler sadece kar ve buz masrafları ile sınırlı olmadığı için Eğriboz kalesi ve Matbah-ı Âmire ve sair masrafları da buradan karşılandığından zaman zaman ödemelerde aksaklıklar yaşanmıştır³⁶⁴. 19. yüzyılda saraya kar ve buz temininde hizmet veren buzcubaşının aldığı net maaşları Buzhane-i Âmire’de tutulan masraf defterlerinden öğrenmek mümkündür. Buzcubaşının aldığı maaşlar aşağıdaki tabloda detaylandırılmıştır.

TABLO XVII
Buzcubaşı Maaşlarının Yıllara Göre Dağılımı

Çalışılan Yıl	Ödenen Meblağ (kuruş)
1827 ³⁶⁵	6.000
1828 ³⁶⁶	7.750
1829 ³⁶⁷	9.000
1830 ³⁶⁸	3.600
1832 ³⁶⁹	3.600
1834 ³⁷⁰	3.600
1835 ³⁷¹	7.650

³⁶² BOA., C.SM., 154/7722, 20.Ra.1172 (21 Kasım 1758); 38 günlük kar ve buz tevziat hesabıdır.

³⁶³ BOA., AE.SMST.III., 361/28914, 12.R.1174 (21 Kasım 1760); BOA., C.ML., 623/25642, 14.L.1186 (8 Ocak 1773).

³⁶⁴ BOA., C.ML., 622/25637, 22.Z.1185 (27 Mart 1772).

³⁶⁵ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

³⁶⁶ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

³⁶⁷ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

³⁶⁸ BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

³⁶⁹ BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

³⁷⁰ BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834).

³⁷¹ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

Buzcubaşının aldıkları bu maaşlar haricinde her yıl düzenli olarak kendisine erbain³⁷² dolayısıyla kışlık 5 zirâ çuka-ı iskerlet³⁷³ denilen kıymetli kumaş verilirdi³⁷⁴.

b. Buzcu Kethüdası

Buzcu kethüdası, buzcubaşının Bursa'daki işlerini organize eden yardımcısıydı. Bursa'dan saraya kar ve buz naklinin aksamadan düzenli bir şekilde yapılmasında buzcubaşının yanında olurdu. Bursa'da kar ve buzun temini boyunca ikamet eden buzcuların amirliğini yapardı. 1517 yılına tarihlenen bir vesikada Bursa'da kar ve buz işleri ile ilgilenen bir Buzcular Kethüdası'nın görev aldığı ancak vefatı üzerine yerinin boşaldığından bahsedilmektedir³⁷⁵. Saraya temin edilecek kar ve buz en temiz ve çabuk bir biçimde, fire vermeden ulaştırmak dönemin şartlarına göre oldukça zahmetli ve dikkat gerektiren bir işti. Hatta bu konuda yaşanan aksaklıklar kethüdanın azline dahi sebep olabilmekteydi. Mesela, Kanunî Sultan Süleyman döneminde 1522 yılı matbah emininin "*buz yerine kar gelir*" diyerek şikâyet etmesi üzerine Bursa'da vazifeli olan buzcu kethüdasının görevine son verilmiştir³⁷⁶.

³⁷² **Erbain**: Rumî Kânunuevvelin dokuzundan (Efrençî 22), Kânunsaninin on yedisine (Efrençî 31) kadar süren ve kışın en soğuk zamanı sayılan 40 gün hakkında kullanılır bir tabirdir. Bkz., M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 1, s. 542).

³⁷³ **İskerlet**: Has boyalı, kırmızı ve parlak bir Venedik çukası. Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, s. 350.

³⁷⁴ BOA., AE.SAMD.II., 4/324, 18.Ş.1106 (3 Nisan 1695).

³⁷⁵ Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 53.

³⁷⁶ Cafer Çiftçi "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İfaşesinde Bursa'nın Rolü", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, Sayı:16, Ankara 2004, s. 167. Kar ve buzun temini konusunda başka ilginç hadiseler de yaşanmaktaydı. Mesela, 1647 yılı Sultan İbrahim döneminde padişah için Keşiş Dağ'ından kar getirilmesi hususunda Bursa Kadısı Mevlana İdris Efendi'ye emir gönderilmiştir. Ancak kar temininde aksaklıklar yaşanınca Bursa Kadısı ciddi bir şekilde uyarılmıştır. Bunun üzerine bizzat kar kesimi için dağa çıkan kadının kar altında kaldığı haberi saraya gelmiş ve böylelikle kadının boşalan memuriyetine başka birisinin atanacağı sırada hayatta olduğu anlaşılınca bu durumdan vazgeçilmiştir. Nâimâ Mustafa Efendi, **Nâimâ Târihi**, 4. Cilt, Çev. Zuhuri Danışman, Bahar Matbaası, İstanbul 1968, s. 1783.

c. Buzcu Karakulağı

Buzcubaşı'nın İstanbul'daki işlerine refakat ederek ona yardımcı olurdu. Buzcu Karakulağına, Karakulak-ı Buzciyan³⁷⁷ veya Buzcubaşı vekili Karakulak Ağa da denilirdi. Buzcu Karakulağın aldığı yıllık ücretlere dair bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

TABLO XVIII

Buzcu Karakulağının Yıllık Aldığı Maaş Miktarı

Çalışılan Yıl	Ödenen Meblağ (kuruş)
1827 ³⁷⁸	1.000
1828 ³⁷⁹	1.800
1829 ³⁸⁰	1.800

d. Buzcu Bölükbaşı

Hassa Buzcular Ocağı'nda, Ser Bölük ya da Buzcu Bölükbaşı unvanıyla hizmet ederdi. Hassa Buzcular Ocağı çalışanlarının yiyecek, giyecek, barınma gibi günlük ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumluydu. Kar ve buz temininde ocağın düzenini sağlardı. Ocakla ilgili bir problem yaşamadığı müddetçe uzun süre hizmet edebilirdi. Mesela, 30 seneden fazla ocakta görevli olan Ser bölük Süleyman Ağa'nın ilerleyen yaşından dolayı kendi rızası ile emekliliğini talep etmesi üzerine talebi kabul edilmiş ve kendisine İstanbul Gümrük Mukataası malından 10 akçe verilerek emekliye ayrılmıştır³⁸¹. Buzcu bölükbaşılığı vazifesi 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Bu dönemde aldıkları yevmiye miktarı 50 akçedir. Bu bedel buzcubaşına ocaklık olarak verilen Eğriboz cizyesinden karşılanmıştır³⁸².

³⁷⁷ Zeynep Tarım, **Matbah-ı Âmire Müessesesi ve 1105-1106 Muhâsebe Defteri**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, s. 30.

³⁷⁸ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

³⁷⁹ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

³⁸⁰ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

³⁸¹ BOA., C.SM., 76/3803, 08.N.1084 (17 Aralık 1673).

³⁸² BOA., C.SM., 76/3817, 09.B.1238 (22 Mart 1823).

e. Buzcu Neferleri

Hassa Buzcular Ocağının temelini Hassa buzcu neferleri oluştururdu. Ocak çalışanları çeşitli unvanlar ile adlandırılırdı. Bu unvanlar, Buzcuyan-ı Hassa Neferatı³⁸³ başta olmak üzere Buzhane-i Hassa Acemi Gılmânları³⁸⁴, Buzhane-i Hassa Ocağı Kulları³⁸⁵ ve Buzcu Ocağı Kulları şeklindeydi³⁸⁶. Hassa Buzcular Ocağı neferleri sarayda bulunan buzhaneye kar ve buz naklini sağlardı. Kış aylarında İstanbul'da bulunan Hassa karlıklarının doldurulmasında ameleye nezaret ederlerdi. Yaz aylarında ise belirlenen muayyen zamanlarda Bursa'daki dağlardan gerek kar ve buzun çıkarılması gerekse karlıkların doldurulmasından nakline kadar geçen süreçte yevmiye usulü ile çalışan binlerce amelenin başında iş bitene kadar görev alırdı³⁸⁷. Hassa Buzcular Ocağı neferlerinin yıllara göre dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir.

TABLO XIX

Hassa Buzcular Ocağı Neferlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışılan Yıl	Nefer Sayısı
1642 ³⁸⁸	3
1648 ³⁸⁹	6
1665 ³⁹⁰	11
1746 ³⁹¹	24
1800 ³⁹²	48
1812 ³⁹³	48
1820 ³⁹⁴	48

³⁸³ BOA., AE.SMMD.IV., 62/7300, 12.Ş.1075 (28 Şubat 1665).

³⁸⁴ BOA., C.SM., 134/6705, 05.Ra.1201 (26 Aralık 1786).

³⁸⁵ BOA., C.SM., 141/7069, 15.Za.1220 (4 Şubat 1806).

³⁸⁶ BOA., C.BLD., 47/2301, 21.Ra.1227 (4 Nisan 1812).

³⁸⁷ BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827); BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

³⁸⁸ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, s. 46.

³⁸⁹ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, s. 52.

³⁹⁰ BOA., AE.SMMD.IV., 62/7300, 12.Ş.1075 (28 Şubat 1665).

³⁹¹ BOA., C.SM., 57/2869, 28.M.1159 (20 Şubat 1746); BOA., C.SM., 134/6705, 05.Ra.1201 (26 Aralık 1786); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 60, 81.

³⁹² BOA., C.SM., 149/7475, 11.N.1214 (06 Şubat 1800).

³⁹³ BOA., C.BLD., 47/2301, 21.Ra.1227 (4 Nisan 1812).

³⁹⁴ BOA., C.SM., 1/31, 07.Ra.1236 (13 Aralık 1820).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1746-1800 yılları aralığında Hassa Buzcular Ocağı çalışan sayısının iki kat arttığı görülmektedir. Bu artışın en temel sebebi, kullanılan saray sayısının artması ile kar ve buz ihtiyacının fazlaşmasıdır. Üstelik çalışan kadronun artması ile kullanılan bina artık çalışanlarına yetmediği için Hassa Buzcular Ocağı 1818 yılında yıkılarak daha geniş bir yapı olarak tekrar inşa edilmiştir. Artan kar ve buz tüketimi sebebiyle de yenilenen ocağa daha büyük bir buzhane yapılmıştır.

Hassa Buzcular Ocağı neferlerinin 1642 tarihli bir kayıta aldıkları en yüksek yevmiye miktarı 4 akçe, en düşük yevmiye miktarı 2 akçe idi³⁹⁵. Ocak neferlerine aldıkları yevmiyeler haricinde düzenli olarak her yıl erbain dolayısıyla çuka denilen yünden dokunmuş kışlık elbise, gömlek ve iç çamaşırı dağıtılırdı³⁹⁶. Ayrıca Kasım ayı başında çizme bahası da bu kaleme dâhil olurdu. Ocak çalışanlarının aldıkları yevmiye, çuka bedeli ve çizme bahalarının yanı sıra çeşitli sebeplerle de bahşişler verilirdi. Mesela, ocak neferatının Katırlı Dağ'ındaki göllerin buz tuttuğu haberini getirmesiyle ve Katırlı Dağı'ndaki karlıkların doldurulmasının tamamlanması üzerine bahşiş verilmekteydi. Aşağıdaki tabloda çizme bedeli, çuka bahası ve neferata verilen çeşitli bahşişlerin yıllara göre dağılımı detaylandırılmıştır.

³⁹⁵ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, s. 46.

³⁹⁶ BOA., AE.SMMD.IV., 62/7300, 12.Ş.1075 (28 Şubat 1665). 1665 tarihinde karşılanan bu bedel 6000 akçe olarak Koçhisar Mukataası malından tahsis edilmiştir; BOA., C.SM., 57/2869, 28.M.1159 (20 Şubat 1746); BOA., C.SM., 141/7069, 15.Za.1220 (4 Şubat 1806). 1665- 1806 tarihleri arasında neferlere verilen çuka bedeli 6000 akçedir. Ancak 1805 tarihinde Buzcu ocağı neferlerinin sayısı iki kat artmasına rağmen ödenen miktar aynı kalmıştır.

TABLO XX

Hassa Buzcular Ocağı Neferlerine Çeşitli Sebeplerle Yapılan Ödemeler

Ödeme Türü	Ödenen Meblağ (Kuruş)			
	Yıllara Göre Dağılım			
	1827 ³⁹⁷	1828 ³⁹⁸	1829 ³⁹⁹	1830 ⁴⁰⁰
Katırlı Dağı'ndaki göllerde buz tuttuğu haberi ile gelmesiyle verilen bahşiş	50	50	50	50
Karlık doldurma işi tamamlanınca verilen bahşiş	240	240	240	-
Kasım ayı başında verilen çizme bahası	170	170	230	240
Her sene âdet üzere verilen çuka bahası	1.170	1.170	1.170	1.170

f. Buzhane Kâtibi

Hassa Buzcular Ocağı'nda Buzciyan-ı Hassa kâtibi olarak da adlandırılan kar ve buzun saraylara tevziatında her daim vazifeli bir kâtip yer alırdı⁴⁰¹. Ancak 1827 senesi Sultan II. Mahmud döneminde kar ve buzun saraylara temininde masraf kalemlerine ödenen meblağlarda yüksek miktarda bir artış gözlemlenince Buzciyan-ı Hassa kâtibinin yanı sıra îrad ve sarf kaydını tutmak üzere Baş Muhasebe'den bir kâtip de atanmıştır⁴⁰². Ayrıca ocakta 1827-1830 yılları arasında Tezkire-i Sâni olarak saray tezkirelerini tertip eden bir kişi görev almıştır⁴⁰³.

³⁹⁷ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

³⁹⁸ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

³⁹⁹ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

⁴⁰⁰ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

⁴⁰¹ BOA., C.SM., 140/7032, 23.C.1192 (19 Temmuz 1778).

⁴⁰² BOA., MAD.d., nr. 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827). Gelir ve harcama kayıtlarını tutan kâtibe her ay 100 kuruş verilmiştir.

⁴⁰³ Tezkire-i Sani 1827-28 yılları arasında 10 kuruş, 1829-1830 yılları arasında 20 kuruş ücret almıştır. BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830); BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827); BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

Hassa Buzcular Ocağı'ndaki Buzhane kâtibine yapılan ödemelerin yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

TABLO XXI

Hassa Buzcular Ocağı Kâtibi Maaşları

Çalışılan Yıl	Ödenen Meblağ (Kuruş)
1827 ⁴⁰⁴	3.000
1828 ⁴⁰⁵	3.000
1829 ⁴⁰⁶	3.000
1830 ⁴⁰⁷	3.600
1832 ⁴⁰⁸	7.500
1834 ⁴⁰⁹	7.500
1835 ⁴¹⁰	10.500

g. Kilercibaşı

Hassa Buzcular Ocağı'nda Ser Kılarî olarak vazife alırdı. Ocak mutfağında sabah akşam ocak neferlerine verilecek yemeğin pişmesini, sofraların hazırlanmasını ve ocağın zahiresini sağlardı. Kilercibaşı'na ve diğer çalışanlara yardımcı olmak üzere ocakta 10 hademe ayakta hizmet ederdi⁴¹¹. Yemişçiğa ve ona bağlı uşaklar, Ser Baltacı ve Kirbitçibaşı⁴¹² da ocak hizmetinde yer alırdı. Kar ve buz tayinatından nakliyesine kadar hizmet eden memur, ocakta yiyemezse onlara ayrıca yemek paraları

⁴⁰⁴ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

⁴⁰⁵ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

⁴⁰⁶ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

⁴⁰⁷ BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

⁴⁰⁸ BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

⁴⁰⁹ BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834).

⁴¹⁰ BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

⁴¹¹ 1832-1835 yılları arasında ocakta çalışan 10 hademeye yıllık 6.000 kuruş tahsis edilmiştir. Ayrıca hademe çırakları da yıllık 600 kuruş alarak hizmet vermiştir. BOA., MAD.d., 3317, 29.Z.1247 (30 Mayıs 1832).

⁴¹² BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830). Kirbitçibaşı'na senelik 120 kuruş ödeme yapılmıştır.

verilirdi. Kilercibaşı ve ocaktaki diğer hizmetlilere dair verilen maaşlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO XXII

Ocakta Hizmet Eden Vazifelilere Yapılan Ödemeler

Ocakta Hizmet Eden Vazifeliler	Ödenen Meblağ (Kuruş)			
	Yıllara Göre Dağılım			
	1827 ⁴¹³	1828 ⁴¹⁴	1829 ⁴¹⁵	1830 ⁴¹⁶
Ser Kılarî	120	120	120	150
Ser Baltacı	150	150	150	
Yemişçi Ağa	60	60	60	60
Yemişçi Ağa'ya tâbi Uşaklar	50	50	50	50
Kar ve buz tayinatından nakliyesine kadar buzhanede istihdam edilen memura verilen yemek parası	161 (92 gün)	360 -	360 -	300 (77 gün)

h. Diğer Çalışanlar

Hassa Buzcular Ocağı neferleri ve kalabalık amele grubuyla birlikte İstanbul ve Bursa'dan yapılan kar ve buz temininde, karın çıkarılması ve nakli esnasında hizmet veren başka gruplar da mevcuttu. Bunlar, Yeniçeri Ocağı'na bağlı matbahın hizmet birimlerinde çalışan acemi oğlanlar⁴¹⁷, Ağa kapısına bağlı olarak çalışan karcılar⁴¹⁸, kar ve buz nakli esnasında kayıklarının çekilmesi hususunda yardımcı olan Yeniçeri

⁴¹³ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

⁴¹⁴ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

⁴¹⁵ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

⁴¹⁶ BOA., MAD.d., 2537, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

⁴¹⁷ Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, s. 78; Nicolas de Nicolay, **Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda**, Çev. Şirin Tekeli, Menekşe Tokyay, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 188.

⁴¹⁸ 1750-1793 yılları arasında Ağa kapısına bağlı karcıların sayısı en az 25 an fazla 32 kişidir. [(BOA., MAD.d., 17208, s.27, 29.Z.1163 (29 Kasım 1750), BOA., MAD.d., 7441, s.27, 29.Z.1196 (5 Aralık 1782), BOA., MAD.d., 17589, s.27, 29.Z.1207 (7 Ağustos 1793)].

Ocağı mensupları idi⁴¹⁹. Ayrıca Acemi Ocağı Bölükbaşları olan ve çorbacı olarak adlandırılan âmirler de ileri ki zamanlarda karlık ve buzluk kethüdalarının yanında belli bir yevmiye karşılığında vazife almışlardır⁴²⁰.

B. OCAKTAN KAR VE BUZ DAĞITIMI

1. Topkapı Sarayı'nda Kar ve Buzun Dağıtımı ve Kullanımı

Saraylara ve üst düzey devlet görevlilerine yapılan kar ve buz tevziatı Masraf-ı Şehriyâri'ye yazılan tezkirelerden anlaşıldığı üzere genellikle havaların ısınmaya başlaması ile birlikte Haziran ayının başından itibaren başlar, Ağustos sonuna kadar devam ederdi. Saraya giren kar ve buzun, kime ne kadar verildiğine dair bilgiler toplu listeler halinde defterlere kaydedilirdi⁴²¹.

Topkapı Sarayı için yapılan kar ve buz talebinde öncelik padişah, Harem-i Hümayun ve Enderun'du. Kar ve buz talebi önce matbah eminine sonra Bursa Mukataa Kalemi'ne, Masraf-ı Şehriyâri kâtibine⁴²² ve telhisciye yazılarak bildirilirdi⁴²³. Saray için buzcubaşı tarafından yapılacak olan tayinatın miktarı Masraf-ı Şehriyâri kaleminden verilen icmale yazılır, kar ve buzun kesim fiyatı Baş Muhasebe'den hesap edilirdi. Hesap edilen bu meblağ buzcubaşının ocaklığından ödenirdi⁴²⁴.

⁴¹⁹ Midhat Sertoğlu, "Acemi Ocağı", Osmanlı Tarih Lügatı, Kurtuba Kitap, İstanbul 2015, s. 9. Colin Imber, **Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 181.

⁴²⁰ BOA., KK.d., 7398, 11.S.1261 (19 Şubat 1845). Çalışanlara verilen ücretler arasında Şerbetçiler Kethüdası ve Yiğitbaşı da bulunmaktadır. BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

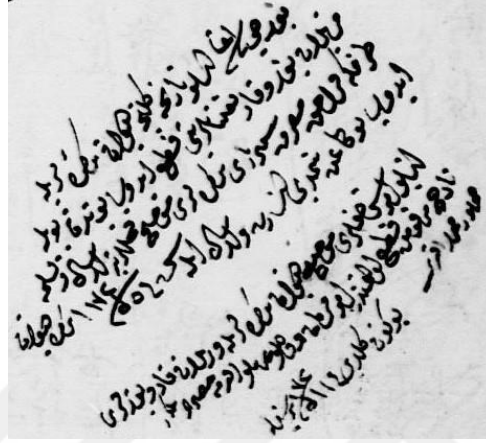
⁴²¹ BOA., C.SM., 108/5415, 05.R.1188 (15 Haziran 1774). Kar ve buz tevziatı Rûz-î Hızır yani Hıdrellezden itibaren başlardı. [BOA., KK.d., 7392, s.18, 10.S.1187 (3 Mayıs 1773).]

⁴²² **Masraf-ı Şehriyâri Kâtibi**: Saray memurları arasındaki yazıcılardan birinin adıdır. Vazifesi Matbah-ı Âmire'ye bağlı on iki ocağın ve matbah emininin masraf hesaplarını tutmaktı. Tanzimat'tan sonra saray teşkilatında yapılan değişiklikler sırasında adı değişmiştir. Bkz., M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, s. 413.

⁴²³ BOA., İE.SM., 27/2837, 16.S.1122 (16 Nisan 1710).

⁴²⁴ BOA., AE.SSLM.III., 174/10433, 21.S.1205 (30 Ekim 1790). Bu dönemde Buzcubaşı ocaklığı Eğriboz cizyesidir.

Tahsis edilen kar ve buz miktarları mevsimsel sıcaklıklara göre değişmekteydi. Bazen aşırı sıcak geçen yaz aylarında miktar arttırılır bazen de sıcaklıkların düşmesi ile tayinat kesilirdi. Tayinatın kesilmek istenmesi durumunda buzcubaşına “tayinatı kesesin” emri verilirdi⁴²⁵.

Resim 11

Buzcubaşına Verilen “Tayinatı Kesesin” Emri

[BOA., D.BŞM.BZB.d, 12240, s. 19, 5.L.1172 (1 Haziran 1759)]

Saraya yapılan kar ve buz tayinatlarında genellikle kar denk⁴²⁶ üzerinden buz ise torba üzerinden dağıtılırdı. Kar ve buzun yetmediği durumlarda ise ek alımlar yapılırdı. Mesela, Kurban Bayramı münasebetiyle padişah için 10 torba buz alımı yapılmış, bunun yanı sıra Kilâr Efendi’ye 33 denk kar ve 17 torba buz, Harem için 20 denk kar ve 20 torba buz ayrıca tevzi edilmiştir⁴²⁷. Sarayın kiler ve mutfağına verilen kar ve buzun yetmemesi veya padişahın ihtiyacı halinde ise istisna da olsa Ekim ayı içerisinde tayinatlar yapıldığı gibi⁴²⁸, padişah ve valide sultan için Mart ayından Haziran ayı girinceye kadar günde bir denk kar ve birer torba buz tevziatı yapıldığı da olurdu⁴²⁹.

Kar ve buz tayinatlarında saray halkının ve kullanılan sarayların artmasına bağlı olarak zaman zaman yüksek miktarda ödenen kar ve buz ücretleri tayinatlarda

⁴²⁵ Türkmen, a.g.m., s. 209.

⁴²⁶ Denk: 0.0801875 gram. Bkz., Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügatı**, s.128; Denk: Hayvana yüklenen yükün yarısı. Bkz., Şemsettin Sami, **Kamus-ı Türkî**, s. 621.

⁴²⁷ BOA., AE.SMST.III., 46/3341, 20.Za.1171 (26 Temmuz 1758).

⁴²⁸ BOA., C.DH., 46/ 2293, 24.C.1183 (25 Ekim 1769).

⁴²⁹ BOA., C.SM., 110/ 5524, 29.Z.1255 (4 Mart 1840).

kısıtlamalara sebep olmuştur. Mesela, Sultan III. Mustafa döneminde kar ve buz alımı için yapılan ödemelerden dolayı padişahın hatt-ı hümayunu üzerine tevziat sınırlandırılmış ve padişahın fermanı olmadığı müddetçe belirlenen kişiler haricinde kimseye tevziat yapılmamıştır. Haziran ayından Eylül başına kadar her gün yapılan tevziatın detayları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir⁴³⁰.

TABLO XXIII
Padişah ve Harem İçin Her Gün Yapılan Kar ve Buz Tayinatı

Tayinat Yeri	Kar (denk)	Buz (torba)
Şefkatli Kerametli Efendimiz Hazretleri	2	1
Necabetli Efendiler Hazreti	2	2
İsmetlü Sultanen Efendilerimiz hazreti	3	-
Saadetlü Başkadın Hazretleri	1	-
Saadetlü İkincikadın Hazretleri	1	-
Saadetlü Üçüncükadın Hazretleri	1	-
Saadetlü Dördüncükadın Hazretleri	1	-
Saadetlü Kethüdakadın Hazretleri	2	-
Saadetlü Hazinedar Usta Hazretleri	1	-
Dârussaâde Ağası	1	2
Hazinedar Ağa	1	1
Haremi Hümayun Ağası	0,5	-
Saray-ı Atîk Ağası	4	-
Galata Sarayı Ağası	2,5	-

⁴³⁰ BOA., KK.d., 7392, s. 18, 10.S.1187 (3 Mayıs 1773).

TABLO XXIV

**Enderun İçin Haziran Ayından Eylül'e Kadar Her Gün Yapılan
Kar ve Buz Tayinatı⁴³¹**

Tayinat Yeri	Kar (denk)	Buz (torba)
Silahdar Ağa	1	-
Çukadar Ağa	1	-
Rikabdar Ağa	1	-
Dülbent Ağası	1	-
Has Oda	2	-
Has Oda Başı Ağası	1	-
Bâbusaâde Ağası	1	-
Hazinadarbaşı Ağa	1	-
Kilercibaşı Ağa	1	-
Saray-ı Cedid Ağası	1	-
Hazineli Oda	2	-
Seferli Oda	2	-
Zülüflü Oda	2	-
Hazine Ağası Kethüdası	1	-
Seferli Ağa Kethüdası	1	-
Ağayı Hastagân	1	-
Ağayan-ı Gilmânân-ı Hastagân	4	-

⁴³¹ BOA., KK.d., 7392, s. 18, 10.S.1187 (3 Mayıs 1773).

TABLO XXV

**Matbah-ı Has ve Diğer Vazifelilere Haziran Ayından Eylül'e Kadar Her
Gün Yapılan Kar ve Buz Tayinatı⁴³²**

Tayinat Yeri	Kar (denk)	Buz (torba)
Kiler-i Enderun	8	1
Kuşhane-i Hümâyûn	1	-
Kuşhane-i Efendiler	1	-
Kuşhane-i Ağa	1	-
Matbahı Has ve Ser Tabbah	3	-
Karakulak Hazreti Şehriyâri	0,5	-
Karakulak Ağayı Dârussaâde	0,5	-
Hoşab-ı Haremi Hümâyûn Ağa	1	-
Ser Helvayı ve Nezareti Helvahane	2	1
Birun Kileri Ağası ve Neferatı	2	1
Fırın Ocağı Neferatı	1	-
Kiler-i Enderun Mumbaşı Ağa	-	1
Ambarı Âmire Emini	-	1
Matbah-ı Gilmânân-ı Enderun	2	-

Yukarıdaki tablolar Harem ve Enderuna bir yıl boyunca Haziran ayından Eylül ayına kadar her gün yapılan tayinat miktarlarını içermektedir. Listelenen kişiler kar ve buz masraflarından dolayı padişahın belli sayıda sınırladığı saray halkından oluşmaktadır. Ayrıca bu listede Eylül ayından Kasıma kadar Padişaha, Enderun kilerine, Silahdar Ağa'ya, Dârussaâde Ağasına, Hazinekar Ağa'ya, Matbah-ı Has, Kuşhane ve Karakulağa da tayinat yapılmıştır.

19. yüzyılın başında kar ve buzun az olduğu vakitlerde sarayın günlük istihkakı 103 denk kar, 37,5 torba buz olmuştur. Mevsimsel şartlar sebebiyle kar ve buzun

⁴³² BOA., KK.d., 7392, s. 18, 10.S.1187 (3 Mayıs 1773).

zaman zaman azalması gibi durumlarda kar ve buz dağıtımı padişah ve Enderun ile sınırlı kalmış ve saraya her gün 30 yük gönderilmiştir⁴³³.

Osmanlı saray halkının vazgeçilmezi olan kar ve buz, saraya yapılan tayinatlarda görüldüğü üzere en çok saray mutfaklarında kullanılırdı. Özellikle yeni yılın girmesi ile sarayların vazgeçilmez bir âdeti olan ve Muharrem ayının 10. günü pişirilen aşure, başta saray halkı olmak üzere kışlalara, tekkelere ve fakirlere dağıtılırdı⁴³⁴. Yaz mevsimine denk gelen dönemlerde pişirilen aşureler, ikram edilmeden önce kar ve buz ile soğutulur ve soğuk olarak ikram edilirdi. Mesela, 1761 senesi Sultan III. Mustafa döneminde pişirilen aşureyi soğutmak üzere saray mutfağında 477 denk kar, 44 torba buz kullanılmıştır⁴³⁵. Bunun yanı sıra yaz aylarına rastlayan bayramlarda, düğünlerde, cuma geceleri ve ramazan gecelerinde; pirinç, bal ve safran ile pişirilen zerde, tıpkı aşure gibi kar ve buz ile soğutularak sarayda ve imaretlerde halka ikram edilmiştir⁴³⁶.

15. yüzyıl ile 18. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı saray mutfağında en çok pişirilen tatlılar; helva, meyveli şekerlemeler, reçeller, hoşaf ve şerbetlerdi. Bunun yanı sıra sütlü tatlı olarak muhallebi de yapılmaktaydı⁴³⁷. Muhallebi haricinde günümüzde pelte olarak bilinen Osmanlı saray mutfağındaki adıyla paluze veya palude çok rağbet edilen bir tatlıydı. 15. yüzyıldan itibaren saray mutfaklarına taşınan bu lezzet, meyve suyunun içerisine şeker ya da bal ve nişasta karıştırılarak hazırlanmaktaydı⁴³⁸. Bu tatlının soğutulması için de kar kullanılmaktaydı. Mesela, 1773 senesinde Sultan III. Mustafa için hazırlanan paluzenin soğutulması için saray mutfağında yarım denk kar harcanmıştır⁴³⁹.

Özellikle reçeller, tatlılar, şurup ve şerbetler Helvahane’de hazırlanırdı. Bilhassa kar ve buz ile soğutularak soğuk olarak içilen şerbetler, vişne, dut, gül, menekşe, nilüfer gibi pek çok çiçek özlerinden hazırlanırdı. Hazırlanan karışımlar

⁴³³ BOA., C.SM., 68/3447, 11.Ca.1225 (14 Haziran 1810).

⁴³⁴ Kütükoğlu, **Osmanlı'nın Sosya-Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, s. 115.

⁴³⁵ BOA., AE.SMST.III., 124/9621, M.1175 (Ağustos 1761).

⁴³⁶ Marianna Yerasimos, **500 Yıllık Osmanlı Mutfağı**, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 269.

⁴³⁷ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 238.

⁴³⁸ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 256.

⁴³⁹ BOA., KK.d., 7392, s. 18, 10.S.1187 (3 Mayıs 1773). Paluze'nin yanı sıra buzla soğutulan bir başka lezzet ise yoğurttur. Bilhassa padişahın sofrasında yerini alan yoğurt Ser Mastgiran yani yoğurtçubaşı tarafından soğutularak hazırlanmıştır. Bu sebeple Yoğurtçubaşına Haziran ayından Eylül ayına kadar her gün 1 denk kar verilmiştir.

soğuk olarak saray halkına sunulurdu⁴⁴⁰. Böylelikle şerbetler sarayların sofralarını süslerdi. Bilhassa özel kaplarda sunulan şerbetler, sofraların her daim vazgeçilmezi olur ve sofralarda su yerine daha çok şerbet tüketilirdi. Nitekim şerbetlerin hem serinletici hem de hastalıklardan koruyucu olduğu ve hastalıklara karşı şifa verdiği düşünölmekteydi⁴⁴¹. Osmanlı sarayında yazın Harem-i Hümayun'da dağıtılan şerbetlerin özellikle soğuk olması arzu edilirdi. Bu sebeple buzun tüketimi Harem'de oldukça fazlaydı. Harem halkı için buzlu şerbetler oldukça keyif verici, olmazsa olmaz bir tüketim maddesiydi⁴⁴². Hoşaf ve şerbetlerin soğuk olarak sunulabilmesi için özellikle bakır, gümüş ve camdan imal edilen karlıklar kullanılırdı. Karlıklar, sürahi biçiminde iki iç hazneli şekilde tasarlanmıştır. İki hazneden birine kar diğerine ise soğutulacak olan içecek konmuştur. Karlık adı verilen bu kaplar, saray mutfaklarında yazın oldukça sık kullanılan araç ve gereçlerden biri olmuştur⁴⁴³. Karlıkların çeşitli türleri olmakla birlikte, dış yüzeylerinin yalın ve muhafazasız veya dışı sepet şeklinde örölmüş özel muhafazası olanlar da mevcuttur⁴⁴⁴.

Resim 12

Fransa Baccarat Fabrikası

Sultan Abdölaziz Tuğralı Karlıklı Sürahi

Resim 13

Dış Gümüş İçi Cam Karlık

(<https://twitter.com/millisaraylar/status/1280057292705206272?lang=fr>)

⁴⁴⁰ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 238- 239.

⁴⁴¹ Yahya Özdoğan, Nermin Işık, “Geleneksel Türk Mutfağında Şerbet” **38. İcanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Cilt:1, Ankara 2008, s. 1061.

⁴⁴² Ahmed Akgündüz, “Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.10, s. 344.

⁴⁴³ Samancı, **a.g.m.**, s. 148. Osmanlı sarayını ziyarete gelen elçilerin, padişahın huzuruna kabul edildikleri vakit sundukları hediyeler arasında karlık ve buzluklar da yer alırdı. Mesela, 3 Mayıs 1677 tarihinde 300 kişilik maiyetiyle İstanbul'a gelen Polonya elçisi Gninski'nin Sultan IV. Mehmed'e getirdiği hediyeler arasında gümüş bir buzluk da bulunmaktaydı. Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt:12, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1992, s. 317.

⁴⁴⁴ Işın, **Gölbeşeker Türk Tatlıları Tarihi**, s. 291.

Osmanlı sarayında kar ve buz ile soğutulan şerbetler, klasik dönemde özellikle yaz mevsiminde sarayda gerçekleşen Dîvan toplantılarında da yerini alırdı. Sadrazamın toplantıya iştirak etmesini bekleyen Divan üyelerine buzlu şerbetler ikram edilirdi⁴⁴⁵. Bilhassa yaz aylarına rastlayan Ramazanlarda verilen ziyafetlerde kar ve buz alımı artardı. Öyle ki, Ramazan aylarında padişahın başta vezirlere, devlet adamlarına ve yabancı elçilere iftar sofraları hazırlatarak ziyafet vermesi mûtab sayılan bir adetti. Padişahın haricinde vezirler ve devlet ricali de aynı şekilde iftar ziyafetleri verirdi⁴⁴⁶. Mesela, Sultan III. Ahmed döneminde Pasarofça Antlaşması'nın tasdikli nüshasını teslim etmek üzere 3 Ağustos 1719 yılında İstanbul'a gelen Avusturya Büyük Elçisi Virmondt Kontu Damian Hugo, Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından karşılanmış ve Üsküdar'daki Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı'nda misafir edilmiştir⁴⁴⁷. Virmondt'un ağırlandığı süre zarfında 2 denk kar ve bir torba buz tayinatı yapılmıştır⁴⁴⁸. 1777 senesi Sultan I. Abdülhamid döneminde Ramazan ayında verilen bir ziyafette ise buzcubaşı marifetiyle 12 denk kar ve 26 torba buz alımı yapılmıştır⁴⁴⁹.

Saray sofralarının vazgeçilmesi olan buzla soğutulmuş limonatalar ve çeşitli meyve özleri ile yapılmış şuruplar da yaz mevsimine denk gelen Ramazan aylarında iftariyeliklerin yanında Kiler-i Hümâyûn'dan gelen özel sürahiler içerisinde sunulurdu⁴⁵⁰. Saray mutfaklarında buzun az, karın çok olduğu durumlarda ise kurşundan ya da bakırdan imal edilen kap içerisine konulan bir miktar karın, tuz ile karılıp hava almayacak şekilde bastırılması ile kar, buz haline getirilerek kullanılırdı⁴⁵¹. Bunun haricinde yaz mevsimine denk gelen zamanlarda saraya gelen misafirlerin ağırlanması esnasında ek olarak kar ve buz tevziatı yapılırdı. Mesela, Sultan I. Abdülhamid döneminde 1785 yılında Mısır'dan gelerek sarayda ağırlanan misafirler için 1 denk kar 1 torba buz verilmesi istenmiştir. Ayrıca misafirlere verilen

⁴⁴⁵ Recep Ahıskalı, "Divan-ı Hümâyûn Teşkilatı", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt:6, Yeni Türkiye yayınları, Ankara 1999, s. 27.

⁴⁴⁶ İlber Ortaylı, **Osmanlı Sarayında Hayat**, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2008, s. 58.

⁴⁴⁷ Uğur Demir, "Üsküdar'da Avrupalı Bir Diplomat: Avusturya Elçisi Virmondt Kontu Damian Hugo'nun 1719'da Ağırlanması", **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII**, C. I, İstanbul 21-23 Kasım 2014 s. 223-224.

⁴⁴⁸ Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizade İsmail Âsım Efendi, **Târîh-i Râşid ve Zeyli**, Cilt II, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 1167; Hammer, **a.g.e.**, Cilt:14, s. 254, 522.

⁴⁴⁹ BOA., AE.SABH.I., 286/19212, 12.B.1191 (16 Ağstos 1777).

⁴⁵⁰ Akgündüz, **a.g.m.**, s. 344.

⁴⁵¹ Gözcü, Akçiçek, **a.g.m.**, s. 286.

kar ve buz tevziatlarında kişiye özel olarak yapılan tayinatlarda mevcuttu. Mesela, yine aynı dönemde 1792 senesinde Yaş Antlaşması sonrasında İstanbul'a gelerek sarayda misafir edilen Kuban Hanı Baht Giray Han için buzcubaşı tarafından gün aşırı 2 denk kar ve 2 torba buz verilmesi istenmiştir⁴⁵². Zaman zaman Boğaziçi'nde misafir edilen konuklara dahi bilâ bedel olmak şartıyla yani ücretsiz olarak kar ve buz temin edilmiştir⁴⁵³.

Osmanlı'da Müslümanlar için mübarek sayılan gün ve gecelerde, kar ve buz tüketimi bir hayli çok idi. Bilhassa Topkapı Sarayı'nın Hazine odasında bulunan Lihye-i Saadet-i Nebeviyye'nin yani Hz. Muhammed'in Sakal-ı Şerif⁴⁵⁴,inin ziyareti, genellikle kandil geceleri olan Mevlid⁴⁵⁵, Regaip, Miraç, ve Berat gecesinde yapılmaktaydı. Bu ziyaretler için tutulan masraf defterinde, oda imamı ağaları, kütüphaneci ağa, oda hizmetçileri, nevbet ağaları, oda hamamcı ağaları ve kulakçıbaşı ağalarının o gün için hizmete dâhil olduğu bilinmekle birlikte, bu önemli günde yapılan harcamaların içerisinde şerbetlik şeker, öd yağı, ıtır yağı ve gülsuyu gibi özel kokuların yanı sıra buz alımının da yapıldığı bilinmektedir⁴⁵⁶. Yaz ayına denk gelen bu mübarek günlerde, şerbetlik şekerler kullanılarak saray ahalisine dağıtılmak üzere özel şerbetler kaynatılmıştır⁴⁵⁷. Böylelikle şerbetler içerisinde ismi zikredilen çiçek yağları da eklenerek hazırlanan özel mis kokulu şerbetler kar ve buz ile soğutularak sarayın özel şerbetlik sürahileri içerisinde saray halkına sunulduğu düşünülmektedir.

Osmanlı saray mutfağında önemli bir yeri olan şerbetler, Divan toplantıları ve sarayda verilen ziyafetler ile Ramazan ayında, mübarek gün ve gecelerde, şehzadelerin doğumlarında ve sünnet düğünlerinde, bed-i besmele törenlerinde kar ve buz ile soğutularak ikram edilmiştir. Mesela, Sultan III. Murad'ın oğlu III. Mehmed'in sünnet düğününde, düğüne iştirak eden halka ve davetlilere kar ve buz ile soğutulan soğuk şerbetler sunulmuştur. Hususi şerbetlerin hazırlanması için büyük çadırlar kurulmuş

⁴⁵² BOA., C.MTZ., 13/601, 21.Za.1206 (11 Temmuz 1792).

⁴⁵³ BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834).

⁴⁵⁴ Nebi Bozkurt, "Sakal-ı Şerif", **DİA**, C. 2, s. 2.

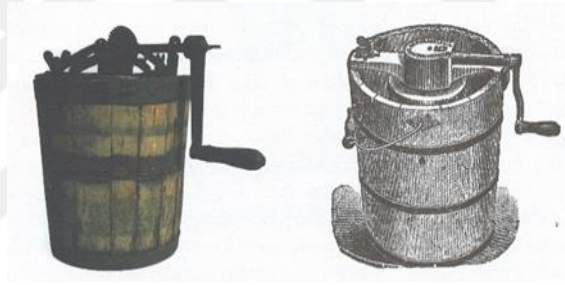
⁴⁵⁵ Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 363.

⁴⁵⁶ BOA., TS.MA.d., 10391, 29.Z.1263 (8 Aralık 1847).

⁴⁵⁷ Işın, **Gülbeşeker Türk Tatlıları Tarihi**, s. 111.

ve en leziz meyvelerden hazırlanan şerbetler düğün sofrasında yerini almıştır⁴⁵⁸. Yine Şehzade Abdülmecid'in doğum müjdesi ile sarayda buzlu şerbetler dağıtıldığı gibi⁴⁵⁹ Şehzade Abdülaziz'in Sadabat mevkiinde yapılan bed-i besmele töreninde, ulema ve devlet ricaline verilen ziyafette saraya 200 denk kar alımı yapılmıştır⁴⁶⁰.

Osmanlı saray sofralarını kar ve buz kullanılarak süsleyen şerbetler ve tatlıların yanı sıra dondurma da saray halkını serinleten soğuk tatlar içinde yerini almıştır⁴⁶¹. Dondurmanın Türk mutfağındaki mevcudiyetini gösteren ilk eser 1858-1859 yıllarında Ali Eşref Dede'nin "Yemek Risalesi" dir. Bu eserde birbirinden farklı üç dondurma tarifi verilmiştir. Bunlar: süzme aşure dondurması (sütsüz), şekerden dondurma elmasiye (sütsüz) ve süt dondurmasıdır⁴⁶².

Resim 14

Dondurma Makinesi

(Samancı, a.g.m., s. 149.)

Osmanlı sarayında çeşitli sebeplerle kullanılan kar ve buza özellikle av ve sefer-i hümayuna denk gelen vakitlerde, oldukça çok ihtiyaç duyulurdu. 1471 yılına ait kayıtlarda, Fatih Sultan Mehmed'in Terkos civarında yaptığı üç haftalık av gezintisi için İstanbul'dan keçelere sarılmış buzlar getirilmiştir⁴⁶³. 1573-1574 tarihli İstanbul

⁴⁵⁸ Mehmet Arslan, "Osmanlı'da Bir Muhteşem Şenlik: Şehzade Sultan Mehmet'in (III. Mehmet) Sünnet Düğünü", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 11, s. 872-873.

⁴⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, s. 107. Sarayda dağıtılan buzlu şerbetler haricinde Sultan Abdülmecid'in doğumu ile annesi Bezmiâlem valide sultan, hizmetinde bulunan lala ağası, kahvecibaşı ve diğer hizmetlilerle birlikte Bâbüali'ye şerbetler göndermiş ve şerbet götürenler Bâbüali makamınca çeşitli hediyelerle taltif edilmişlerdir. Arzu Terzi, **Bezmiâlem Valide Sultan**, Timaş Yayınları, Şubat 2018, s. 73.

⁴⁶⁰ BOA., C.SM., 116/5832, 09.M.1251 (07 Mayıs 1835).

⁴⁶¹ Öztürk, Yaman, a.g.m., s. 2353.

⁴⁶² Öztürk, Yaman, a.g.m., s. 2345.

⁴⁶³ Işın, **Gülbeşeker Türk Tatlıları Tarihi**, s. 289.

Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri'nde Matbah-ı Âmire'ye av ve gezintiler için giren miktar 270 himl kar ve 2 himl buzdur⁴⁶⁴. Bilhassa ava merakı ile bilinen Sultan IV. Mehmed için hem av hem de sefer-i hümâyun hazırlıkları esnasında kar ve buz talepleri mevcuttur. Mesela, dönemin ünlü sadrazamlarından Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın Girit seferinde Kandiye kuşatmasının başarı ile sonuçlandığı haberini almak için yaklaşık üç ay gibi bir süre içerisinde Selanik'teki konaklayan IV. Mehmed'in avlanma vakitleri içerisinde kar ve buz kullanıldığı bilinmektedir⁴⁶⁵. Selanik'te konaklamadan yaklaşık bir ay sonra Edirne'ye bağlı bir köy olan Timurtaş'a⁴⁶⁶ geçilmiş ve konaklama boyunca otağ-ı hümâyun ve ordu-yu hümâyun için kar ve buz tayinatları yapılmıştır. Yapılan bu tayinatlar ayrıntılı bir şekilde listeler halinde kar ve buz tayinat defterlerine işlenmiştir⁴⁶⁷. Başka bir misalde ise Sultan IV. Mehmed'in sık sık ava çıkması münasebetiyle hem İstanbul hem de Edirne'ye talep edilen yiyeceklerin yanı sıra özellikle kar ve buzun da temin edilmesi istenmiş ve bu husus Matbah-ı Âmire'ye bildirilmiştir⁴⁶⁸. Böylelikle yazın padişahın avlanmaya çıktığı vakitlerde yiyecek olarak zeytin, bal, yağ gibi temel ihtiyaçların yanı sıra kar ve buzun da kullanımı⁴⁶⁹, tıpkı diğer yiyeceklerde olduğu gibi o dönemde kar ve buzun ne kadar elzem ve değerli olduğunun bir göstergesidir.

Osmanlı Devleti'nde sefer-i hümâyun esnasında kullanılacak olan kar ve buzun tedarik aşamasına bakıldığında, yapılan hazırlıkların ve zaman planlamasının ne kadar sistematik bir şekilde işlediğini görmek mümkündür. Sefere çıkacak olan ordunun beslenme ihtiyacının eksiksiz bir şekilde karşılanmasına her daim çok önem verilmiş, bunun için 3-6 ay kadar süren sefer hazırlıkları yapılmıştır. Bu süreçte başta gıda olmak üzere ordunun her türlü gereksiniminin tedariki sağlanmıştır⁴⁷⁰. Orduya gıda maddelerini temin eden kalemlerin içerisinde buzcubaşı da yer almaktadır⁴⁷¹. Mesela,

⁴⁶⁴ Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", s. 132.

⁴⁶⁵ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 2, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671).

⁴⁶⁶ Şenol Çelik, **Av Geleneğinde Edirne'nin Yeri, XIII. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 1999, 4-8 Ekim, s. 8.

⁴⁶⁷ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 4, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671).

⁴⁶⁸ BOA., D.BŞM.MTE.d., 10558, Lef 1, 12.S.1092 (3 Mart 1681).

⁴⁶⁹ BOA., D.BŞM.MTE.d., 10558, Lef 2, 12.S.1092 (3 Mart 1681).

⁴⁷⁰ Hakan Yıldız, "Osmanlı Seferlerinde Gıda Tedarik Organizasyonu ve Ordunun Beslenmesi", **Yemek ve Kültür Dergisi**, Sayı:9, İstanbul 2007, s. 92.

⁴⁷¹ Yıldız, **a.g.m.**, s. 94, 105.

1621 senesi II. Osman döneminde gerçekleşen Hotin seferinde buzcubaşının organizasyona dâhil olduğu bilinmektedir⁴⁷².

Osmanlı Devleti'nde sefere çıkılmadan önce sefer yapılacak yerin fizibilite çalışması yapılır ve belli bir plan dâhilinde güzergâh ve menziller belirlenerek sefer başlamadan evvel gerekli yerlere hükümler gönderilirdi⁴⁷³. Sefer eğer yaz aylarına denk geliyorsa hemen hazırlıklar yapılmaya başlanır ve daha ordu alana varmadan kar ve buz ihtiyacı için buzluklar inşa edilirdi. Yazın ordunun yemek kadar zaruri ihtiyacı olan soğuk su ve içecekler için gerekli olan buz, belli mevkilere inşa edilen buzluklardan karşılanırdı. Mesela, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 baharında Sigetvar seferine çıkmaya karar vermesi üzerine Sigetvar'da Kilâr-ı Âmire için buz tedarikinin yapılması istenmiştir⁴⁷⁴. Ardından Macaristan'daki Segedin beyine ve kadısına hitaben yazılan hükümde, Kilâr-ı Âmire için o bölgede bulunan buzhanelerin mühürlenerek ordu gelinceye kadar açılmaması ve buzhaneden kimseye buz verilmemesi emredilmiştir⁴⁷⁵.

Ordu sefere çıktığı vakit her türlü genel tüketim maddesi, sefer yolu üzerinde inşa edilen mahzen ya da depolarda saklanırdı⁴⁷⁶. Bu durum ordu için hem yükten hem de zamandan tasarruf idi. Bu sebeple sefere daha çıkılmadan evvel buzhaneler inşa edilirdi. Buzhaneler, sefer-i hümayun esnasında tüketim maddelerinden olan et, süt gibi gıdaların bozulmadan tüketilmesi ve ordunun sıcak yaz mevsiminde tüketeceği su, şerbet, ayran gibi sıvıların soğutulmasında önemli bir işleve sahipti. Özellikle soğuk su, yazın kavurucu sıcak altında kalan ordu için oldukça mühimdi. Bunun en güzel örneği, Rusların Azak kalesine saldırımları ve Kırım'a doğru yönelmeleri üzerine, Sultan I. Mahmud'un sefer-i hümayun için aldığı önlemlerdir⁴⁷⁷. Padişah sefere çıkılmadan evvel Bender kalesi, İsakçı iskelesi ve Tomar ovasına buzhanelerin yapılması için emir vermiştir. Boğdan'ın (Moldavia) kuzeyinde Turla (Dinyester)

⁴⁷² Abdülkadir Efendi, **Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi**, Haz. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 711.

⁴⁷³ Yıldız, **a.g.m.**, s. 94.

⁴⁷⁴ BOA., A.{DVNSMHHM.d., 5 /762, 09.C.973 (1 Ocak 1566).

⁴⁷⁵ BOA., A.{DVNSMHHM.d., 5/1971, 02.Z.973 (20 Haziran 1566).

⁴⁷⁶ Yıldız, **a.g.m.**, s. 98.

⁴⁷⁷ Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", **DİA**, C. 27, s. 349-350.

ırmağının kıyısında bulunan Bender kalesi⁴⁷⁸ ve çevresinde oluşabilecek olan herhangi bir savunmada ise kalenin yakın bir mahalline üç adet buzthane inşa edilmesini ve buzcubaşı tarafından buzhanenin eksiksiz bir şekilde doldurulmasını emretmiştir. Buzcubaşı amirliğinde yapılan buzthane tamamlandığında buzhaneye doldurulan buz, Bender kalesine en yakın bölge olan Turla nehrinden sağlanmıştır. Doldurma işlemi tamamlandığında ise ordu gelinceye kadar tüm buzhaneler padişahın emri ile kapalı tutulmuştur⁴⁷⁹. Yine aynı seferde yol güzergâhı üzerinde olan İsakçı İskeleyi⁴⁸⁰, ne beş buzthane ve Tomar ovasına da iki adet ek buzthane inşa ettirmiştir. Bu buzhanelerin Tuna nehri kıyısında olması hasebiyle ihtiyaç olan buz buradan sağlanmıştır⁴⁸¹.

Sefer-i hümayun esnasında kar ve buz kullanımı Sultan III. Mustafa devrinde de devam etmiştir. Mesela, 1768- 1774 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus savaşında sefer-i hümayunda kullanılmak üzere toplamda 92 torba buz, buzcubaşı vekili tarafından dağıtılmıştır⁴⁸². Tevzi olunan kar ve buzun kime ne kadar verildiğine dair listeler bir defterde kayıt altına alınmıştır⁴⁸³. Sefer-i hümayun için dağıtılan kar ve buza ait kısmi tablo aşağıdaki gibidir.

⁴⁷⁸ Semavi Eyice, “Bender Kalesi”, *DİA*, C. 5, s. 431.

⁴⁷⁹ BOA., C.AS., 751/31612, 18.N.1149 (20 Ocak 1737).

⁴⁸⁰ İsakçı iskeleyi o dönem içerisinde hem İstanbul’un hem de Tersâne-i Âmire ambarına giden iaşenin karşılanması ve büyük zahire ambarlarına sahip olması açısından oldukça mühim bir merkezdir Fadimana Fidan, “18. Yüzyılda Karadeniz İskeleylerinin İstanbul’un İaşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskeleylere Göre)”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Ordu 2015, s. 89.

⁴⁸¹ BOA., C.AS., 867/37164, 20.N.1149 (22 Ocak 1737).

⁴⁸² BOA., C.DH., 148/7371, 07.S.1185 (22 Mayıs 1771).

⁴⁸³ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12257, 07.S.1185 (22 Mayıs 1771).

TABLO XXVI**Sefer-i Hümâyün'da Dağıtılan Kar ve Buz Miktarı**

Tayinat	Buz (Torba)
Daire-i Hazreti Sadriâli	8
Daire-i Hazreti Kethüda Beyi	6
Daire-i Hazreti Defterdar Efendi	10
Matbâh-ı Hazreti Sadriâli	1
Daire-i Reisülküttab Efendi	2
Ser Çavuşan-ı Sultani	2
Daire-i Evvel Efendi	1
Daire-i Sâni Efendi	1
Mektubi Hazreti Sadriâli	1
Hazinadar-ı Hazreti Sadrâli	1
Ser Bölükü Nevâmisi Sadriâli	1
Mühürdar Hazreti Sadriâli	1
Silahdar Hazreti Sadriâli	1
İmam Hazreti Sadriâli	1
Telhisçi Efendi	1
Teşrifatçı Efendi	1
Kethüda	1
Ser Oda-yı bostani	1
Ağa-yı Ser Karakulak-ı sadr-ı ali	1
Mektub-i hazret-i defteri	1
Kisedar Hazreti Sadriâli	1
Tevkii efendi	2
Ruzname-i Evvel Efendi	2
Muhasebe-i Evvel Efendi	1
Emin-i Defteri Hakani	1
Muhasebe-i Anadolu	1

Tayinat	Buz (Torba)
Ser Gulam baki-i hazine	1
Ağayı Ocağı Sipah	1
Ağayı Ocağı Silahdar	1
Mukabele-i Süvari	1
Mukabele-i Piyade	1
Daire-i Ağayı Yeniçeriyan	6
Ağayı Ser Turnayi	1
Kethüda-yı ağa	1

Sultan I. Abdülhamid döneminde Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşlarının başlamasından evvel, sefer hazırlıkları için yeterli miktarda kar ve buz alımı için uyarıda bulunulması üzerine lojistik hazırlıklar başlamış ve ilgili yerlere kar ve buz kayıklarla nakledilmiştir⁴⁸⁴.

2. Ocaktan Diğer Saraylara Dağıtım

Osmanlı Devleti'nde kar ve buz kullanımı Bursa Sarayı'ndan sonra Sultan I. Murad döneminde Edirne'nin başkent olması ile Edirne Sarayı'nda da devam etmiştir. Bu döneme ait herhangi bir yazılı belgeye ulaşılamasa da bu konu hakkındaki ilk bilgileri Buzcular ailesinden öğrenmekteyiz. Edirne Sarayı'na ilk kar ve buz nakli I. Murad dönemi ile başlamıştır. Kar ve buz naklinde önemli bir yeri olan Buzcular ailesinin saraya kar ve buz naklini sağlamaları için Sultan I. Murad ile antlaştıklarını ve bu iş için hususi olarak bir gemi satın aldıkları aktarılır⁴⁸⁵.

Edirne Sarayı, İstanbul'un devlet merkezi olması ile her ne kadar yönetimdeki eski gücünü kaybetse de eski başkent statüsüyle önemini korumuş, bazı padişahların özellikle bu saraydan yönetimi idare etmek istemeleri sebebiyle de belli dönemlerde bu saraya kar ve buz tevziatı yapılmıştır. Edirne Sarayı'na nakledilen kar ve buz Bursa'dan Mudanya İskelesi'ne, Mudanya İskelesi üzerinden Rodoscuk İskelesine

⁴⁸⁴ M. Münir Aktepe, "Abdülhamid I", **DiA**, C. 1, s. 215.

⁴⁸⁵ Kaplanoğlu, **a.g.m.**, s. 51.

firkateler⁴⁸⁶ ile taşınmıştır. Rodoscuk İskeleyi'ne indirilen yüklerin mîrî katırlara yüklenerek hızlı bir şekilde sevki sağlanmıştır⁴⁸⁷. Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi Edirne Sarayı'na giden kar ve buzun fazlası at arabaları veya bargirler ile Edirne'de bulunan karlık ve buzluklara nakledilmiştir. Başlıca kullanılan karlık ve buzluklar şunlardır; Ayşe Kadın buzluğu, Demirkapı buzluğu, Odabaşı buzluğu, Latif Ağa buzluğu, Ser Bostanî buzluğu⁴⁸⁸, Derviş tepe karlığı⁴⁸⁹ ve Buzlu tepeli karlığı⁴⁹⁰. Bu karlık ve buzluklardan Derviştepe karlığı ve Buzlutepeli karlığı Edirne'nin Karaağaç ilçesine bağlı Timutaş köyünde⁴⁹¹ yer alan Hassa karlıklarıdır⁴⁹².

Edirne Sarayı'na kar ve buz ihtiyacı hâsıl olduğu vakitlerde Bursa Kadısı ve Harç-ı Hassa Emîni'ne hüküm yazılır, nakil için gerekli hazırlıkların yapılması istenirdi. Mesela, 1571 senesi Sultan II. Selim döneminde Bursa Kadısı ve Harç-ı Hassa Emîni'ne hitaben yazılan hükümde, padişah için saraya 100 yük buz gönderilmesi istenmiştir⁴⁹³.

Özellikle Sultan IV. Mehmed zamanı Edirne Sarayı'na kar ve buzun en çok nakledildiği dönemdir. Bu dönemde kar ve buz talebi matbah emînlerinin kaleme

⁴⁸⁶ Osmanlı donanması içerisinde önemli bir yeri olan gemiler, kürekli ve yelkenli olması açısından iki gruba ayrılmaktaydı. Kürek ve yelkenle yürüyen gemiler “çekdiri” veya “çekdirme” olarak bilinirken, sadece yelkenle yürüyen gemilere “yelkenli” veya “kalyon sınıfı gemiler” denilirdi. Kürekli gemiler sınıfı içinde yer alan büyük donanma gemilerinden biri de “Firkate” idi. 10-17 oturağa sahip bu gemilerin her küreği 2-3 kişi tarafından çekilirdi. Süratli oldukları için haberleşme ve savaş zamanlarında da kullanılmaktaydı. Savaş zamanlarında bu gemilerde 80 ile 100 arasında levend vazife almıştır. İdris Bostan, **Osmanlı Bahariye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Türk Tarih Kurumu, 1992 İstanbul, s. 83-84. BOA., A.{DVNSMHHM.d., 16/118, 28.Ca.979 (18 Ekim 1571).

⁴⁸⁷ BOA., A.{DVNSMHHM.d., 16 /118-119, 28.Ca.979 (18 Ekim 1571); Martal, **a.g.e.**, s. 62-63; Ahmet Refik Altınay, **Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1987, s. 8. Edirne'deki şerbetçi dükkânları yazın vişne, elma, şeftali gibi çeşitli meyvelerden elde ettikleri şerbetleri Keşiş dağından gelen buz ile soğuturlardı. Noyan, **Reinhold Lubenau Seyahatnamesi**, Cilt 1, s. 152-153.

⁴⁸⁸ Ser Bostanî buzluğu 2 adet buzlukta mütешеşekildir.

⁴⁸⁹ Derviş tepede toplamda 5 adet karlık bulunmaktadır. BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 10, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671).

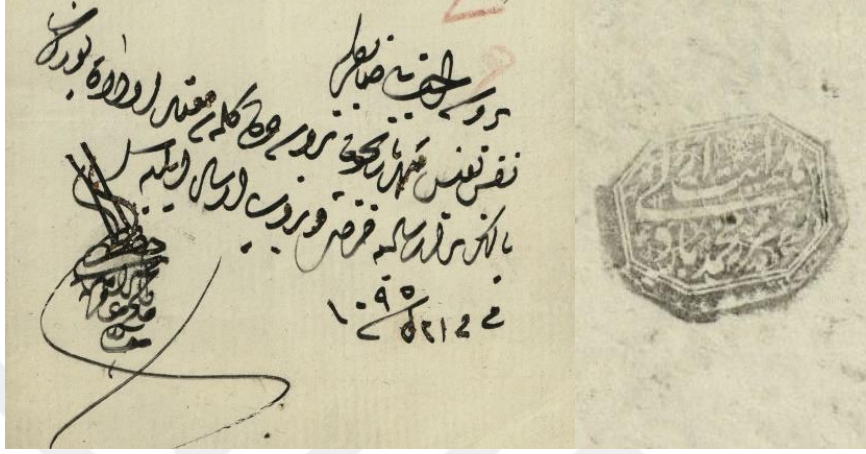
⁴⁹⁰ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 10, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671).

⁴⁹¹ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 9, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671). Köyün adı zamanla halk tarafından Demirtaş olarak anılmaya başlamıştır. Mustafa Özer, “Edirne- Karaağaç-Timurtaş Köyü Timurtaş Paşa Camisi”, **Belleten**, Cilt:LXIX, Sayı: 254, Ankara 2005, s. 148.

⁴⁹² BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 10, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671)

⁴⁹³ BOA., A.{DVNSMHHM.d., 16/120, 28.Ca.979 (18 Ekim 1571).

aldığı mühürlü tezkireler üzerinden sağlanmıştır. Bu tezkirelerde padişah için düzenli olarak yaz aylarında bir kayıklık buz istenmiştir⁴⁹⁴.

Resim 15

Edirne Sarayı'na Buz Talebine Dair Matbah Emni'nin Mühürlü Tezkiresi

[BOA., AE.SMMD.IV., 35/3977, 09.L.1095 (19 Eylül 1684)]

Sultan IV. Mehmed'in Edirne'de ikamet etmesi ile doğal olarak padişahla aynı yerde yaşamak durumundaki saray halkının tüketimi de oldukça artmıştır. Mesela, 1671 senesinde matbah emini Mahmud Efendi tarafından tutulan kar ve buz masraf defterlerinde bir yıl boyunca Enderun-ı Hümâyün ve Harem-i Hümâyün'a dair yapılan kar ve buz tayinat miktarlarına, buzcubaşının kar ve buz nakli için yaptığı masraf kalemlerine ulaşmak mümkündür. Bu dönemde yapılan tevziatlarda kar ve buz denk üzerinden yapılmıştır⁴⁹⁵. Mesela, 1670 yılı Temmuz ayı içerisinde Enderun ve Harem'e yapılan tayinatlarda Enderun için 45 denk kar ve 9 denk buz, Harem için ise 27 denk kar ve 5 denk buz tevzi edilmiştir. Kar ve buz denk üzerinden hesap edilerek, her bir denk için 30 kuruş ödeme yapılmıştır. Böylece Enderun tevziatında 45 denk kar için 1.350 kuruş, 9 denk buz için ise 270 kuruş ödenmiştir. Harem tevziatında ise toplamda 27 denk kar için 810 kuruş, 5 denk kar için 150 kuruş verilerek toplamda

⁴⁹⁴ BOA., AE.SMMD.IV., 35/3977, 09.L.1095 (19 Eylül 1684); BOA., AE.SMMD.IV., 35/3979, 21.L.1095 (1 Ekim 1684); BOA., AE.SMMD.IV., 23/2549, 29.Z.1098 (5 Kasım 1687).

⁴⁹⁵ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 2-9, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671).

960 kuruş tahsisat yapılmıştır. Hareme yapılan tayinatın detayı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁴⁹⁶.

TABLO XXVII

Harem-i Hümayun’a Temmuz Ayında Yapılan Tayinat Miktarı

Tayinat Yeri	Kar (denk)	Buz (denk)
Hünkâr	12	2
Haseki Sultan	8	2
Harem Ağası	3	-
Kuşhane	2	-
Hazinedar Yusuf Ağa	1	1

1670-1671 yılları arasında yapılan bir yıllık tayinatlar için buzcubaşı tarafından kar ve buz naklinde lazım olan kar ve buz keçelerini, kar ve buzun naklinde ödenen bargir ücretlerini, buzcu neferlerine verilen yemek ücretlerini ve Edirne Sarayı’na kar ve buz temininde mühimmat için yapılan toplu masraf bedellerini görmek mümkündür⁴⁹⁷.

Buzcubaşı’nın Edirne’deki saray halkına kar ve buz tedariki için yaptığı hazırlıklar Mart ayının girmesiyle başlamıştır. Mart ayında 63 adet kar keçesi satın alınarak tanesine 160 kuruştan 10.080 kuruş meblağ ödenmiştir. Ardından 51 adet ek keçe alımı daha gerçekleştirilerek toplamda 114 keçe için 18.240 kuruş harcanmıştır. Buz keçelerinin alımı ise ayrı bir kalem olarak hesaplanmış ve 122 adet buz keçesi için toplamda 7.320 kuruş tahsis edilmiştir⁴⁹⁸.

Kar ve buzun Bursa’dan Edirne’ye naklinde yapılan bir yıllık harcamalara bakıldığında Edirne’ye buz tedarikinde gerekli olan toplam mühimmat için ödenen miktar 343.265 kuruştur. Mühimmat içerisinde 1.584 çift serrâci keçe alımı da dâhil edilerek bunun için 55.440 kuruş ödeme yapılmıştır. Ayrıca 6 ay boyunca mühimmatın

⁴⁹⁶ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 5, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671).

⁴⁹⁷ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 9-10, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671).

⁴⁹⁸ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 9, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671). Bu alımlar Selanik’te üç ay boyunca konaklayan padişah ve harem halkı için yapılmıştır.

taşınması için ödenen bargir ücreti ise 21.600 kuruştur. Bu iş süresince görevli olan buzcu neferlerinin yemek ücreti ise toplamda 8.000 kuruştur⁴⁹⁹.

Edirne Sarayı'na Hassa karlıkları olan Derviştepe ve Buzlutepeli karlığından yapılan bir yıllık tevziatlar için 2.330 kar keçesi kullanılmış ve saraya tevzi edilen 5.957 denk kar için 159.570 kuruş nakil ücreti ödenmiştir⁵⁰⁰.

IV. Mehmed döneminde 1683 senesi Mart ayında padişah İstanbul'da ikamet ederken, bir ay sonra Harem halkının bir kısmının Edirne Sarayı'nda ikamet ettiğini maliye defterlerine kaydedilen kar ve buz tevziatı kayıtlarından anlıyoruz. Tayinatlar sınırlı Harem halkını, Matbah-ı Has, Kuşhane, Helvahane ve bazı devlet ricalini içermektedir. Toplamda 37 denk kar verilmiştir. Buna ek olarak Vâlide Sultan, Baş Kapıgılamı, Vâlide Sultan Kethüdası ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile birlikte toplamda 6 torba buz verilmiştir⁵⁰¹. 1683 senesi Nisan ayında Edirne Sarayı'na yapılan tayinat listesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO XXVIII

Edirne Sarayı'na Bir Ay Boyunca Her Gün Yapılan Kar ve Buz Tayinatı

Tayinat Yeri	Kar (denk)
Valide Sultan	12
Efendiler	2
Lala Ağa	2
Baş Kapı Gulamı	1
Harem Ağası	2
Kiler-i Padişah	2
Kuşhane	2
Dârussaâde Ağası	1
Vezir-i Mükerrer Mustafa Paşa	2
Kethüda-i Mezbur Fittarih	1

⁴⁹⁹ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 10, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671). Buzcu neferlerinin yemek ücreti 8 aylık süreyi kapsamaktadır.

⁵⁰⁰ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 10, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671). Saraya nakilde kullanılan 2.330 kar keçesi için 279.600 kuruş ödenmiştir.

⁵⁰¹ BOA., MAD.d., 18320, s. 4, 28.Ra.1094 (27 Mart 1683).

Tayinat Yeri	Kar (denk)
Defterdar Efendi Vekili	2
Valide Sultan Kethüdası	3
Matbah-1 Has	2
Matbah-1 Ağayı Dârussaâde	1
Helvahane	1
Matbah-1 Hastagân-1 Harem	1
Toplam	37

Bu tayinatlar haricinde 1685 yılına ait başka bir kayıta Buzcubaşı Ömer Ağa tarafından Harem-i Hümayun, Enderun, Matbah-1 Has ve taşraya yapılan tayinatları listeler halinde görmek mümkündür. Bu tayinatlar Nisan ayı ortasından Eylül başına kadar her gün yapılan tayinatları kapsamaktadır⁵⁰². Mesela, Harem-i Hümayun ve Enderun çalışanlarına 18 Nisan 1685'ten 17 Mayıs'a kadar her gün toplamda 85 denk kar ve 7 torba buz ile 11 denk buz dağıtılmıştır⁵⁰³. 17 Mayıs 1685'te Harem halkına günlük 10 denk kar, haremde çalışan gılmanlara 26 denk kar ve Enderun gılmanlarına ise 11 denk kar verilmiştir⁵⁰⁴. Buzcubaşının 11 Nisan ile 16 Mayıs arasında Harem halkı haricinde yaptığı tüm tayinat 585 denk kardır⁵⁰⁵.

Topkapı Sarayı ile birlikte kar ve buz tevziatı eş zamanlı olarak Saray-ı Atık-i Âmire'ye de yapıldı. Saray-ı Atık-i Âmire Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da inşa ettiği ilk saraydı. Bu özelliğinin yanı sıra bulunduğu yer itibarıyla İstanbul'un en güzel merkezine konumlanmıştı. 1455 yılında tamamlandığı düşünülen sarayın bir kısmı Harem-i Has ve padişahın dinlenmesi için yapılmışken diğer kısmı iç oğlanlar için ayrılmış ve içerisinde ayrıca kasırlar ve köşkler de inşa edilmiştir⁵⁰⁶. Eski Saray olarak da bilinen Saray-ı Atık-i Âmire, padişahın vefatı veya hal' edilmesiyle tahta yeni bir

⁵⁰² BOA., D.BŞM.BZB.d., 12233, s. 2-11, 12.M.1097 (9 Aralık 1685).

⁵⁰³ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12233, s. 2, 14.Ca.1096 (18 Nisan 1685).

⁵⁰⁴ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12233, s. 3, 13.C.1096 (17 Mayıs 1685).

⁵⁰⁵ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12233, s. 8, 12.C.1096 (16 Mayıs 1685).

⁵⁰⁶ Saray 1540 ile 1796 tarihleri arasında çıkan yangınlarda bir hayli zarar görmüştür. Ancak 1725 yılı arşiv kayıtlarında Saray-ı Atık-i Âmire'de teberdar odası, hamam ve helvahaneden bahsedilmektedir. 1727'de çıkan bir yangın sonucunda zarar gören sarayın bazı bölümler yenilenmiş ve gerekli yerler genişletilmiştir. Bilhassa bu yangından sonra zabitanlara mahsus bir yer olmadığı için zâbitanlar için bir yer yapılarak geniş bir mutfak da inşa edilmiştir. 1796 yılında tekrar çıkan bir yangın sonucunda helvahane tamamen yanmış ve sonra yeniden inşa edilmiştir. Banu Bilgicioğlu, "Sarây-ı Atık-i Âmire", *DİA*, C. 36, s. 123-124.

padişahın çıkması durumunda mûtaḍ-ı kadim olmak üzere eski padişahın Topkapı Sarayı'nın Harem dairesinden çıkan kadınları, kızları, valide sultanlar ve cariyelerine ev sahipliği yapmaktaydı. Eğer kadın efendilerin tahta çıkacak oğulları yok ise yaşamlarını bu sarayda devam ettirirlerdi⁵⁰⁷. Saray-ı Atîk'in her türlü mutfak ihtiyacı matbah emini tarafından hesaplanarak ödenir ve Topkapı Sarayı kilerinden Eski Saray Mutfağı olarak adlandırılan Matbah-ı Saray-ı Atîk'e getirilirdi⁵⁰⁸.

Yaz aylarında Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi Eski Saray'a da kar ve buz tevziatı her sene belirli sürelerde yapılırdı. Kanunî Sultan Süleyman döneminde 1555-1556 tarihleri arasında İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri'nde Dârussaâde'ye verilen kar miktarı bir yıl boyunca toplam 183,50 himl baha-i berf olarak kaydedilmiş ve mukabilinde 5.505 akçe ödenmiştir⁵⁰⁹. Yine aynı defterde Sultan I. Ahmed döneminde 1603-1604 tarihleri arasında mutfağın sebze ve meyve alımına, kar alımı da dâhil edilerek toplu ödeme yapılmıştır⁵¹⁰. Ayrıca buna ek olarak saray ağalarına, cariyelerine ve saray hizmetlilerine toplamda 1.345 himl kar tevziatı yapılmıştır⁵¹¹.

Saray-ı Atîk'e kar ve buz tevziatı her sene adet olduğu üzere Harem kısmı için matbah eminleri tarafından kaleme alınan tezkereler ile gerçekleşirdi⁵¹². Saray için gerekli olan kar miktarı buzcubaşı marifetiyle Buzhane-i Âmire'den yapılırdı⁵¹³. Tayinatlarda dikkat çeken husus Saray-ı Atîk'e yapılan tevziatların her zaman kar üzerinden yapılmış olmasıdır.

⁵⁰⁷ Bilgicioğlu, **a.g.m.**, s. 122,124.

⁵⁰⁸ F.Emine Berksan, **Matbah-ı Âmire (1703-1730)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2005, s. 20.

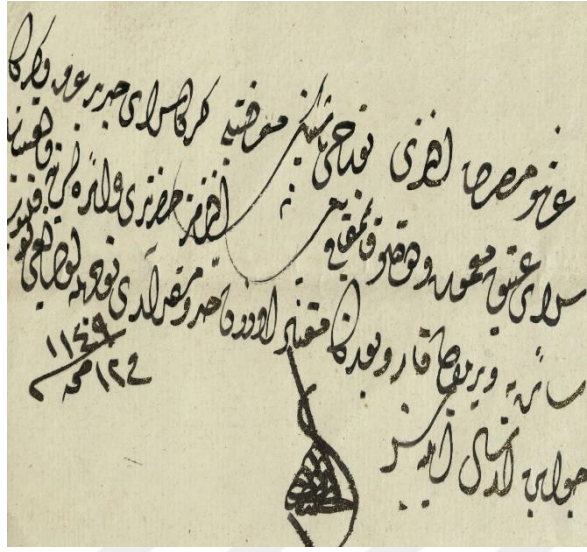
⁵⁰⁹ Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", s. 13.

⁵¹⁰ Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", s. 151.

⁵¹¹ Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", s. 158. Saray ağalarına, cariyelerine ve saray hizmetlilerine bir yıl boyunca verilen 1.345 himl kar için 48.420 akçe ödeme yapılmıştır.

⁵¹² BOA., AE.SMMD.IV., 54/6263 24.Ca.1091 (22 Haziran 1680).

⁵¹³ BOA., C.SM., 72/3602, 12.S.1149 (22 Haziran 1736).

Resim 16

Saray-ı Atık'e Buzcubaşı Marifetiyle Kar Verilmesi

[BOA., C.SM., 72/3602, 12.S.1149 (22 Haziran 1736)]

Saray-ı Atık'e her sene Haziran ayı başından Ağustos sonuna kadar verilen kar miktarı günlük 27 denktir. Ancak kimi zaman bu miktarın altında gönderildiği ve bu durumda da gerekli itirazlar yapılarak tahsisatın tam olarak gönderilmesi istendiği görülmektedir. Mesela, Sultan I. Abdülhamid döneminde 1776 senesinde Eski Saray'a 10 denk kar gönderilmiştir. Bunun üzerine Saray-ı Atık'in matbah ağası tarafından kaleme alınan arzuhalde tayinatın mûtaad olarak devam etmesi istenmiştir. Matbah ağasına verilen cevapta sefer-i hümayun sebebiyle 10 denk kar gönderildiği ancak eksik tahsisatın padişahın emri ile tekrardan 27 denke tamamlanacağı bildirilmiştir⁵¹⁴. Saray-ı Atık'te Haziran ayı başından Ağustos sonuna kadar her gün saray halkı için yapılan tayinat aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁵¹⁴ BOA., C.SM., 102/5113, 2.R.1189 (2 Haziran 1775).

TABLO XXIX

Saray-ı Atık'e Haziran Ayından Ağustos Sonuna Kadar Yapılan Kar Tayinatı

Tayin Yeri	Kar (denk)
Harem-i Hümayun Ağaları	14
Kiler Ağa	2
Ser Bazari-i Saray-ı Atık	1
Lalayan-ı Saray-ı Atık	1
Helvahane	1
Tabbahin	1
Ser Bölük	1
Ser Oda	1
Kilerci	1
Şehremini Efendi	1
Ruznamçe	1
Halife-i Evvel	1
Halife-i Sani	1
Toplam	27

Saray-ı Atık'in Harem ve Bîrun için verilen buz bedellerinin ödemesi çeşitli kalemlerden sağlanmıştır. Bunlar: İstanbul Rüsum-ı Kahve malı⁵¹⁵ ve İstanbul Tevabii Gümrüğü Mukataa akçası⁵¹⁶dır.

Topkapı Sarayı'na yapılan kar ve buz tevziatının bir bölümü 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren padişahların maiyetleri ile birlikte yaz aylarını yoğun olarak yazlık saraylarda geçirmeleriyle bu mekânlara yapılmaya başlanmıştır. Yazlık saraylardan en çok kullanılanı Beşiktaş Sahil Sarayı ve Çırağan Sahil Sarayı'dır. 17.yüzyıldan 19. yüzyıla kadar çeşitli tadilatlar geçiren Beşiktaş Sahil Sarayı yazın havaların ısınması ile padişahların en çok tercih ettiği sahil saraylarından biri olmuştur. 17. yüzyılda tam

⁵¹⁵ BOA., AE.SMST.II., 49/4822, 29.Z.1112 (6 Haziran 1701).

⁵¹⁶ BOA., İE.SM., 28/2926, 29.B.1136 (23 Nisan 1724).

bir saray yapısından bahsedilmeyecek olsa da padişahların günü birlik kullandıkları sayısı net olarak bilinmeyen yapılar topluluğundan oluşmaktaydı. Beşiktaş Sahil Sarayına Sultan IV. Mehmed döneminde, deniz kenarına yapılan ilk yapı Çinili Köşk, ikinci yapı ise Dolmabahçe'nin üst kısımlarına inşa edilen Bayıldım Köşkü idi. Beşiktaş Sahil sarayı hem güzel bahçeleri hem de iç mekânları ile bir taraftan saray halkına ev sahipliği yaparken diğer taraftan İstanbul'a ziyarette gelen elçilerin ağırlandığı mekânlar haline gelmişti. Mesela, 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren bazı bayram törenleri burada yer alan kasırların birinde yapılır, surre alayı ise kimi zaman Beşiktaş Sahil Sarayı'nda bulunan Çinili Köşk'ten hareket ederdi⁵¹⁷.

Beşiktaş Sahil Sarayı Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud dönemlerinde deniz kıyısına paralel birbirinden bağımsız ancak bahçe duvarları ile birbirine bağlanan yapılar topluluğu olarak bilinmekteydi. Sultan II. Mahmud döneminde tadilat ve yenileme çalışmaları geçiren saray, Harem, Seferli ağalar, Bostancıbaşı ağası, Mabeyinci ağalar, Kozbekçiler, Zülüflü baltacılar, Hekimbaşı, Kuşçular daireleri, Balikhane Kasrı, Kafesli Köşk, Mabeyn Köşkü, Valide Sultan dairesi, Çinili Köşk, mutfak, hamamlar, iskeleler, ahırlar gibi pek çok yapıdan oluşmaktaydı. Sultan II. Mahmud 1820 senesinden sonra en çok Beşiktaş Sahil Sarayı ve Çırağan Sahil sarayını kullanmış, 1825 senesinde ise 211 gün boyunca Beşiktaş Sahil Sarayı'nda ikamet etmiştir. Sultan II. Mahmud 1834 yılında Topkapı Sarayı'ndan tamamen ayrılarak Beşiktaş Sarayı'na geçmiştir⁵¹⁸.

Topkapı Sarayı'na olduğu gibi Beşiktaş Sahil Sarayı'na da Kuşhane-i Hümayun, Matbah-ı Âmire ve diğer dairelere buzcubaşı marifetiyle kar ve buz verilirdi. Sultan II. Mahmud başta olmak üzere Şehzadelere, Sultanlara, Dârüssaâde ile Bâbüssaâde Ağalarına, diğer saray mensupları ve gerekli olan mahallere kar ve buz tevziatları yapılır ve bu tevziatlar Mayıs ayından Kasım ayı başına kadar 178 gün boyunca sürerdi. 1828 yılında Topkapı Sarayı ile birlikte Beşiktaş Sahil Sarayı'na verilen kar ve buz miktarı toplamda 2.578 denk kar ve 1.227 torba buzdu⁵¹⁹.

⁵¹⁷ İlksen Yumrukçağlar, "Beşiktaş Sahil Sarayı ve Yakın Çevresinin Tarihsel Gelişimi", **Milli Saraylar Kültür-Sanat- Tarih-Mimarlık Dergisi**, Sayı:6, s. 11-14.

⁵¹⁸ Yumrukçağlar, **a.g.m.**, s. 17-18.

⁵¹⁹ BOA., MAD.d., 2540, s. 4-5, 3.R.1244 (13 Ekim 1828).

Beşiktaş Sahil Sarayı için Harem'e yapılan kar ve buz tevziatlarının naklinde özellikle Keçe-i Serrâci denilen özel keçeler kullanılırdı⁵²⁰. Bunun sebebi Buzhane-i Âmire'den nakledilen karın en az fire vererek en temiz şekilde saraya ulaşmasıydı. Mesela, Sultan II. Mahmud döneminde 1830 yılında saraya nakil için 146 çift Keçe-i Serrâci alımı yapılmış ve toplamda 292 kuruş ödenmiştir⁵²¹. Buzhane-i Âmire'den nakli sağlanan kar ve buz Beşiktaş Sahil Sarayı için Hayrettin İskelesi'ne kayıklar ile getirilir ve buradan hamal ve bargirler vasıtasıyla saraya taşınırdı. Rûz-ı Hızır yani Mayıs ayında başlayan alımlar sarayın talep durumuna göre Kasım ayına kadar sürerdi⁵²². Beşiktaş Sahil Sarayı'na kar ve buz nakli için ödenen masraflar aşağıdaki gibidir.

TABLO XXX
Beşiktaş Sahil Sarayı'na Kar ve Buz Nakli İçin Ödenen Masraflar

Nakil Masraf Kalemleri	Ödenen Meblağ (Kuruş)		
	Yıllara Göre Dağılım		
	1827 ⁵²³	1828 ⁵²⁴	1829 ⁵²⁵
Sahil Saray-ı Hümayun için gönderilen kar ve buz için verilen toplam kayık ücreti ⁵²⁶	828 (92 gün)	828	920
Hayrettin İskelesi'nden Sahil Saray-ı Hümayuna varınca verilen hamaliye ücreti	322 (92 gün)	-	-
Sahil Saray-ı Hümayun için Eylül ayından Kasım'a kadar gönderilen kar ve buz için verilen kayık ücreti	252 (56 gün)	220 (55 gün)	275 (55 gün)
Sahil Saray-ı Hümayuna her gün gönderilen kar ve buz tayinatı için verilen bargiran ücreti	-	27,50 (55 gün)	27,50 (55 gün)

⁵²⁰ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

⁵²¹ BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830). Satın alınan keçeler hem Beşiktaş Sahil Sarayı hem de Çırağan Sahil Sarayı için geçerlidir.

⁵²² BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828); BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829); BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

BOA., MAD.d., 3790, 29.Z.1249 (9 Mayıs 1834); BOA., MAD.d., 3786, 29.Z.1250 (28 Nisan 1835).

⁵²³ BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827).

⁵²⁴ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

⁵²⁵ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

⁵²⁶ Bu ücretlere 1828-1829 yılında 92 gün boyunca Çırağan Sahil Sarayı'na gönderilen kar ve buz kayık ücreti de dâhildir.

Beşiktaş Sahil Sarayı ile birlikte kullanılan Çırağan Sahil Sarayı da yaz aylarında padişah ve maiyeti tarafından en çok rağbet gören yazlık saraylardan biri olmuştur. Bu sebeple yaz ayında yapılan tevziatlar diğer sahil sarayla birlikte buraya da eş zamanlı olarak yapılmıştır. 1910 yılında çıkan bir yangın sonucu yalnızca dış duvarları kalan Çırağan Sahil Sarayı'nın asıl yapısını Hünkâr dairesi oluşturmaktaydı. Evliya Çelebi sarayın bulunduğu yerde Sultan IV. Murad'ın kızı Kaya Sultan için Kazancıoğlu bahçesi olarak bilinen yere bir yalı köşkü yaptırdığını aktarmıştır. İlerleyen zamanlarda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa da buraya eşi Fatma Sultan için büyük bir saray inşa ettirmiştir. Sultan III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'nın saray bahçesinde tüm devlet ricalinin katılımıyla bir araya gelip çırağan (çerâgân) eğlenceleri düzenlemesinden dolayı bu saray Çırağan Sarayı olarak bilinmiştir. 1730-1754 yılları arasında Sultan I. Mahmud döneminde bakıma alınan saray bilhassa yurt dışından gelen elçilerin ağırlanması için tahsis edilmiştir. Daha sonra Sultan III. Selim zamanında saraya bazı kısımlar eklenmiş ve Sultan III. Selim, iktidarının son iki yılını yazın bu sarayda ikamet ederek geçirmiştir. Sultan II. Mahmud döneminde de Çırağan Sahil Sarayı yazlık saray olarak kullanılmaya devam etmiştir. Sultan II. Mahmud'un tadilat ve genişletme çalışmalarıyla daha büyüttüğü saray, Mimar Karabet Balyan'a yaptırılan ek ahşap kısımlar sayesinde farklı bir estetik yapı kazanmıştır. 1839 yılında açılışı yapılan saray Dolmabahçe Sarayı'nın inşasına kadar 14 yıl boyunca yazlık saray olarak hizmet vermiştir⁵²⁷.

Çırağan Sahil Sarayı kullanıldığı zaman içerisinde kar ve buz tevziatları bu sarayda da Beşiktaş Sahil Sarayı gibi Mayıs ayının girmesi ile başlar yaz boyunca devam ederdi. Hatta Eylül ayından Kasım'a kadar tevziatların sürdüğü de olurdu. Mesela, Eylül ayından itibaren yapılan 55 günlük tevziat için 220 kuruş kayık ücreti, 110 kuruş hamaliye ve 110 kuruş bargir ücreti ödenmiştir⁵²⁸. Çırağan Sahil Sarayı'na kar ve buz nakli aynı Beşiktaş Sahil Sarayı'na yapıldığı gibi gerçekleşirdi. Bu sebeple Buzhane-i Âmire'den Hayrettin İskeleyi'e kadar ödenen kayık ücretlerine her iki sarayda dâhil olur ve toptan ödeme yapılırdı. Hayrettin İskeleyi'nden indirilen yükler,

⁵²⁷ Selda Kalfazade, "Çırağan Sahil Sarayı", *DİA*, C. 8, s. 304.

⁵²⁸ BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

bargir ve hamallar vasıtasıyla Çırağan Sahil Sarayı'na nakledilirdi⁵²⁹. Çırağan Sahil Sarayı'na kar ve buz nakli için ödenen masraflar aşağıdaki gibidir.

TABLO XXXI

Çırağan Sahil Sarayı'na Kar ve Buz Nakli İçin Ödenen Masraflar

Nakil Masraf Kalemleri	Ödenen Meblağ (Kuruş)		
	Yıllara Göre Dağılım		
	1828 ⁵³⁰	1829 ⁵³¹	1830 ⁵³²
Çırağan Sahil Saray-ı Hümayun için gönderilen kar ve buz için verilen toplam kayık ücreti ⁵³³	828 (92 gün)	920 (92 gün)	1.104 (92 gün)
Hayrettin İskeleyi'nden Saray-ı Hümayuna varınca verilen hamaliye ücreti	276 (92 gün)	276 (92 gün)	368 (92 gün)
Çırağan Sahil Sarayı Hümayuna her gün gönderilen kar ve buz tayinatı için verilen bargiran ücreti	276 (92 gün)	276 (92 gün)	552 (92 gün)

3. Hassa Buzcular Ocağından Devlet Adamlarına Kar ve Buz Tayinatı

Devlet adamlarına kar ve buz tayinatı aynı Harem ve Enderun'a yapılan tevziatlar gibi havaların ısınması ile başlar istisna da olsa Kasım ayına kadar devam ederdi. Masraf-ı Şehriyârî'nin kaleme aldığı tezkirelerdeki kar ve buz taleplerinde toplu tevziat listeleri görebileceği gibi münferit olan tevziatları da görmek mümkündü.

⁵²⁹ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

⁵³⁰ BOA., MAD.d., 2538, 29.Z.1243 (12 Temmuz 1828).

⁵³¹ BOA., MAD.d., 2539, 29.Z.1244 (2 Temmuz 1829).

⁵³² BOA., MAD.d., 2537, Lef 1, 29.Z.1245 (21 Haziran 1830).

⁵³³ Bu ücretlere 1828-1829 yılında 92 gün boyunca Beşiktaş Sahil Sarayı'na gönderilen kar ve buz kayık ücreti de dâhildir

Her sene belli dönemlerde yapılan kar ve buz tevziatlarında devlet ricalinin istihkaklarına dair şu yol izlenirdi. Her sene Haziran ayı başından Ağustos sonuna kadar gerek ulema gerekse devlet dairelerine mûtaad olarak verilen kar ve buz miktarı ve fiyatı, bir önceki senenin bilgileri dikkate alınarak önce deftere kaydedilirdi⁵³⁴. Vüzera ve ümeranın da dâhil olduğu hem yeni hem de eski tevziat defterlerinin padişaha sunulması için müsaade istenir ve alınan izinden sonra defter kayıtları listeler halinde takdim edilirdi⁵³⁵. Eğer verilmesi belirlenen kar ve buz miktarı haricinde ek talep olursa, mutlaka bu durum Baş Muhasebe defterine kaydedilir ve izin tezkiresi için evrak, masraf kalemine gönderilirdi. Masraf kaleminde konunun telhisi yapılırdı⁵³⁶. Ancak baş muhasebe kaleminde kar ve buz dağıtımına dair tutulan bu defterlerde, önceki ve sonraki yılların karşılaştırılması sonucu aralarında aşırı bir artış görülürse, bu konuya dikkat çekilirdi. Mesela, önde gelen mevâli, kapıcıbaşı ağaları ve müderrislere yapılan kar ve buz tevziatında iki yılı aşkın süredir almaları gereken miktarın üzerine çıktıklarının anlaşılması üzerine uyarılmışlardır⁵³⁷.

Masraf-ı Şehriyâri kalemine yazılan buyuruldularda özellikle Haziran ayı başından Ağustos sonuna kadar talep edilen kar ve buz miktarları günlük olarak denk ya da torba üzerinden dağıtılırdı. Bu talepler tevziat defterine işlenirdi. Kar ve buz tevziatında kime ne kadar yapıldığına dair belli bir kesite ait örnek tablo aşağıdaki gibidir⁵³⁸.

⁵³⁴ BOA., HAT., 1395/55893, 29.Z.1204 (9 Eylül 1790).

⁵³⁵ BOA., HAT., 128/5282, 29.Z.1207 (7 Ağustos 1793).

⁵³⁶ BOA., HAT., 1395/55893, 29.Z.1204 (9 Eylül 1790).

⁵³⁷ BOA., C.BLD., 141/7017, 29.C.1197 (1 Haziran 1783).

⁵³⁸ BOA., C.BLD., 109/5419, Lef 1-2, 27.N.1204 (10 Haziran 1790).

TABLO XXXII**Üç Ay Boyunca Bazı Devlet Ricaline Yapılan Kar ve Buz Tevziatı**

Devlet Ricaline Yapılan Kar ve Buz Tevziatı	Buz (torba)	Kar (denk)
Şeyhülislam Efendi	4	4
Sadr-ı Rum Efendi	2	2
Sadr-ı Anadolu Efendi	2	2
Üsküdar Kadısı	1	1
Galata Kadısı	1	1
Eyüp Sultan Kadısı	1	1
İmam-ı Evvel Efendi	1	1
İmam-ı Sanî Efendi	1	1
Ruznamçe-i Evvel	1	1
Mevkufati Efendi	1	1
Tezkireci-i Evvel	1	1
Tezkireci-i Sâni	1	1
Mekke-i Mükەرreme Kadısı	1	1

Sefer-i Hümâyuna çıkıldığı durumlarda Sadaret dairesi, Şeyhülislam, Ulema ve diğer devlet ricaline her sene Haziran ayı başından Ağustos sonuna kadar yapılan kar ve buz tayinatı kesilirdi. Ancak bu durumdan dolayı yapılamayan tayinat Eylül ayından itibaren tekrar başlar ve Kasıma kadar devam ederdi⁵³⁹. Ulema ve bazı zevata Eylül ayından Kasıma kadar tahsis olunan kar ve buz tevziatı da aşağıdaki gibidir⁵⁴⁰.

⁵³⁹ BOA., C.DH., 27/ 1310, 29.Z.1283 (4 Mayıs 1867).

⁵⁴⁰ BOA., C.ADL., 60/3643, 22.Za.1162 (3 Kasım 1749).

TABLO XXXIII
Ulema ve Zevâta Tevzi Olunan Kar ve Buz Miktarı

Ulema ve Zevâta Tevzi Olunan	Kar Denk	Buz Torba
Şeyhülislam Efendi	3	3
Şeyhülislam Oğlu İbrahim Efendi	1	1
Şeyhülislam-ı Sani Ziyeti Efendi	2	2
Dürrizade Efendi	2	2
Esad Efendizade	1	-
Veliyüddün Efendi	1	1
Lütfullah Efendi	1	-
Sadri Rum Efendi	2	2
İstanbul-î Sânî İsmail Efendi	1	1
Kadıyî İstanbul Efendi	1	1
İmamzâde Efendi	1	1
Nâkib'ül Eşraf	1	-
Ağayı Yeniçeriyan	3	3
Sekbancıbaşıağa	-	1
Turnacıbaşıağa	-	1
Efendiye Yeniçeriyan	1	1
Ağayı Cebeciyan	1	1
İshak Efendi	1	-
Feyzullah Efendizâde	1	-

Kar ve buz tayinatı görev başında olanlara verildiği gibi emekliye ayrılmış olan zevâta da verilirdi. Mesela, görev başında olan şeyhülislam kendi tevziatını alırken⁵⁴¹ daha önce vazife almış ama emekliye ayrılmış şeyhülislam da bu durumdan yararlanırdı⁵⁴². Hatta vefat etmiş bir saray hekiminin kız evladı bile tevziattan yararlanabilirdi. Mesela, 18. yüzyılda sarayın önde gelen hekimlerinden biri olan

⁵⁴¹ BOA., AE.SOSM.III., 12/758, 26.Ş.1169 (26 Mayıs 1756).

⁵⁴² BOA., AE.SOSM.III., 36/2535, 29.Za.1170 (15 Ağustos 1757).

Ali Münşî Efendi (ö. 1733)'nin vefatından sonra kerimesinin hanesine günlük bir denk kar ve bir torba buz tayinatı yapılmıştır⁵⁴³. Bazen münferit olarak bir veya birkaç kişiye mahsus olmak üzere belli zamanlarda yapılan tevziler de mevcuttu. Mesela, Defter-i Hakanî Emîni'ne yalnızca Eylül ayının başından sonuna kadar günlük 2 denk kar 2 torba buz verilmesi istenmiştir⁵⁴⁴.

Baş muhasebe kalemi Buzcubaşılık defterleri incelendiğinde saray erkânına ait kar ve buz tayinatlarını listeler halinde görmek mümkündür. Bu listelerde başta padişah olmak üzere Harem-i Hümayun, Enderun, Divan-ı Hümayun, Sadrazam, Şeyhülislam, Nâkib'ül Eşraf ve Divanı Hümayun hocaları ile diğer zevâta verilen kar ve buz miktarları görülebileceği gibi⁵⁴⁵, Vezir-i Azam ve dairelerine, Kaptanpaşa ve dairesine, Kadılara, Müderrisin-i Kiram ve Meşayihlere, Defterdar-ı Rikab-ı Hümayun ve kalemine, Rikabı Hümayun Mektub-i kalemi ve daire çalışanlarına, Reisül Küttab ve daire çalışanlarına, Mezbahane Nâzırına, Yeniçeri Ocağı Sekbanbaşı Ağa ve Ocağına, Valide Sultan Kethüdalarına, Cebehane Ocağı Ağaları ve zabitanlarına, Tophane Ocağı Ağa ve zabitanlarına, Toparabacıbaşı Ağa vekili ve kâtibine, Bostancıbaşı Ağa ve Ocağına ve diğer dairelere kar ve buz tayinatlarına ait daha birçok çalışana verilen kar ve buz tayin listelerine ve verilen miktarlara dair bilgilere ulaşmak mümkündür⁵⁴⁶. Bu listelere bir örnek teşkil etmesi açısından Yeniçeri Ocağı Sekbanbaşı Ağa ve Ocak çalışanlarına verilen kar ve buz miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁵⁴³ BOA., C.SM., 158/7917, 08.N.1197 (7 Ağustos 1783).

⁵⁴⁴ BOA., AE.SABH.I., 282/18964, 14.L.1197 (12 Eylül 1783). Mesela, Defter-i Hakanî Emîni'ne mahsus olmak üzere Eylül ayının başından sonuna kadar tevziat yapılmıştır. Böylelikle kar ve buz tayinatının hava sıcaklığına bağlı olarak uzadığını söylemek mümkündür.

⁵⁴⁵ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12235, s.2-3, 25.Ca.1126 (8 Haziran 1714); BOA., D.BŞM.BZB.d., 12238, s. 2-5, 29.S.1171 (12 Kasım 1757).

⁵⁴⁶ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12296, 29.Z.1228 (23 Aralık 1813).

TABLO XXXIV

Yeniçeri Ocağında Bazı Bölümlere Yapılan Kısmi Tayinat Listesi⁵⁴⁷

Yeniçeri Ocağı Çalışanları	Kar (denk)	Buz (torba)
Sekbanbaşı Ağa Dairesi	1	2
Yeniçeri Ocağı Saksocubaşı Ağa	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Zağarcıbaşı Ağa	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Karakulağı	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Sekbancıbaşı	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Divan Kâtibi	1	1
Yeniçeri Ocağı Kapı Kalemi	1	-
Yeniçeri Ocağı Kalemi Ser Halife	-	1
Kethüdayeri Kâtibi Efendi	-	1
Yeniçeri Ocağı Baş Kâtibi Efendi	-	1
Tulumacıbaşı Ağa ve Rüfakâsı	1	1
Kul Kethüdası Ağa Dairesine	0,5	1
Fodula Kâtibi Efendi	1	1
Yeniçeriler Ocağı İmamına	-	1
Yeniçeriler Baş Yazıcısı Odasına	1	-
Yeniçeri Ocağı Kethüdayeri Ağasına	0,5	2
Yeniçeri Ocağı Baş Çavuş Ağa	0,5	1
Sekbanbaşı Ağa Kethüdasına	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Turnacıbaşı Ağa	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Başyazıcısı Efendi	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Serdarları Kâtibi Efendi	0,5	1
Muhzır Ağa	-	1
Muhzır Ağa Kâtibi Efendi	0,5	1
Yeniçeri Ocağı Kapıgulamı Baş Halifesi	-	1
Yeniçeri Ocağı Kalemi Baş Halifesine ve Vekiline	-	1
Baş Kapı Kethüdası Ağa	-	1
Yeniçeri Ocağı Bezirgânı ile Oğluna	-	2

⁵⁴⁷ BOA., D.BŞM.BZB.d., 12296, s. 6, 29.Z.1228 (23 Aralık 1813). Yeniçeri Ocağı listesine ek olarak Eski Yeniçeri Ocağı Başyazıcısı Şerif Efendi'ye 1 denk kar ve 1 torba buz, Eski Kapı Ağası Baş halifesine de 1 torba buz verilmiştir.

Buzhane-i Âmire tarafından mutad olarak yıllık verilen kar ve buz tayinatlarının yanında münferiden tahsis edilen istisnai tayinatlar da sıklıkla gerçekleşmekteydi. Masraf-ı Şehriyâri Kalemi tarafından 18. yüzyıl ortalarından 19. yüzyılın başlarına kadar tutulan kayıtlarda münferid olarak verilen kar ve buz tayinatı hakkında detaylı bilgiler elde edilmektedir⁵⁴⁸.

Listeler halinde tezin ek bölümünde verilen tayinatlar haricinde kar ve buz verilen görevliler şunlardır; Vezinedarbaşına⁵⁴⁹, Hassa Mir-i Âlemine⁵⁵⁰, Baş Muhasebe Kalemi Hulefasına⁵⁵¹, İkinci Münecime⁵⁵², Sabık Dergâh-ı Âli Serçavuşuna⁵⁵³, Gümrük Emni Ağa⁵⁵⁴, Sabık İstanbul Gümrük Eminine⁵⁵⁵, Midilli Nazırı Ağaya⁵⁵⁶, Silahdar-ı Şehriyâriye⁵⁵⁷, Ser Müsahip Ağaya⁵⁵⁸, Haseki Ağaya⁵⁵⁹, Zimmet Halifesine⁵⁶⁰, Yazıcı Efendiye, Baltacılar Kethüdasına, Hasekibaşına, Başhalifeye, İkinci Halife, Üçüncü Halife, Kahvecibaşı ve Kapıhasekisine⁵⁶¹, İrad-ı Cedid Defterdarına⁵⁶², Eski Sadrazam Dairesine⁵⁶³, Başbakıku Kisedarı Efendiye, Mehtherhane-i Âmire Kâtibine⁵⁶⁴, Enderun Çukadarı Kaimamakam Ağaya⁵⁶⁵, Kaimamakam Paşa Efendinin Enderun Çavuşlarına⁵⁶⁶, Karakulağa⁵⁶⁷, Dergâhı Ali Kapucu başlarından Telhisci Kaimmakam Beye⁵⁶⁸, Müderrisinden Yesarizade İzzet Molla Efendiye⁵⁶⁹, Top Arabacıları Kethüdasına⁵⁷⁰, Eski Tersane-i Âmire Emininin

⁵⁴⁸ Buzhane-i Âmire tarafından münferid olarak tahsis edilen kar ve buz tayinatları hakkında arşiv belgelerinden tespit ettiğimiz kişilere ait kayıtların detaylı listesi tezimizin ekler kısmında yer almıştır.

⁵⁴⁹ BOA., AE.SABH.I., 278/18657, 09.R.1189 (9 Haziran 1775).

⁵⁵⁰ BOA., C.SM., 101/5099, 25.R.1189 (25 Haziran 1775).

⁵⁵¹ BOA., AE.SABH.I., 351/24599, 06.C.1192 (2 Temmuz 1778).

⁵⁵² BOA., C.MF., 140/6999, 29.C.1193 (14 Temmuz 1779).

⁵⁵³ BOA., AE.SABH.I., 256/17199, 12.B.1197 (13 Haziran 1783).

⁵⁵⁴ BOA., AE.SABH.I., 293/19659, 15.L.1197 (13 Eylül 1783).

⁵⁵⁵ BOA., AE.SMST.III., 328/26482, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁵⁵⁶ BOA., C.SM., 158/7943, 20.B.1197 (21 Haziran 1783).

⁵⁵⁷ BOA., AE.SABH.I., 293/19662, 14.L.1197 (12 Eylül 1783).

⁵⁵⁸ BOA., C.SM., 152/7617, 29.Ş.1198 (18 Temmuz 1784).

⁵⁵⁹ BOA., C.SM., 176/8805, 21.Za.1200 (15 Eylül 1786).

⁵⁶⁰ BOA., C.DH., 145/7208, 18.Za.1200 (12 Eylül 1786).

⁵⁶¹ BOA., C.SM., 164/8234, 29.S.1201 (21 Aralık 1786).

⁵⁶² BOA., C.SM., 6/299, 06.S.1208 (13 Eylül 1793).

⁵⁶³ BOA., C.DH., 230/11455, 24.Za.1209 (12 Haziran 1795).

⁵⁶⁴ BOA., AE.SSLM.III., 172/10238, 13.S.1217 (15 Haziran 1802).

⁵⁶⁵ BOA., AE.SSLM.III., 172/10242, 13.S.1217 (15 Haziran 1802).

⁵⁶⁶ BOA., AE.SSLM.III., 172/10243, 13.S.1217 (15 Haziran 1802).

⁵⁶⁷ BOA., AE.SSLM.III., 172/10245, 13.S.1217 (15 Haziran 1802).

⁵⁶⁸ BOA., AE.SSLM.III., 172/10246, 13.S.1217 (15 Haziran 1802).

⁵⁶⁹ BOA., C.SM., 22/1142, 15.S.1217 (17 Haziran 1802).

⁵⁷⁰ BOA., AE.SSLM.III., 48/2866, 25.Ra.1220 (23 Haziran 1805).

Kapı Çukadarına⁵⁷¹, Baş Muhasebe Kalemi Ketebesine⁵⁷², Tersane-i Âmire Kethüdasına, Baştebdil Ağaya⁵⁷³, Kaptan-ı Deryanın Kethüdasına⁵⁷⁴, Kalemiye Halifesi Yamağına⁵⁷⁵, Eski Tersane-i Âmire Emininin Kapı Çukadarına⁵⁷⁶, Sadrazam Kapıcıları Bölüğü Ağasına⁵⁷⁷, Top Arabacıları Ocağı Başçavuşuna⁵⁷⁸, Tabib-i Ruhaniye⁵⁷⁹, Eski Maliye Tezkerecisine⁵⁸⁰, Yeniçeri Ocağının Başyazıcısı Odasına⁵⁸¹, Yeniçeri Ocağı Kesedar-ı Saniyeye⁵⁸², Sadaret Mektupçusuna⁵⁸³, Sabık Dölbend Ağasına⁵⁸⁴ belirli aylarda verilmek üzere tevziat gerçekleştirilmiştir.

⁵⁷¹ BOA., AE.SSLM.III., 48/2867, 25.Ra.1220 (23 Haziran 1805).

⁵⁷² BOA., AE.SSLM.III., 49/2872, 24.Ra.1220 (22 Haziran 1805).

⁵⁷³ BOA., AE.SSLM.III., 49/2876, 24.Ra.1220 (22 Haziran 1805).

⁵⁷⁴ BOA., AE.SSLM.III., 49/2877, 24.Ra.1220 (22 Haziran 1805).

⁵⁷⁵ BOA., AE.SSLM.III., 49/2878, 24.Ra.1220 (22 Haziran 1805).

⁵⁷⁶ BOA., AE.SSLM.III., 48/2867, 25.Ra.1220 (23 Haziran 1805).

⁵⁷⁷ BOA., AE.SSLM.III., 49/2871, 24.R.1220 (22 Temmuz 1805).

⁵⁷⁸ BOA., C.AS., 194/8342, 09.Ş.1222 (12 Ekim 1807).

⁵⁷⁹ BOA., C.SH., 29/1416, 29.R.1223 (20 Ekim 1808).

⁵⁸⁰ BOA., C.SM., 71/3552, 05.Ca.1224 (18 Haziran 1809).

⁵⁸¹ BOA., C.SM., 150/7537, 14.C.1228 (14 Haziran 1813).

⁵⁸² BOA., C.SM., 1/28, 17.N.1231 (11 Ağustos 1816).

⁵⁸³ BOA., C.DH., 46/2256, 09.Ş.1233 (14 Haziran 1818).

⁵⁸⁴ BOA., C.SM., 3/123, 29.Z.1235 (7 Ekim 1820).

SONUÇ

Kar ve buz eski çağlardan bu yana Dünya'daki tüm kadim medeniyetler tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Her toplumun gerek kar ve buzu saklama usulleri gerekse kullanımı birbirine benzerlik teşkil etmiştir. Özellikle Türkler kar ve buzun saklama yöntemlerini atalarından öğrenerek devam ettirmiş, kar ve buz doğanın kendilerine sunduğu bir lütuf olarak görmüşlerdir.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan halk kar ve buzdan en iyi şekilde istifade etmiştir. Bunu gerek kendilerine ait evlerin mahzenlerinde gerekse bahçe avlularında bulunan karlıklarda kışın biriktirdikleri karlar ile yazın özellikle söz, nişan, düğün gibi merasimlerde, doğum, sünnet ve mevlit günlerinde, kutsal sayılan gün ve gecelerde içecek olarak sundukları şerbetlerde ve tatlı olarak ikram ettikleri kar şerbeti, karsanbaç, kar helvası gibi tatlarda çokça kullanmışlardır. Özellikle halkın yaz günlerinde sayfiye alanlarındaki gezintilerinde en çok içmeyi tercih ettikleri içlerini serinleten buz gibi şerbetler, şerbetçi esnafları tarafından karşılanmıştır. Devlet bu sebeple kar ve buzu halkın da istifadesine sunmak amacıyla hoşafçı ve şerbetçi esnaflarına belirlediği fiyatlar üzerinden kar ve buzu satışı yaparak esnafa yararlanma hakkı tanımıştır. Osmanlı toplumunda kar ve buzun hem halk hem de esnaf tarafından kullanılan yöntem ve istifade etme biçimleri en çok yabancı seyyahların ilgisini çekmiş, bu konuda pek çok seyyah izlenimlerini aktarmıştır. Kar ve buzdan özellikle sağlık alanında pek çok hastalığın tedavisinde istifade edilmiştir. Bilhassa Darüşşifalardaki hastaların tedavisinde ayrıca tabiplerin kullanımı için tevziatlar yapılmıştır. Devlet görevlisi olan veya emekliye ayrılmış kişilerin yazın vefatı durumunda taziye evlerine de kar ve buz gönderilmiştir.

Osmanlı toplumunu ayakta tutan vakıfların halkın ücretsiz olarak kar ve buzdan istifade etmesi konusunda rolü oldukça önemlidir. Bilhassa vakıflar arayıcılığıyla halka sunulan sebillerden yazın soğuk su ve şerbetlerin akıtılması hususunda başta padişah olmak üzere valide sultanların ve önemli devlet ricalinin Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla pek çok semtte sebiller inşa ettirdiği bilinirken,

ayrıca türbe, tekke ve zâviye, dergâh ve Mevlevihanelere de kar ve buz ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

Kar ve buz Osmanlı saraylarına düzenli olarak Keşiş Dağı (Uludağ), Eyüp ve Katırlı Dağı'ndan temin edilmiştir. Saraya getirilecek olan kar ve buzun ihtiyaçtan fazlası buralarda bulunan karlık veya buzluk denilen kapalı alanlarda muhafaza edilmiştir. İstanbul başta olmak üzere Keşiş Dağı, Katırlı Dağı ve Edirne civarında saraya yapılacak olan tevziat için pek çok karlık ve buzluk inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yapılardan saray halkı için kullanılanlara Hassa Karlıkları denilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Edirne Sarayı ile başlayan ve İstanbul Saraylarına nakil olan kar ve buzun meşakkatli yolculuğu, asırlar boyunca Keşiş Dağı'nın yüksek zirvesinde yer alan Ulubuzluk ve çevre mahallerinden 15 Haziran – 15 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Ulubuzluk haricinde Gökçe köy ve Kilimli gölü ile Aynalı göl, Kara göl, Buzlu göl, Çaylıdere ile Koğuludere gölü, Kırkpınar, Kızpınar, Sarı Ovası, İkipınar, Süleyman Han Pınarı, Karapınar ve Beypınarı'ndan da kar ve buz temin edilmiştir. Dağın yüksek yamaçlarından bargirler vasıtasıyla taşınan yükler önce Bursa'ya, Bursa'dan Mudanya İskelesi'ne indirilerek kayık ve gemi ile İstanbul'a nakledilmiştir. Sarayın kar ve buz ihtiyacı Keşiş Dağı ile birlikte Eyüp'ün yüksek zirvelerinden de sağlanmıştır. İstanbul'a karın yağmaya başlamasıyla Eyüp ve civarında bulunan hassa karlıkları büyük bir coşku ve merasimler eşliğinde bu iş ile görevlendirilmiş çalışan ve amele grubuyla doldurulmuştur. Sarayın kar ve buz ihtiyacı hâsıl olduğunda Eyüp'teki karlıklardan çıkartılan kar, bargirlere yüklenerek Karlık İskelesi'ne indirilmiş, buradan da kayıklara nakledilerek saraya ulaştırılmıştır. Eğer İstanbul'a yeterince kar yağmadığı durumlar olursa istisna da olsa karlıkların doldurulması için farklı alternatiflere de başvurulmuştur. 19. asrın başından itibaren gerek artan saray sayısı gerekse saray halkının ihtiyacı sebebiyle Keşiş Dağı ve Eyüp ile birlikte Katırlı Dağı'ndan da kar ve buz temin edilmeye başlanmıştır. Katırlı Dağı'ndan saraya nakil süreci genellikle Gemlik İskelesi üzerinden deniz yolu ile sağlanmıştır. Böylelikle Keşiş Dağı ve Eyüp ile birlikte Katırlı Dağı'ndan getirilen kar ve buz kayıklar ve gemi vasıtasıyla Eminönü İskelesi'ne indirilerek hamal ve bargirler ile Hassa Buzcular Ocağında yer alan buzhaneye götürülerek kar ve buz tevziatı süresince burada muhafaza edilmiştir. Eyüp ve Katırlı Dağı için tutulan masraf defteri

kayıtlarında yapılan harcamalar en ince ayrıntısına kadar kaydedilmiştir. Masraf defterlerinde kar ve buzun çıkarılmasında çalışan amele ve gün sayısı, kar ve buzun naklinde toplanması ve muhafazası için kullanılan malzemeler, kar ve buz toplama işinde vazifeli olan neferata yapılan harcamalar, çeşitli ihtiyaçlar için ödenen nakliye ücretleri, Navlun Sefâin adı altında gemi taşıma ücretleri yer almıştır. Ayrıca karlıkların yetmediği durumlarda şahıs arazileri üzerinde bulunan kar kuyularına belli bedeller ödenerek buralardan da istifade edilmiştir.

Osmanlı sarayına Bursa'dan gelen kar ve buzun temin süreci Sultan I. Murad döneminde Edirne Sarayı ile başlamış ve sonrasında Topkapı Sarayı ve diğer saraylar ile devam etmiştir. Bursa'dan sağlanan kar ve buz temini işinde ilk dönemde Matbah-ı Âmire'ye bağlı buzcular görev alırken, Hassa karlıklarından karın çıkarılması ve ihtiyaç halinde kullanımı için sakabaşı görevlendirilmiştir. Sakabaşı kendilerine bağlı olan Dîvan-ı Hümâyûn sakalarının ihtiyacı olan karı Hassa karlıklarından sağlamıştır. Ancak sarayın artan kar ve buz ihtiyacı sebebiyle kar ve buz işleri tamamen 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir teşkilat haline gelen buzcubaşı yönetiminde buzcular neferleri ile birlikte çalışan Buzhane-i Âmire olarak adlandırılan Hassa Buzcular Ocağı'na verilmiştir. Bu teşkilat her zaman Matbah-ı Âmire'ye bağlı ve Enderun Kilercibaşısı'na tâbi olarak bu vazifeyi yürütmüştür. Topkapı Sarayı'nda yer alan Hassa Buzcular Ocağı, buzcular neferleri ve ocakta her biri belli vazife ile görevlendirilmiş çalışanları ile saraya kar ve buzun temininden tevziatına kadar geçen süreçte birlikte rol almıştır. Ocağın masrafları Kiler-i Âmire'nin buz ihtiyacını karşılaması şartı ile 18. yüzyılın ortalarına kadar Bursa İhtisab Mukataası malından karşılanırken daha sonra Eğriboz cizyesi malından karşılanmaya devam etmiştir. Ayrıca bunlar haricinde zaman zaman farklı gelir kalemlerinden de ödemeler sağlanmıştır. Buzcubaşı zaman zaman kar ve buz masraflarına ödenen yüksek bedellerden dolayı hem devlet hem de matbah emînleri ile karşı karşıya gelmiş ve belli zamanlarda geçici bir süreyle de olsa bu işi matbah emînleri yürütmüştür. Zaman içerisinde yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen buzcubaşı vazifesini elinde tutmayı başarmış ve Hassa Buzcular Ocağı ile çalışmaya devam etmiştir. Çünkü saraya kar ve buz temini kolay olmayan uzun soluklu iyi bir organizasyon gerektiren bir iştir.

Ocaktan kar ve buz dağıtımı havaların ısınmasıyla başladı. Topkapı Sarayı'nda başta padişah olmak üzere Harem, Enderun ve Bîrun kısmına tevziatlar yapılırdı. Ayrıca gerektiğinde Matbah-ı has, Kuşhane, Helvahane ve Kiler için de ek alımlar yapılmıştır.

Saray mutfağında kar ve buz en çok şerbet, hoşaf ve şurup gibi içeceklerde tercih edilmiştir. Sarayın vazgeçilmez tatlarından olan aşure, paluze, zerde ve muhallebi gibi tatlılar ile dondurmanın yapımında da çokça istifade edilmiştir. Soğuk olarak hazırlanan bu tatlılar ve şerbetler, divan toplantıları ile sarayda verilen ziyafetlerde, ramazan aylarında, mübarek gün ve gecelerde saray halkına ve gelen misafirlere sunulmuştur. Ayrıca şehzadelerin doğumlarında, sünnet düğünlerinde, bed-i besmele törenlerinde, sefer-i hümâyun ve av münasebetiyle de kar ve buz kullanılmıştır.

Saraylara kar ve buz tevziatı Topkapı Sarayı ile birlikte Saray-ı Atîk, Edirne Sarayı, Beşiktaş Sahil Sarayı ve Çırağan Sahil Sarayı'na da yapılmıştır. Ayrıca kar ve buz tevziatı kar ve buz talebinde bulunan devlet ricaline de muayyen vakitlerde ve belli miktarlarda tevzi edilmiştir. Devlet ricalinden sonra ulemaya orduya ve diğer devlet dairelere yapılan kar ve buz tayinatları listeler halinde defterlere kaydedilmiştir.

Kar ve buzun saraya temininde bu uzun soluklu süreçte Hassa Buzcular Ocağı, asırlarca yükte hafif ancak pahada ağır olarak görünen bu vazifeyi buzcubaşı amirliğinde Buzhane-i Âmire olarak adlandırılan teşkilat adı altında gerek buzcular neferleri gerekse sayıları binleri bulan yardımcı çalışanlarıyla saraya, orduya ve devlet dairelerine hizmet etmiş ve vazifesini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

CUMHURBAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Ali Emiri Tasnifi

Abdülhamid I (AE.SABH.I): 278/18657, 287/19269, 286/19212, 351/24599, 343/23948, 256/17199, 282/18964, 293/19659, 293/19662, 343/23948, 343/23948, 104/7100, 137/9234, 285/19128, 285/19129, 285/19130, 325/12121, 325/12122, 325/12123, 325/12124, 325/12125, 325/12126, 325/12127, 325/12128, 325/12130, 325/12131, 325/12132, 325/12133, 325/12134, 325/12135, 325/12136, 325/12137, 335/23341, 335/23342, 335/23343, 335/23344, 335/23345, 335/23347, 335/23348, 335/23349, 335/23350, 335/23351, 335/23352, 335/23353, 335/23354, 335/23355, 335/23356, 335/23357, 335/23358, 335/23359, 335/23360, 335/23361, 335/23362, 335/23363, 335/23364, 335/23365, 335/23365, 335/23366, 335/23366, 214/14141, 214/14137, 214/14138, 214/14139, 214/14140, 251/16807, 78/5439, 79/5498, 79/5499, 147/9957, 167/11201, 167/11202, 168/11236, 192/12829, 192/12830, 336/23407, 336/23408, 336/23409, 336/23410, 336/23411, 336/23412, 336/23413, 336/23414, 336/23415, 180/11965.

Ahmet II (AE.SAMD.II): 4/324.

Ahmet III (AE.SAMD.III): 128/12538.

Mahmud I (AE.SMHD.I): 219/17353, 3/235.

Mahmud II (AE.SMHD.II): 64/4581, 64/4582, 64/4583, 64/4584, 64/4585, 64/4586, 64/4587, 64/4588, 64/4589, 64/4591, 64/4592, 64/4593, 64/4594, 64/4595, 64/4597, 64/4598, 64/4599, 64/4600, 64/4601.

Mehmed IV (AE. SMMD.IV): 83/9818, 62/7300, 63/7472, 54/6263, 35/3977, 35/3979, 23/2549.

Mustafa II (AE. SMST.II): 49/4822, 78/8322.

Mustafa III (AE. SMST.III): 46/3341, 77/5705, 361/28914, 124/9621, 328/26417, 328/26478, 328/26479, 328/26480, 328/26481, 328/26499, 328/26500, 328/26501, 328/26444, 328/26445, 328/26419, 328/26420, 328/26421, 328/26422, 328/26423, 328/26424, 328/26426, 328/26429, 328/26482, 328/26484, 328/26485, 328/26487, 328/26488, 328/26489, 328/26491, 328/26492, 328/26495, 328/26496, 328/26430, 328/26433, 328/26434, 328/26435, 328/26436, 328/26438, 328/26505, 328/26442, 328/26443, 328/26418, 328/26448, 328/26449, 328/26451, 328/26452, 328/26453, 328/26454, 328/26456, 328/26457, 328/26458, 328/26506, 328/26459, 328/26461, 328/26462, 328/26464, 328/26465, 328/26466, 328/26468, 328/26469, 328/26470, 328/26471, 328/26474, 328/26475, 328/26503, 328/26450, 328/26504, 328/26510, 328/26512, 329/26532, 328/26525, 329/26527, 329/26530, 329/26531, 329/26534, 329/26535, 329/26540, 329/26552, 329/26555, 329/26528, 329/26542, 329/26548, 329/26551, 329/26526, 329/26553, 24/1684,

Osman III (AE.SOSM.III): 12/758, 36/2529, 36/2531, 36/2530, 36/2532, 36/2534, 36/2526, 36/2528, 36/2536, 36/2527, 36/2533, 36/2535.

Selim III (SSLM.III): 174/10433, 172/10238, 172/10242, 172/10243, 172/10245, 172/10246, 277/16023, 48/2866, 48/2867, 49/2872, 49/2876, 49/2877, 49/2878, 48/2867, 49/2871,

Cevdet Tasnifi

Adliye (C.ADL): 60/3643.

Askeriye (C. AS): 751/31612, 867/37164, 194/8342.

Belediye (C.BLD): 114/5695, 57/2830, 114/5695, 114/5697, 92/4587, 15/723, 7/317, 136/6768, 141/7017, 109/5419, 17/807, 112/5561, 107/5302, 47/2301, 43/2149, 46/2293, 148/7371, 27/1337, 145/7208, 187/9350, 230/11455, 349/17473, 46/2256, 121/6011, 27/ 1310,

Evkaf (C.EV): 281/14346, 367/18624.

Maarif (C.MF): 140/6999.

Maliye (C.ML): 622/25637, 623/25642. 49/2254.

Eyalet-i Mümtaze (C.MTZ): 13/601.

Sıhhiye (C.SH): 29/1416.

Saray (C.SM): 76/3803, 121/6083, 72/3602, 172/8624, 134/6709, 138/6930, 167/8370, 57/2869, 154/7722, 174/ 8732, 156/7824, 54/2750, 110/5525, 108/5415, 167/8373, 101/5099, 102/5113, 140/7032, 39/1975, 158/7943, 158/7917, 152/7617, 125/6297, 176/8805, 164/8234, 134/6705, 6/299, 149/7475, 22/1142, 50/2525, 141/7069, 71/3552, 68/3447, 50/7537, 107/5378, 1/28, 40/2026, 3/123, 1/31, 76/3817, 116/5832, 110/ 5524.

Zabtiye (C. ZB): 70/3476.

Bâb-ı Asaî Defterler (A.{DVNSMHM.d): 5 /762, 5/1971, 9/13, 16/118, 16 /119, 36/287, 74/636, 96/464.

Bâb-ı Defteri Baş Muhasebe Defterleri (D.BŞM..d): 2995.

Buzcubaşılık Defterleri (D.BŞM.BZB.d): 12231, 12233, 12235, 12238, 12240, 12257, 12296.

Matbah-ı Âmire Eminliği Defterleri (D.BŞM.MTE.d): 10558.

Hatt-ı Hümayun (HAT): 1395/55893, 128/5282.

Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d): 14534.

İbnül Emin Tasnifi Dâhiliye (İE. DH): 12/1140.

Saray Mesalihi (İE.SM): 24/2551, 27/2837, 28/2926.

Maliye (İE.ML): 10/866.

İrade Dâhiliye (İ. DH): 77/3810

Kamil Kepeci Kamil Kepeci Defterler (KK.d): 7392, 7397, 7398.

Maliyeden Müdevver Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d) 6278, 205, 18320, 17208, 9536, 7441, 17589, 2544, 2538, 2540, 2539, 2537, 3317, 3790, 3786.

Sadaret Meclis-i Valâ Evrakı (A.}MKT.MVL): 74/54.

Topkapı Sarayı Arşiv Defterleri (TS.MA.d): 1674, 10391.

Yabancı Arşivler (YB): 04., 2/89.

ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Bursa Şer'iyye Sicilleri: B 57, 89a, B 85, 125a, B 114, 57a.

KAYNAK ESERLER

ABDÜLKADİR Efendi,

Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi, Haz. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

EVLIYÂ Çelebi,

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1-6. Kitaplar, 2. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

GÖYNÜKLÜ Ahmed Efendi,

Târîh-i Göynüklü, Haz. Songül Çolak, Metin Aydar, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2019.

KATİP Çelebi,

Cihannüma II, Editör: Said Öztürk, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2013.

KARA ÇELEBİ-ZÂDE Abdülaziz Efendi,

Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (1732), Haz. Nevzat Kaya, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

KOÇI Bey,

Koçi Bey Risalesi, Sad. Zuhuri Danışman, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.

KURTAL, Nazire Karaçay,

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2012.

MUSTAFA Nuri Paşa,

Netayic Ül- Vukuat, Cilt I-II, Haz. Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1979.

NÂİMÂ Mustafa Efendi,

Nâimâ Târihi, 4. Cilt, Çev. Zuhuri Danışman, Bahar Matbaası, İstanbul 1968.

PEÇEVİ İbrahim Efendi,

Peçevi Tarihi I, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

SELÂNİKÎ Mustafa Efendi,

Tarih-i Selânikî I, Haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

SİPÂHÎZÂDE Mehmed,

Evzahu'l-Mesâlik ilâ Ma'rifeti'l-Büldân vel'-Memâlik, Haz. İlhami Danış, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2019.

RÂŞİD Mehmed Efendi ve
ÇELEBİZADE İsmail Âsım Efendi,

Târîh-i Râşid ve Zeyli, Cilt II, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- AHISKALI, Recep, “Divan-ı Hümâyûn Teşkilatı”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt:6, Yeni Türkiye yayınları, Ankara 1999, s.24-33.
- AKAY, Nimetullah, “Osmanlı Sultanı II. Mahmud Döneminde Mevlevilik”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 33, Ocak-Haziran 2015, s. 83-84.
- AKBAYAR, Nuri, **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- AKGÜNDÜZ, Ahmed, “Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı’da Harem”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 10, s. 315-347.
- AKTEPE, M. Münir, “Abdülhamid I”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi DİA**, C. 1, s. 213-216.
- ALİ UFKU BEY, Santuri, **Topkapı Sarayında Yaşam**, Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- ALTINAY, Ahmet Refik, **Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1987.
- _____, **Hicri On ikinci Asırda İstanbul Hayatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988.
- ALTINTAŞ, Mustafa, **Osmanlı İstanbul’unda Ta’âm Bîşirüb Satanlar**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.
- ARSLAN, Mehmet, “Osmanlı’da Bir Muhteşem Şenlik: Şehzade Sultan Mehmet’in (III. Mehmet) Sünnet Düğünü”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 11, s. 871-886.
- ATEŞ, İbrahim, **Kanunî Sultan Süleyman’ın Su Vakfiyesi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

- AYDIN, Meltem, “Halil Paşa İbn Pirî Vakfiyesi”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 37, s.16-17.
- BARKAN, Ömer Lutfi, “İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, **Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:13, s. 13, 48, 92,132, 151, 158, 181, 199,207, 209, 222, 234, 258, 269, 285-286, 297.
- _____, “Saray Mutfağının 894-895 (1489-1490) yılına ait Muhasebe Bilançosu”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:23, Sayı:1-2, İstanbul 1963, s. 392.
- BAŞAĞAOĞLU, İbrahim, DEĞER Mebrure, ÇUBUKÇU Bayhan, “İstanbul’da Kar Kuyuları ve İşletmeleri Hakkında Bir Araştırma”, **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi**, Sayı:11, s. 247.
- BAYKARA, Tuncer, **Türk Kültür Tarihine Bakış**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- _____, “Türklüğün En Eski Zamanları” **Türkler Ansiklopedisi**, C. 1, s. 277-307.
- BERKSAN, F. Emine, **Matbah-ı Âmire (1703-1730)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2005.
- BEGİÇ, Hacer Nurgül, **Gelenekteki Değişim ve Keçecilik Sanatı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2014.
- BİLGE, Mustafa L, “Akkirman”, **DİA**, C. 2, s. 269-270.
- BİLGİCİOĞLU, Banu, “Sarây-ı Atîk-i Âmire”, **DİA**, C. 36, s. 122-125.
- BİLGİN, Arif, **Bursa Hassa Harç Eminliği**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006,
- _____, “Matbah-ı Âmire”, **DİA**, C. 28, s.115-119.

- BİLGİN, Arif, **Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.
- BORAT, Mehmet, “Vakıf Su Yolları”, **Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İski İstanbul Su ve Kanalizasyon Dairesi, İstanbul 2000, s. 63.
- BOSTAN, İdris, **Osmanlı Bahariye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.
- BOZKURT, Nebi, “Sakal-ı Şerif”, **DİA**, C. 36, s. 2-3.
- BRAUDEL, Fernand, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1989.
- BREÜNING, Hans Jacob, **Breüning Seyahatnamesi**, Doğu Ülkelerine Yolculuk; İstanbul 1579, Çev. Selma Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.
- BUSBECQ, Ogier Ghiselin De, **Türk Mektupları, Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555- 1560)**, Çev. Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- BURSA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ, T.C. Bursa Valiliği, **Bursa Keşif Rehberi**, Gezegen Basımevi, İstanbul 2014.
- BUZCULAR, İsmail, **Erkek Evlattan-erkek evlada geçen bir soyla 517 (799) senedir yaşayan bir AİLE BUZCULAR**, Bursa Hakimiyet Matbaası, Bursa 2004.
- CAHEN, Claude, “XIII. Asır Ortalarında Cezire (İzzed B.Şeddad’a göre)”, Çev. Neşet Çağatay, **Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, s. 95.
- ÇELİK, Şenol, “Av Geleneğinde Edirne’nin Yeri”, **XIII. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 1999, s. 8.

- ÇİFTÇİ, Cafer, **Osmanlı Döneminde Mudanya İskeleyi ve Gümrüğü**, Renkvizyon Matbaa, Bursa 2012.
- _____, “Osmanlı Döneminde İstanbul’un İaşesinde Bursa’nın Rolü”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı:16, s. 166-167.
- _____, “Osmanlı Dönemi Bursa Su Yollarının Bakımı Ve Onarımında Vakıfların Rolü”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:3, s. 60.
- ÇUBUKÇU, Bayhan, DEĞER, Mebrure, “İstanbul’da Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Saraya Buz ve Kar Sağlanması”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı: 281 (Mayıs 2010), s. 28.
- DAĞDEVİREN, Musa, “Karlı Aş”, **Yemek ve Kültür Dergisi**, Sayı:9, İstanbul 2007, s. 154-155.
- DANIŞMEND, İsmail Hami **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 2. Cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.
- _____, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 3. Cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.
- DEMİR, Uğur “Üsküdar’da Avrupalı Bir Diplomat: Avusturya Elçisi Virmondt Kontu Damian Hugo’nun 1719’da Ağırlanması”, **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII**, C. I, İstanbul 21-23 Kasım 2014 s. 223-224.
- DİKER, Sevgi Ağca, **Has Oda ve Teşkilatı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2019.
- ELDEM, Sedat Hakkı, **Topkapı Sarayı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1982.
- AKOZAN, Feridun, “Selim II”, **DİA**, C. 36, s. 414-418.
- EMECEN, Feridun

- ERTÜRK, Selma Akay, **Bursa Ovası Ve Çevresinin Ziraat Hayatı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2008.
- EYİCE, Semavi, “Bender Kalesi”, **DİA**, C. 5, s. 431-432.
- FİDAN, Fadimana, “18. Yüzyılda Karadeniz İskelelerinin İstanbul’un İaşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskelelere Göre)”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt:5, Sayı:12, s. 89.
- GERLACH, Stephan, **Türkiye Günlüğü 1573-1576**, 2. Cilt, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- GÖK, İlhan, **Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983.
- GÖNCÜ, T. Cengiz, “Osmanlı Saray Sofrasında Kar ve Buz Kullanımı”, **Milli Saraylar Sanat- Tarih- Mimarlık Dergisi**, Sayı:10, s. 73, 75, 78.
- GÖZCÜ Alev, AKÇİÇEK Eren, “Osmanlı Mutfağında Kar ve Buz” **I. Türk Mutfak Kültürü Sempozyumu**, Bilecik 2010, s. 271-274, 284-286.
- GRAVINA, Federico, **İstanbul’un Anlatımı**, Çev. Yıldız Ersoy Canpolat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- HAMMER, Joseph Von, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt:12, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1992.
- _____, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt:14, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1992.

- H.DE GROOT, Alexander, “Halil Paşa, Kayserili”, **DİA**, C. 25, s. 324-326.
- IMBER, Colin, **Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- IŞIN, Priscilla Mary, **Gülbeşeker Türk Tatlıları Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, **Osmanlı Mutfak İmparatorluğu**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- _____, **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.
- İZGİ, Özkan, “Orta Asya’nın En Eski Kùltürleri ve Çin Medeniyeti ile İlişkiler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 1, s. 463-477.
- KAPLANOĞLU, Raif, “Saraya Tat Taşıyan Bursalı Aile: Buzcular”, **Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kùltürü Dergisi**, Sayı:1, s. 51-53.
- KALFAZADE, Selda, “Çırağan Sahil Sarayı”, **DİA**, C. 8, s. 304-306.
- KAYAOĞLU, İsmet, “Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Motifler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 7, s. 281-285.
- KEPECİOĞLU, Kamil, **Bursa Kütüğü**, Cilt:4, Uludağ Yayınları, İstanbul 2009, s. 190.
- KÖMÜRCİYAN, Eramya Çelebi, **İstanbul Tarîhi, (XVII. Asırda İstanbul)**, Tercüme ve Tahşîye eden: Hrand D. Andreasyan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988.
- KIEL, Machiel, “Eğriboz”, **DİA**, C. 10, s. 491-493.
- _____, “ErgiriKasrı”, **DİA**, C. 11, s. 298-299.
- KILIÇ, Orhan, “Ocaklık”, **DİA**, C. 33, s. 317-318.
- KUNT, Metin, “Sancakbeyi Haslarının Ögeleri (1480-1540)”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 10, s. 709-713.

- KURT, Burcu “Kar ve Buz Temininde Modernleşme ve XIX. Yüzyıl İstanbul’unda Karcı Esnafı”, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:9, Ocak 2015, s. 145-167.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S, **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.
- _____, **Osmanlı’nın Sosya- Kültürel ve İktisâdî Yapısı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018
- LUBENAU, Reinhold , **Reinhold Lubenau Seyahatnamesi**, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, 1-2. Cilt, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016.
- MARTAL, Abdullah, **Belgelerle Osmanlı Döneminde İzmir**, Yazıt Yayıncılık, Ankara 2007.
- NİCOLAY, Nicolas de, **Muhteşem Süleyman’ın İmparatorluğunda**, Çev. Şirin Tekeli, Menekşe Tokyay, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- OKUTAN, Yahya, KOÇER Doğan, YILDIZ Mecit, **Yâdigâr**, Yer Küre Kitaplığı, İstanbul 2014.
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Sarayında Hayat**, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2008.
- ÖZDOĞAN, Yahya, IŞIK Nermin, “Geleneksel Türk Mutfağında Şerbet” **38. İcanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Cilt:1 Ankara 2008, s. 1061.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Mahmud I”, **DİA**, C. 27, s. 348-352.
- _____, “Süleyman II”, **DİA**, C. 38, s. 75-80.
- ÖZER, Mustafa, “Edirne- Karaağaç-Timurtaş Köyü Timurtaş Paşa Camisi”, **Belleten**, Cilt: LXIX, Sayı: 254, Ankara 2005, s. 148.

- ÖZTÜRK, Emre, YAMAN Hülya,
“Dondurmanın Tarihsel Gelişimi ile Kültürlerarası Düzeyde Karşılaştırılması”, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, Vol:7, Issue:3, s. 2337-2341, 2345, 2349,2353.
- ÖZTÜRK, Nazif,
“Osmanlı Su Vakıfları” **Osmanlı Su Medeniyeti, Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul 2000, s. 85.
- PAMUK, Şevket,
“Kuruş”, **DİA**, C. 26, s. 458-459.
- Pedro’nun Zorunlu İstanbul Seyahati,
16. Yüzyıl’da Türkler’e Esir Düşen Bir İspanyol’un Anıları, Çev. Fuat Carım, Güncel Yayıncılık, İstanbul 1995.
- SAMANCI, Özge,
“Kar, Şerbet ve Dondurma”, **Yemek ve Kültür Dergisi**, Sayı:9, s. 146-149.
- SARIDİKMEN, Gül,
“Ressam Hoca Ali Rıza’nın Resimleri Işığında Üsküdar’da Dünden Bugüne Bulgurlu Köyü”, **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII**, C. I, İstanbul 2-4 Kasım 2012 s. 167.
- SAYAN, Yüksel,
“Türkmenistan’ın XI-XIX. Yüzyıl Mimari Anıtları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 6, s. 63-75.
- SCHWEİGGER, Salomon,
Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581, Çev. S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.
- SEETZEN, Ulrich Jasper
İstanbul Günlükleri ve Anadolu’da Yolculuk, Cilt 2, Çev. Selma Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.
- SERİN, Sinem,
Osmanlı Sağlık Sisteminin Yönetimi: Hekimbaşılık Kurumu, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021.
- SEZGİN, Aybuke Ceyhun,
DURMAZ, Pınar,
“Osmanlı Mutfak Kültüründe Şerbetlerin Yeri ve Tüketimi”, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, Cilt:7, Sayı:2, s. 1506.

- TARIM, Zeynep, **Matbah-ı Âmire Müessesesi ve 1105-1106 Muhâsebe Defteri**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.
- _____, **XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.
- TERZİ, Arzu T, **Hazine-i Hassa Nezareti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- _____, **Bezmiâlem Valide Sultan**, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit, “Türk Mimarisinde Yazı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 6, s. 106-119.
- TÜRKMEN, Mustafa Nuri, “Osmanlı Devlet’inde Saray İhtiyaçlarının Karşıllanması: “Kar ve Buz Temini”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:4, Sayı:8, s. 208-209.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Kapıkulu Ocakları I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- _____, **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- ÜÇEL-AYBET, Gülgün, **Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- ÜNSAL, Ayfer T, **Ayıntab’tan Gaziantep’e Yeme İçme**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- WERNER, Crailsheimli Adam **Padişahın Huzurunda**, Elçilik Günlüğü 1616-1618, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- YAZAR, Turgay, “Nahcivan’da Türk Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 8, s. 174-184.

- YERASİMOS, Marianna, **500 Yıllık Osmanlı Mutfağı**, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2005.
- YILDIZ, Hakan, “Osmanlı Seferlerinde Gıda Tedarik Organizasyonu ve Ordunun Beslenmesi”, **Yemek ve Kültür Dergisi**, Sayı: 9, s. 92, 94, 98, 105.
- YUMRUKÇAĞLAR, İlksen, “Beşiktaş Sahil Sarayı ve Yakın Çevresinin Tarihsel Gelişimi”, **Milli Saraylar Kültür-Sanat- Tarih-Mimarlık Dergisi**, Sayı:6, s. 10-14, 17-18.

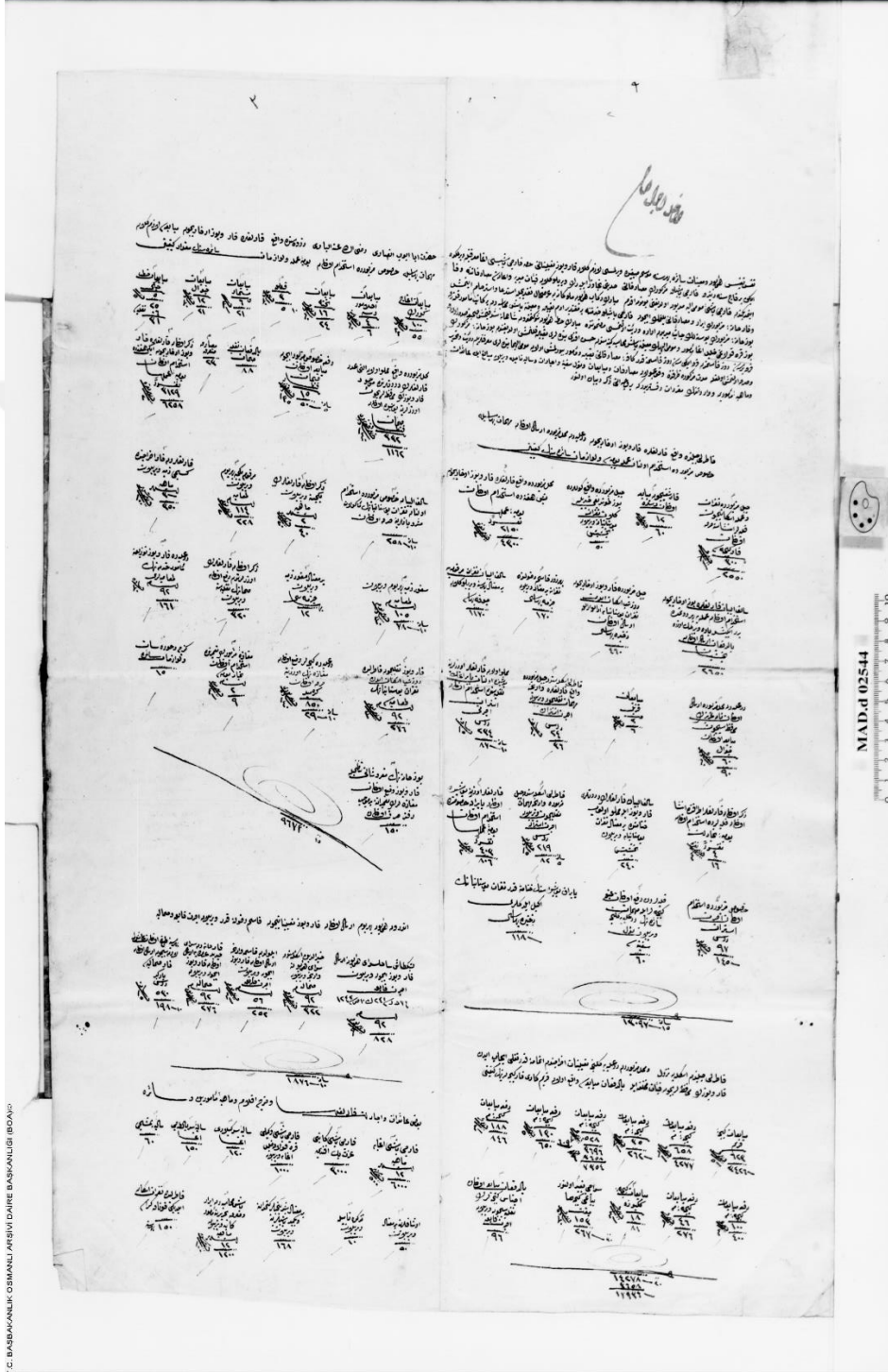
SÖZLÜKLER

- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 2017.
- ŞEMSETTİN, Sami, **Kamus-ı Türkî**, İstanbul 1317.
- SERTOĞLU, Midhat, **Osmanlı Tarih Lügatı**, İstanbul 2015.
- PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1983.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.bursadakultur.org/images/bursafiziki.JPG>.
- <https://www.trthaber.com/haber/yasam/500-yillik-kuyulardaki-kar-suyu-ile-serinliyorlar-430293.html>.
- <https://twitter.com/millisaraylar/status/1280057292705206272?lang=fr>

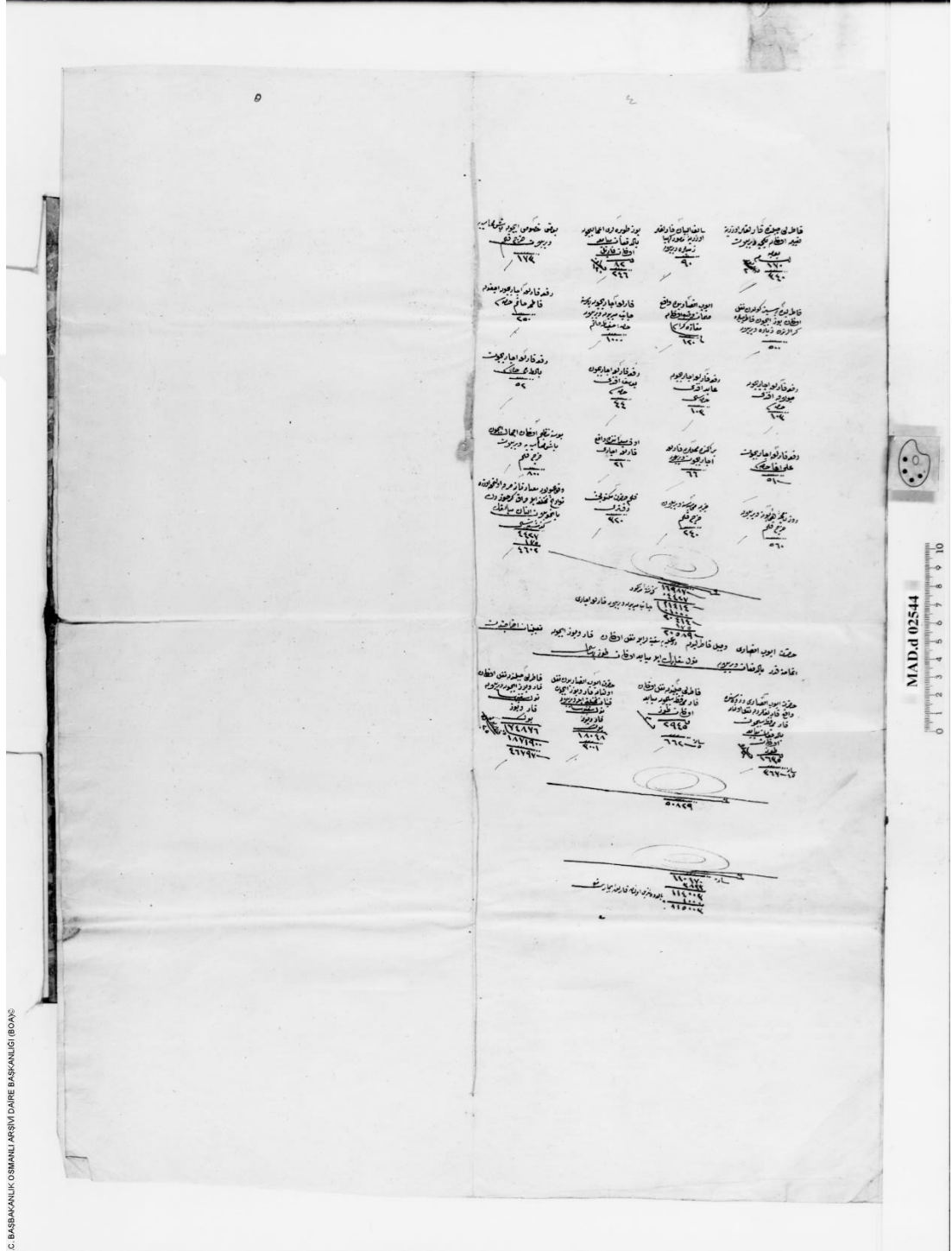
EKLER

EK 1

Eyüp ve Katırlı Dağı'ndan Temin edilen Kar ve Buzun Masraf Defteri

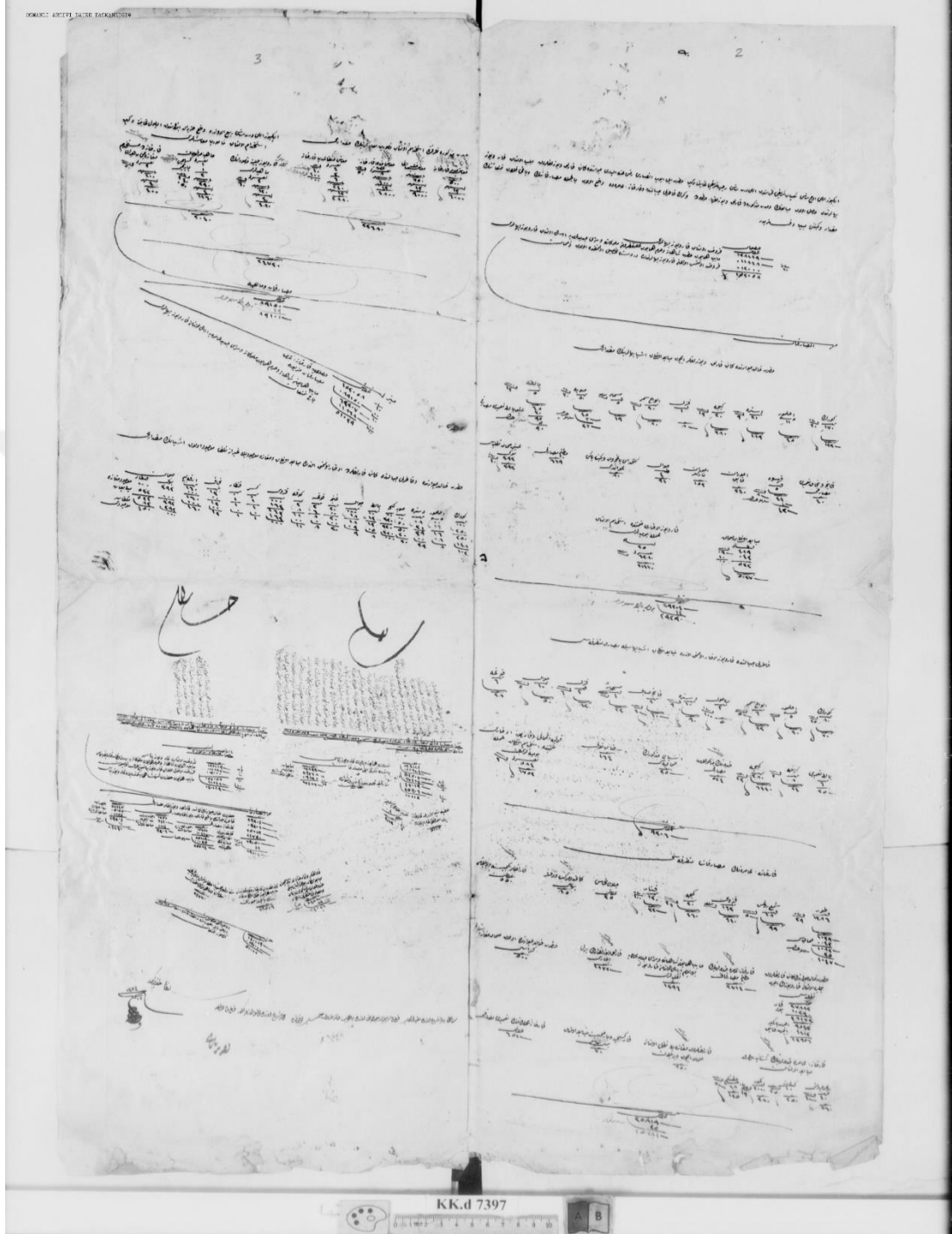
[BOA., MAD.d., 2544, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827)]

EK 2

Katırlı Dağı ve Eyüp'ten Temin Edilen Kar ve Buzun Masraf Defteri

[BOA., MAD.d., 2544, Lef 1, 29.Z.1242 (24 Temmuz 1827)]

EK 3

Katırlı Dağı ve Eyüp'ten Kar ve Buzun Çıkarılmasında Kullanılan Malzemelere Ait Masraf Defteri

[BOA., KK.d., 7397, 18.Ş.1254 (6 Kasım 1838)]

[illegible][illegible]

Handwritten calculations for the sum of the first 100 natural numbers:

$$\begin{array}{r} 1 \\ 2 \\ 3 \\ \vdots \\ 98 \\ 99 \\ 100 \\ \hline 5050 \end{array}$$

Another calculation shown is:

$$\begin{array}{r} 100 \\ 99 \\ 98 \\ \vdots \\ 2 \\ 1 \\ \hline 5050 \end{array}$$

جانبه دفعه و از هر خانوادگی و بهای امانت
 نوزده و هشتاد و هشت
 ۶۹۶۶۸

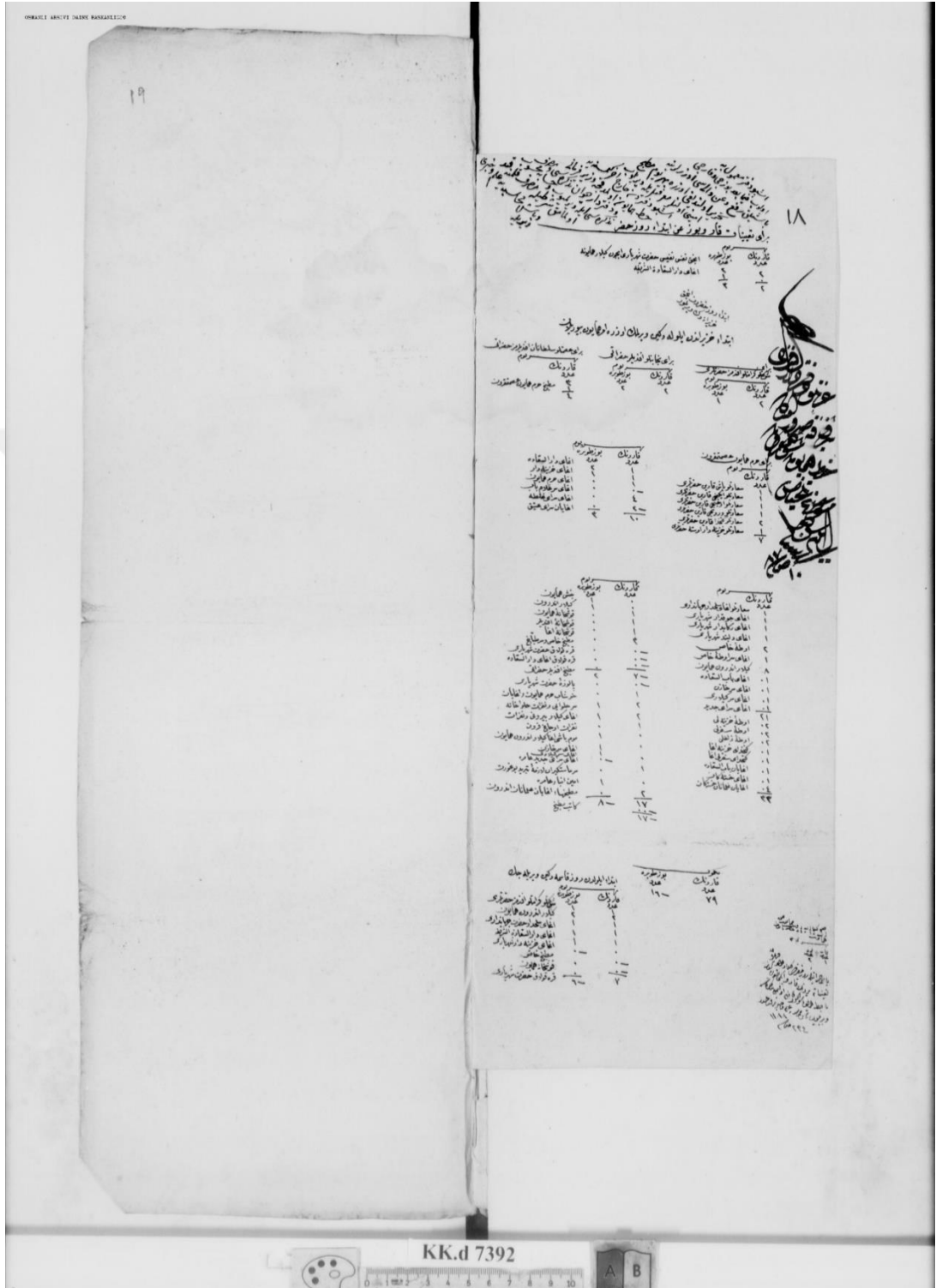
$$\frac{45}{16.} \quad \frac{62}{50.}$$

9509- 2A

[illegible]

12

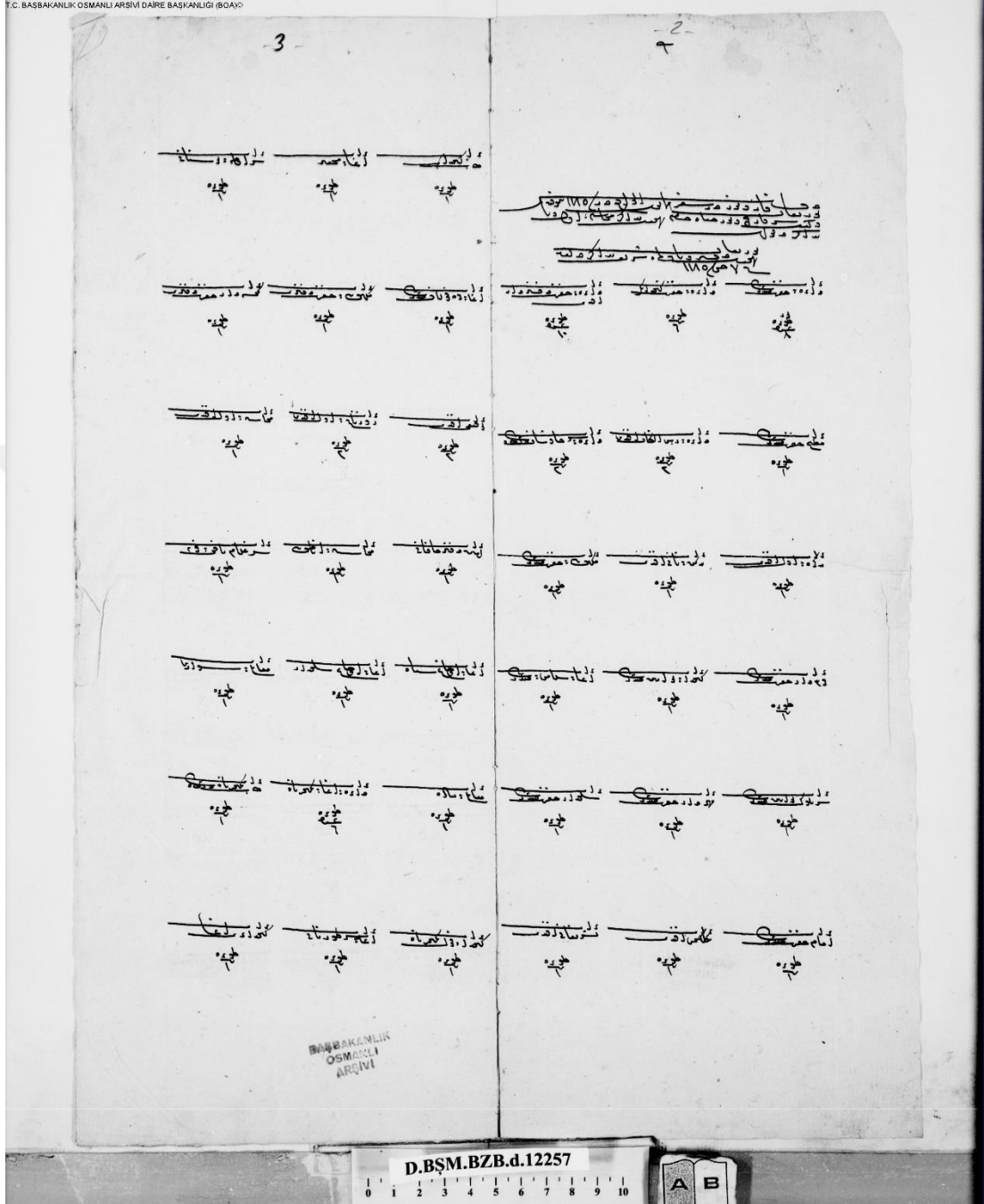
OSMANLI ARŞIVI		
C.İ.S.M		
40	2026	2

EK 5

Topkapı Sarayı Harem-i Hümayun ve Enderun-ı Hümayuna Yapılan Tayinat Listesi

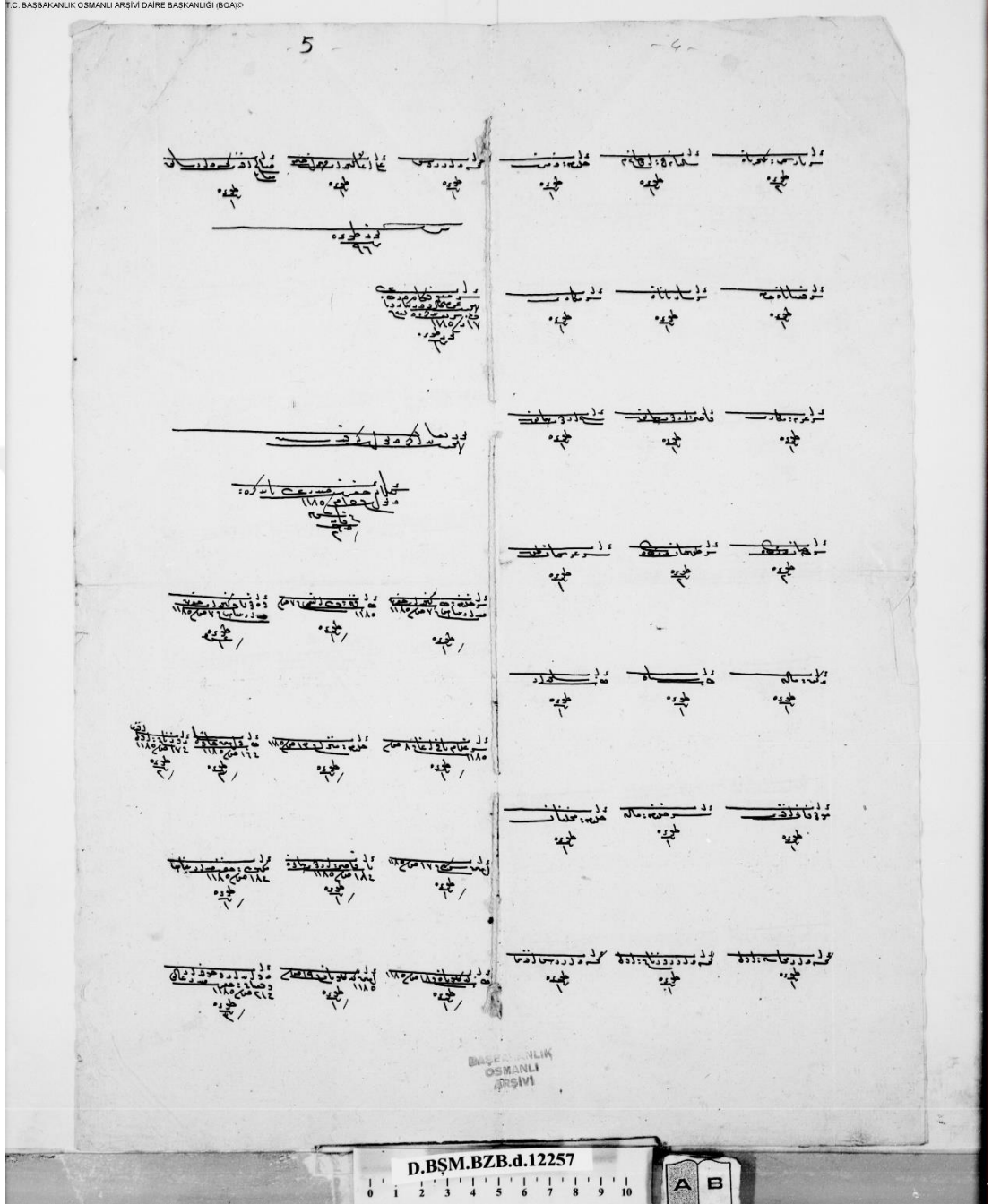
[BOA., KK.d., 7392, s.18, 10.S.1187 (3 Mayıs 1773)]

EK 6

Sefer-i Hümâyûn'da Dağıtılan Kar ve Buzun Tevziat Defteri

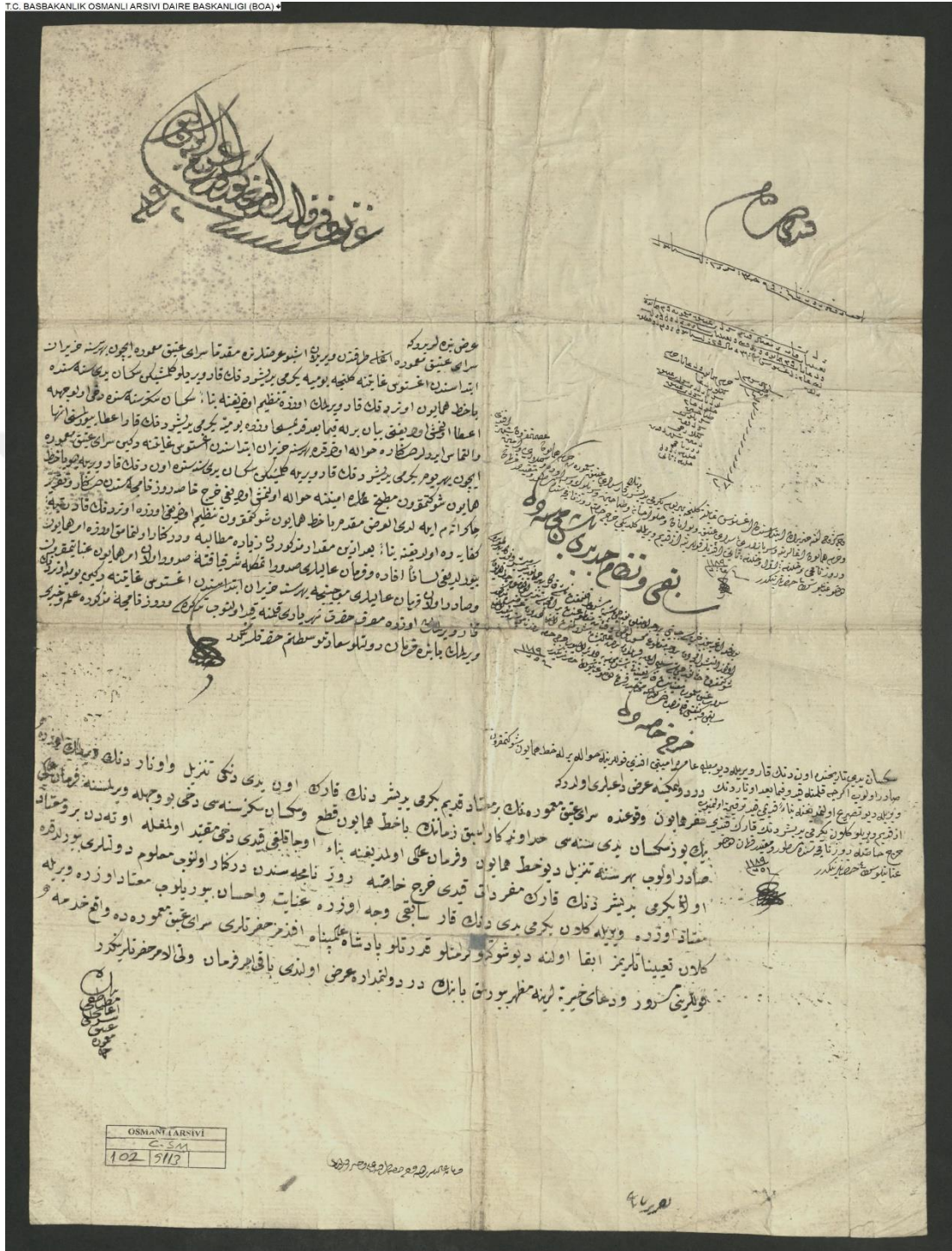
[BOA., D.BŞM.BZB.d., 12257, 07.S.1185 (22 Mayıs 1771)]

EK 7

Sefer-i Hümayun'da Dağıtılan Kar ve Buz Tevziat Defteri

[BOA., D.BŞM.BZB.d., 12257, Lef 1, 07.S.1185 (22 Mayıs 1771)]

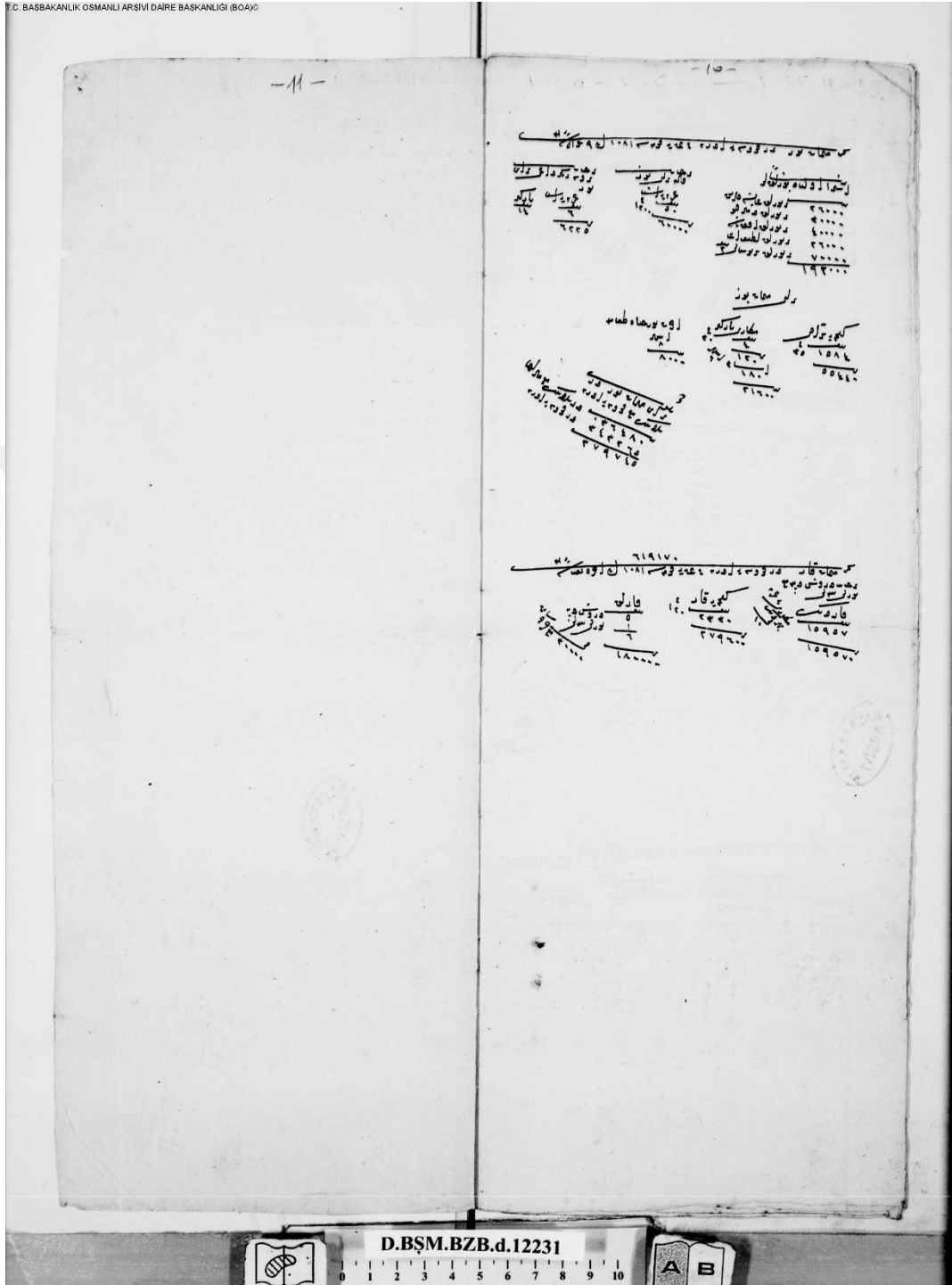

C.SM.00102.05113.001

EK 8

Saray-ı Atîk'e Yapılan Kar Tayinat Listesi

[BOA., C.SM., 102/5113, 2.R.1189 (2 Haziran 1775)]

EK 9

Keşiş Dağ'ından Edirne Sarayı'na Gelen Kar ve Buzun Masraf Kaydı

BOA., D.BŞM.BZB.d., 12231, s. 10, 25.Z.1081 (5 Mayıs 1671)

EK 10

BOA., C.DH., 187/9350, 24.ZA.1209 (12 Haziran 1795)

Masraf-ı Şehriyâri tarafından münferid olarak kaleme alınan 1757, 1764, 1785, 1787 ve 1815'e ait tayinatlar ve kimlere ve ne kadar kar ve buz verildiğine dair örnek listeler aşağıdaki tablolardaki gibidir.

TABLO XXXV
1757 Senesi Tayinat

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Müteferrika Başı Ali Efendi ⁵⁸⁵	1	1
Topçubaşı Mustafa ağa ⁵⁸⁶	1	-
Arpa Emni Ali Bey ⁵⁸⁷	1	-
Defter Emni Rakım Mehmed Efendi ⁵⁸⁸	1	1
Sabıka Anadolu Kadısı Veliyüddin Efendi ⁵⁸⁹	2	2
Kethüda-yı Bevvabin-i Şehriyâri İskemleci Mustafa Ağa ⁵⁹⁰	1	2
Sabıka İstanbul Kadısı İbrahim Bey ⁵⁹¹	1	1
Küçük Ruznamçeci Abdürrezzak Efendi ⁵⁹²	1	-
Esbak Şeyhülislam Dürrizade Efendi ⁵⁹³	2	2
Müderresin-i Kiram'dan Reis Efendizade Mustafa Aşir Efendi ⁵⁹⁴	1	-
Çavuşbaşı Ağa Ahmed Efendi ⁵⁹⁵	1	-
Sabıka Defter Emni Hamza Efendi ⁵⁹⁶	2	1
Esbak Şeyhülislam Abdullah Efendi ⁵⁹⁷	2	2
Mirahor-ı Evvel Halil Efendi ⁵⁹⁸	2	1
Hassa Mehterbaşı Ahmed Ağa ⁵⁹⁹	30	-

- ⁵⁸⁵ BOA., C.BLD., 114/5695, 3.N.1170 (22 Mayıs 1757). (Ramazan ayı başından sonuna kadar)
- ⁵⁸⁶ BOA., C.BLD., 114/5695, Lef 1, 3.N.1170 (22 Mayıs 1757). (Ramazan ayı başından sonuna kadar)
- ⁵⁸⁷ BOA., C.BLD., 114/5697, 26.N.1170 (14 Haziran 1757). (Ramazan ayı başından sonuna kadar)
- ⁵⁸⁸ BOA., AE.SOSM.III., 36/2533, 23.Za.1170 (9 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁸⁹ BOA., AE.SOSM.III., 36/2527, 24.Za.1170 (10 Ağustos 1757).
- ⁵⁹⁰ BOA., AE.SOSM.III., 36/2529, 25.Za.1170 (11 Ağustos 1757). (Eylül ayından Kasım ayı başı)
- ⁵⁹¹ BOA., AE.SOSM.III., 36/2531, 28.Za.1170 (14 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹² BOA., AE.SOSM.III., 36/2530, 28.Za.1170 (14 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹³ BOA., AE.SOSM.III., 36/2534, 28.Za.1170 (14 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹⁴ BOA., AE.SOSM.III., 36/2532, 29.Za.1170 (15 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹⁵ BOA., AE.SOSM.III., 36/2526, 29.Za.1170 (15 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹⁶ BOA., AE.SOSM.III., 36/2528, 29.Za.1170 (15 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹⁷ BOA., AE.SOSM.III., 36/2535, 29.Za.1170 (15 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹⁸ BOA., AE.SOSM.III., 36/2536, 29.Za.1170 (15 Ağustos 1757). (Eylül ayından itibaren)
- ⁵⁹⁹ BOA., C.BLD., 114/5696, 25.Z.1170 (10 Eylül 1757). (Eylül ayından itibaren)

TABLO XXXVI
1764 Senesi Tayinat

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Kesedar-ı Sani Abdi Efendi ⁶⁰⁰	1	0,5
Matbah-ı Âmire Emîni Mustafa Beyefendi ⁶⁰¹	1	1
Serçavuşan-ı Sabık Nazif Beyefendi ⁶⁰²	1	1
Serbevvabin-i Dergâh-ı Âli'den Ali Ağa ⁶⁰³	1	1
Sabık Galata Kadısı Muradzâde Efendi ⁶⁰⁴	1	1
Muhasebe-i Evvel İbrahim Efendi ⁶⁰⁵	1	1
Sahib-i Ayar Darbhane-i Âmire Emîni Mustafa Efendi ⁶⁰⁶	1	-
Şeyh Seyyid Yakub Efendi ⁶⁰⁷	1	-
Serçavuşan Ahmed Efendi ⁶⁰⁸	1	1
Serbevvabin Halil Ağa ⁶⁰⁹	1	-
Aişe Sultanın Kethüda-i Dergâhı Ali Serbevvabinden Saadetlü Hasan Ağa ⁶¹⁰	1	1
Serçavuşan-ı Sabık Selim Ağa ⁶¹¹	1	1
Sabık Silahdar Ağası Ahmed Ağa ⁶¹²	1	1
Hanım Sultan Kethüdası Seyyid Abdullah Efendi ⁶¹³	-	1
Saliha Sultan Kethüdası Saadetlü Osman Efendi ⁶¹⁴	1	1
Sabık İstanbul Gümrük Emîni Ahmed Efendi ⁶¹⁵	1	1

⁶⁰⁰ BOA., AE.SMST.III., 328/26417, 10.Za.1177 (11 Mayıs 1764).

⁶⁰¹ BOA., AE.SMST.III., 328/26478, 13.Za.1177 (14 Mayıs 1764).

⁶⁰² BOA., AE.SMST.III., 328/26479, 13.Za.1177 (14 Mayıs 1764).

⁶⁰³ BOA., AE.SMST.III., 328/26480, 13.Za.1177 (14 Mayıs 1764).

⁶⁰⁴ BOA., AE.SMST.III., 328/26481, 13.Za.1177 (14 Mayıs 1764).

⁶⁰⁵ BOA., AE.SMST.III., 328/26499, 13.Za.1177 (14 Mayıs 1764).

⁶⁰⁶ BOA., AE.SMST.III., 328/26500, 13.Za.1177 (14 Mayıs 1764).

⁶⁰⁷ BOA., AE.SMST.III., 328/26501, 13.Za.1177 (14 Mayıs 1764).

⁶⁰⁸ BOA., AE.SMST.III., 328/26444, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶⁰⁹ BOA., AE.SMST.III., 328/26445, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹⁰ BOA., AE.SMST.III., 328/26419, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹¹ BOA., AE.SMST.III., 328/26420, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹² BOA., AE.SMST.III., 328/26421, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹³ BOA., AE.SMST.III., 328/26422, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹⁴ BOA., AE.SMST.III., 328/26423, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹⁵ BOA., AE.SMST.III., 328/26482, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Sipahiyan Ağası Ali Paşazade Halil Bey ⁶¹⁶	1	1
Üsküdar Kadısı Bekir Efendi ⁶¹⁷	1	1
Baruthane Nazırı Mehmed Efendi Mehmed Efendi ⁶¹⁸	1	-
Mutasarrıf-ı Sabık Mehmed Emin Efendi ⁶¹⁹	1	1
Masarıf-ı Hazreti Şehriyâri Mahmud Efendi ⁶²⁰	1	1
Kalyon Kâtibi Ömer Efendi ⁶²¹	1	1
Sabık Küçük Evkaf Memuru Safiye Sultanzade Efendi ⁶²²	1	-
Müderriş Feyzullah Efendi ⁶²³	1	-
Serhazin-i Bîruni İbrahim Ağa ⁶²⁴	1	1
Serbevvabin-i Dergâh-ı Âli'den Mehmed Bey ⁶²⁵	1	1
Şam Kapı kethüdası Mehmed Emin Ağa ⁶²⁶	1	1
Anadolu Muhasebe-i Sabıkı Saadetlü Muhsinzade Ahmed Beyefendi ⁶²⁷	1	1
Haremeyni's-Şerifeyn Muhasebe-i Sabıkı Saadetlü Veli Efendi ⁶²⁸	1	1
Divan Kâtibi Abdurrahman Efendi ⁶²⁹	1	-
Serbevvabin Hüseyin Ağa ⁶³⁰	1	1
Hace-i Sabık İbrahim Efendi ⁶³¹	1	1
Anadolu Muhasebecisi Sabık Ahmed Efendi ⁶³²	1	1
Küçük Evkaf Hocası Süleyman Efendi ⁶³³	1	1

⁶¹⁶ BOA., AE.SMST.III., 328/26484, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹⁷ BOA., AE.SMST.III., 328/26485, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹⁸ BOA., AE.SMST.III., 328/26487, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶¹⁹ BOA., AE.SMST.III., 328/26488, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶²⁰ BOA., AE.SMST.III., 328/26489, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶²¹ BOA., AE.SMST.III., 328/26491, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶²² BOA., AE.SMST.III., 328/26492, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶²³ BOA., AE.SMST.III., 328/26495, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶²⁴ BOA., AE.SMST.III., 328/26496, 15.Za.1177 (16 Mayıs 1764).

⁶²⁵ BOA., AE.SMST.III., 328/26424, 16.Za.1177 (17 Mayıs 1764).

⁶²⁶ BOA., AE.SMST.III., 328/26426, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

⁶²⁷ BOA., AE.SMST.III., 328/26429, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

⁶²⁸ BOA., AE.SMST.III., 328/26430, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

⁶²⁹ BOA., AE.SMST.III., 328/26433, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

⁶³⁰ BOA., AE.SMST.III., 328/26434, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

⁶³¹ BOA., AE.SMST.III., 328/26435, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

⁶³² BOA., AE.SMST.III., 328/26436, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

⁶³³ BOA., AE.SMST.III., 328/26438, 17.Za.1177 (18 Mayıs 1764).

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Hassa Mirahur-ı Sani Vekili Mahmud Beyefendi ⁶³⁴	1	1
Seyyid İbrahim Efendi ⁶³⁵	1	-
Küçük Ruznamçe Saadetlü Hasan Efendi ⁶³⁶	1	1
Silahşor-ı Hazret-i Şehriyâri Hidayet Bey ⁶³⁷	1	-
Sabık Şeyhülislam Mehmed Efendi ⁶³⁸	1	1
Sabık Sercebeciyan Mustafa Ağa ⁶³⁹	1	1
Kadı Mehmed Efendi ⁶⁴⁰	1	-
Serbevvabinden Ahmed Ağa ⁶⁴¹	1	1
İstanbul Baruthanesi Nazırı Mustafa Efendi ⁶⁴²	1	1
Galata Voyvodası Süleyman Ağa ⁶⁴³	1	1
Silahşor-ı Hazret-i Şehriyâri Hüseyin Ağa ⁶⁴⁴	1	0,5
Sipahiyan Kâtib-i Sabık Mustafa Efendi ⁶⁴⁵	1	1
Eski Medine-i Münevvere Kadısı Abdullah Efendi ⁶⁴⁶	1	1
Sabık Süvari Mukabelecisi Halil Efendi ⁶⁴⁷	1	1
Sabık Tophane-i Âmire Nazırı Süleyman Beyefendi ⁶⁴⁸	1	1
Sabık Yeniçeri Başhalifesi Ali Efendi ⁶⁴⁹	1	1
İstanbul Baruthanesi Nazırı Şehremini Mehmed Efendi ⁶⁵⁰	-	1
Müderris-i Kiramdan Aşir Mustafa Efendi	1	1
Mirahur-ı Evvel Hazret-i Şehriyâri Hâli Beyefendi ⁶⁵¹	1	1

⁶³⁴ BOA., AE.SMST.III., 328/26442, 19.Za.1177 (20 Mayıs 1764).

⁶³⁵ BOA., AE.SMST.III., 328/26443, 19.Za.1177 (20 Mayıs 1764).

⁶³⁶ BOA., AE.SMST.III., 328/26418, 19.Za.1177 (20 Mayıs 1764).

⁶³⁷ BOA., AE.SMST.III., 328/26448, 20.Za.1177 (21 Mayıs 1764).

⁶³⁸ BOA., AE.SMST.III., 328/26449, 21.Za.1177 (22 Mayıs 1764).

⁶³⁹ BOA., AE.SMST.III., 328/26451, 22.Za.1177 (23 Mayıs 1764).

⁶⁴⁰ BOA., AE.SMST.III., 328/26452, 22.Za.1177 (23 Mayıs 1764).

⁶⁴¹ BOA., AE.SMST.III., 328/26453, 22.Za.1177 (23 Mayıs 1764).

⁶⁴² BOA., AE.SMST.III., 328/26454, 23.Za.1177 (24 Mayıs 1764).

⁶⁴³ BOA., AE.SMST.III., 328/26456, 25.Za.1177 (26 Mayıs 1764).

⁶⁴⁴ BOA., AE.SMST.III., 328/26457, 25.Za.1177 (26 Mayıs 1764).

⁶⁴⁵ BOA., AE.SMST.III., 328/26458, 27.Za.1177 (28 Mayıs 1764).

⁶⁴⁶ BOA., AE.SMST.III., 328/26459, 28.Za.1177 (29 Mayıs 1764).

⁶⁴⁷ BOA., AE.SMST.III., 328/26461, 29.Za.1177 (30 Mayıs 1764).

⁶⁴⁸ BOA., AE.SMST.III., 328/26462, 29.Za.1177 (30 Mayıs 1764).

⁶⁴⁹ BOA., AE.SMST.III., 328/26450, 29.Za.1177 (30 Mayıs 1764).

⁶⁵⁰ BOA., AE.SMST.III., 328/26464, 01.Z.1177 (01 Haziran 1764).

⁶⁵¹ BOA., AE.SMST.III., 328/26465, 02.Z.1177 (02 Haziran 1764).

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Sabık Sergulam Yakub Ağa ⁶⁵²	1	1
Serbevvabin-i Dergâh-ı Âli Süleyman Ağa ⁶⁵³	1	0,5
Kite Mukattası Mehmed Emin Efendi ⁶⁵⁴	1	1
Sadr-ı Âli Kethüdası Ahmed Ağa ⁶⁵⁵	1	-
Sivas Valisinin Kapıkethüdası Ahmed Ağa ⁶⁵⁶	-	1
Sabık Silahdar Ağası İbrahim Beyefendi ⁶⁵⁷	1	1
Sabık Sipah Ağası Ahmed Bey ⁶⁵⁸	1	1
Terekeci başı ve Kuşcubaşı Ali Ağa ⁶⁵⁹	1	1
Sabık İsakcı Ambar Emmini Ali Ağa ⁶⁶⁰	1	1
Seyyid Mehmed Efendi ⁶⁶¹	1	-
Hassa Haslar Kadısı İbrahim Efendi ⁶⁶²	1	1
Mukataa-i Haremeyni's-şerifeyn Sabık Süleyman Efendi ⁶⁶³	1	-
Sabık Muhasebe-i Evvel Haşim Ali Bey ⁶⁶⁴	1	1
Mukabele Kisedarı Salih Efendi ⁶⁶⁵	1	-
Mutasarrıf-ı Sabık Mehmed Emin Efendi ⁶⁶⁶	1	-
Sabık İstanbul Kadısı Mehmed Molla Efendi ⁶⁶⁷	1	-
Hazret-i Sadr-ı Âli Kethüdası Ahmed Ağa ⁶⁶⁸	1	1
Sadr-ı Anadolu İbrahim Bey ⁶⁶⁹	1	1
Sabık Matbah-ı Âmire Emmini Mustafa Ağa ⁶⁷⁰	1	1

⁶⁵² BOA., AE.SMST.III., 328/26466, 03.Z.1177 (03 Haziran 1764).

⁶⁵³ BOA., AE.SMST.III., 328/26468, 06.Z.1177 (06 Haziran 1764).

⁶⁵⁴ BOA., AE.SMST.III., 328/26469, 07.Z.1177 (07 Haziran 1764).

⁶⁵⁵ BOA., AE.SMST.III., 328/26470, 07.Z.1177 (07 Haziran 1764).

⁶⁵⁶ BOA., AE.SMST.III., 328/26471, 07.Z.1177 (07 Haziran 1764).

⁶⁵⁷ BOA., AE.SMST.III., 328/26474, 19.Z.1177 (19 Haziran 1764).

⁶⁵⁸ BOA., AE.SMST.III., 328/26475, 23.Z.1177 (23 Haziran 1764).

⁶⁵⁹ BOA., AE.SMST.III., 328/26503, 27.Z.1177 (27 Haziran 1764).

⁶⁶⁰ BOA., AE.SMST.III., 328/26504, 01.M.1178 (1 Temmuz 1764).

⁶⁶¹ BOA., AE.SMST.III., 328/26505, 01.M.1178 (1 Temmuz 1764).

⁶⁶² BOA., AE.SMST.III., 328/26506, 10.M.1178 (10 Temmuz 1764).

⁶⁶³ BOA., AE.SMST.III., 328/26510, 21.M.1178 (21 Temmuz 1764).

⁶⁶⁴ BOA., AE.SMST.III., 328/26512, 01.S.1178 (31 Temmuz 1764).

⁶⁶⁵ BOA., AE.SMST.III., 329/26532, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764). (Eylül sonuna kadar verilmiştir)

⁶⁶⁶ BOA., AE.SMST.III., 329/26525, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁶⁷ BOA., AE.SMST.III., 329/26527, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁶⁸ BOA., AE.SMST.III., 329/26530, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁶⁹ BOA., AE.SMST.III., 329/26531, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷⁰ BOA., AE.SMST.III., 329/26534, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Serbevvabin-i Dergâh-ı Âli Tahir Ağa ⁶⁷¹	1	1
Sabık Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âli Kâtibi Abdullah Efendi ⁶⁷²	1	-
Mehmed Paşa ⁶⁷³	2	2
Sabık Başbaki Kulu Saadetlü Hüseyin Ağa ⁶⁷⁴	1	1
Serçavuşan-ı Sabık Saadetlü Ahmed Ağa ⁶⁷⁵	1	-
Hace-i Sabık Saadetlü İbrahim Efendi ⁶⁷⁶	1	1
Sabık Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi ⁶⁷⁷	2	2
Mirahur-ı Evvel-i Hazret-i Şehriyâri Saadetlü Mir-i Âlişan Efendi ⁶⁷⁸	1	1
Sadr-ı Rum Osman Efendi ⁶⁷⁹	1	1
Müderres-i Kiramdan Hamzapaşazade Efendi ⁶⁸⁰	1	-

⁶⁷¹ BOA., AE.SMST.III., 329/26535, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷² BOA., AE.SMST.III., 329/26540, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷³ BOA., AE.SMST.III., 329/26552, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷⁴ BOA., AE.SMST.III., 329/26555, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷⁵ BOA., AE.SMST.III., 329/26528, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷⁶ BOA., AE.SMST.III., 329/26542, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764 (Eylül sonuna kadar verilmiştir)

⁶⁷⁷ BOA., AE.SMST.III., 329/26548, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷⁸ BOA., AE.SMST.III., 329/26551, 15.Ra.1178 (12 Eylül 1764).

⁶⁷⁹ BOA., AE.SMST.III., 329/26526, 19.Ra.1178 (16 Eylül 1764).

⁶⁸⁰ BOA., AE.SMST.III., 329/26553, 20.Ra.1178 (17 Eylül 1764).

TABLO XXXVII
1785 Senesi Tayinat

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Hacegan-ı Divan-ı Hümâyün'dan Behram Beyefendi ⁶⁸¹	1	1
İstanbul Ağası ve Reisler Kethüdası Seyyid Ahmed Ağa ⁶⁸²	1	1
Hazine Kâtibi ⁶⁸³	1	-
Hazinedar Ağa ⁶⁸⁴	1	1
Kapuçukadarı ⁶⁸⁵	1	0,5
Ruznamçe-i Evvel Başhalifesine ⁶⁸⁶	1	1
Tatbikçi-i Divan-ı Hümâyün Ahmed Azari Efendi ⁶⁸⁷	1	-
Maden Halifesi Efendi ⁶⁸⁸	1	-
Kağıdcıbaşı Ağa ⁶⁸⁹	1	-
Duacı Çavuş Ağaya ⁶⁹⁰	1	1
Çavuşlar Kâtibi Efendi ⁶⁹¹	1	1
Çavuşlar Emîni Ağa ⁶⁹²	1	1
Sabık Kethuda Bey Kâtibi Seyyid Numan Beyefendi ⁶⁹³	1	1
Hacegan-ı Divan-ı Hümâyün'dan Mehmed Emin Efendi ⁶⁹⁴	1	-
Anadolu Kisedarı Efendi ⁶⁹⁵	1	0,5
Maliye Başhalifesi Efendi ⁶⁹⁶	1	1
Beylikçi Kisedarı Efendi ⁶⁹⁷	1	1
Mektubi Hulefasından Sadullah, İsmail Şakir, Galatalı Emin, Seyda, Esad, İbrahim ve Hasan Efendiler ile Abdurrahman Bey ⁶⁹⁸	1	-

⁶⁸¹ BOA., AE.SABH.I., 104/7100, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸² BOA., AE.SABH.I., 137/9234, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸³ BOA., AE.SABH.I., 285/19128, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸⁴ BOA., AE.SABH.I., 285/19129, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸⁵ BOA., AE.SABH.I., 285/19130, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸⁶ BOA., AE.SABH.I., 325/12121, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸⁷ BOA., AE.SABH.I., 325/12122, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸⁸ BOA., AE.SABH.I., 325/12123, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁸⁹ BOA., AE.SABH.I., 325/12124, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹⁰ BOA., AE.SABH.I., 325/12125, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹¹ BOA., AE.SABH.I., 325/12126, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹² BOA., AE.SABH.I., 325/12127, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹³ BOA., AE.SABH.I., 325/12128, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹⁴ BOA., AE.SABH.I., 325/12130, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹⁵ BOA., AE.SABH.I., 325/12131, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹⁶ BOA., AE.SABH.I., 325/12132, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹⁷ BOA., AE.SABH.I., 325/12133, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁶⁹⁸ BOA., AE.SABH.I., 325/12134, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Reis efendi Kisedarı Mustafa Efendi ⁶⁹⁹	1	1
Sabık Silahdar Kâtibi Reşid Mustafa Efendi ⁷⁰⁰	1	1
Kâtib Efendi Başhalifesi Efendi ⁷⁰¹	1	1
Mimar Ağa ⁷⁰²	1	1
Vakanüvis Ahmed Vasıf Efendi ⁷⁰³	1	1
Haremeyn-i Şerifeyn Mahkemesi BaşKâtibi Seyyid Sadri Efendi ⁷⁰⁴	1	0,5
Beylikçi Efendi ⁷⁰⁵	1	1
Kethüda Bey ve Dairesine ⁷⁰⁶	2	2
Sadaret Mektupçusunun İkinci Halifesi Efendi ⁷⁰⁷	1	-
Sabık Sipahi Kâtibi Seyyid Efendi ⁷⁰⁸	1	1
Hazinedarbaşı Ağa ⁷⁰⁹	1	1
Dergâh-ı Âli Kapıcubaşlarından Vüzera-yı-İzam Kapı Kethüdası Mustafa Ağa ⁷¹⁰	1	1
Vüzera-yı İzam Kapı Kethüdası Mehmed Ağa ⁷¹¹	1	1
Darbthane-i Âmire Kâtibi Ebubekir Efendi ⁷¹²	1	-
Sadaret Kethüdasının Karakulağı Ağa ⁷¹³	1	-
Mektubi-i Sadaret Odası ⁷¹⁴	1	1
Dergâh-ı Âli Kapucubaşlarından Sabık Cebecibaşısı Mehmed Ağa ⁷¹⁵	1	1
Dergâh-ı Âli Kapucubaşlarından Ali Paşazade Ahmed Bey Efendi ⁷¹⁶	1	1
Başmuhasebe'de Cebehane Kâtibi Hacı Emin Efendi ⁷¹⁷	1	-

⁶⁹⁹ BOA., AE.SABH.I., 325/12135, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰⁰ BOA., AE.SABH.I., 325/12136, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰¹ BOA., AE.SABH.I., 325/12137, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰² BOA., AE.SABH.I., 335/23341, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰³ BOA., AE.SABH.I., 335/23342, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰⁴ BOA., AE.SABH.I., 335/23343, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰⁵ BOA., AE.SABH.I., 335/23344, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰⁶ BOA., AE.SABH.I., 335/23345, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰⁷ BOA., AE.SABH.I., 335/23347, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰⁸ BOA., AE.SABH.I., 335/23348, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷⁰⁹ BOA., AE.SABH.I., 335/23349, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹⁰ BOA., AE.SABH.I., 335/23350, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹¹ BOA., AE.SABH.I., 335/23351, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹² BOA., AE.SABH.I., 335/23352, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹³ BOA., AE.SABH.I., 335/23353, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹⁴ BOA., AE.SABH.I., 335/23354, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹⁵ BOA., AE.SABH.I., 335/23355, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹⁶ BOA., AE.SABH.I., 335/23356, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹⁷ BOA., AE.SABH.I., 335/23357, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Sabık Ser Çavuşan-ı Dergâh-ı Ali Hamdullah Bey Efendi ⁷¹⁸	1	1
Mektubi-i Sadaret Efendi ⁷¹⁹	2	2
Eski Mektubi-i Sadaret Mehmed Raşid Efendi ⁷²⁰	1	1
Tersane-i Âmire Emîni Efendi ⁷²¹	2	2
Sabık Anadolu Kazaskeri el-Hac Mustafa Bey Efendi'nin Daireleri ⁷²²	3	3
Eski Şehremîni Mehmed Efendi ⁷²³	1	1
Başmuhasebe'de Seyyid Kasım Efendi ⁷²⁴	1	-
Teşrifati Efendi ⁷²⁵	1	1
Kesedarı Efendiye ⁷²⁶	1	-
Kethüda Dairesi ⁷²⁷	2	2
Kethüda Dairesi Kalemi Başhalifesi ⁷²⁸	1	1
Sadaret Kethüdalığı Kalemi Hulefasından Şükuhi Mehmed Efendi ⁷²⁹	1	-
Sadaretpenahi Kethüdası ⁷³⁰	-	1
Sabık Haslar Mukataacısı Emin Efendi ⁷³¹	1	-
Tophane-i Âmire Dökümcübaşı ⁷³²	-	1
Başmukataacı Mehmed Emin Efendi ⁷³³	1	-
Muhasebeci Ahmed Bey ⁷³⁴	-	1

⁷¹⁸ BOA., AE.SABH.I., 335/23358, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷¹⁹ BOA., AE.SABH.I., 335/23359, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²⁰ BOA., AE.SABH.I., 335/23360, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²¹ BOA., AE.SABH.I., 335/23361, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²² BOA., AE.SABH.I., 335/23362, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²³ BOA., AE.SABH.I., 335/23363, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²⁴ BOA., AE.SABH.I., 335/23364, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²⁵ BOA., AE.SABH.I., 335/23365, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²⁶ BOA., AE.SABH.I., 335/23365, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²⁷ BOA., AE.SABH.I., 335/23366, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²⁸ BOA., AE.SABH.I., 335/23366, 05.Ş.1199 (13 Haziran 1785).

⁷²⁹ BOA., C.DH., 27/1337, 17.Ş.1199 (25 Haziran 1785).

⁷³⁰ BOA., AE.SABH.I., 214/14141, 24.Ş.1199 (2 Temmuz 1785).

⁷³¹ BOA., AE.SABH.I., 214/14137, 24.Ş.1199 (2 Temmuz 1785).

⁷³² BOA., AE.SABH.I., 214/14138, 25.Ş.1199 (3 Temmuz 1785).

⁷³³ BOA., AE.SABH.I., 214/14139, 25.Ş.1199 (3 Temmuz 1785).

⁷³⁴ BOA., AE.SABH.I., 214/14140, 25.Ş.1199 (3 Temmuz 1785).

TABLO XXXVIII

1787 Senesi Tayinat

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Yazıcı Efendinin Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Halifelerine ⁷³⁵	1	1
Ser Etibba-yı Sultani Halebî Mustafa Efendi ⁷³⁶	1	1
Rumeli Kazaskerine ⁷³⁷	1	1
Bağdad Sabık Kadısı Hafız Hasan Efendi ⁷³⁸	1	1
Emtia Gümrüğü Emni Ağa ⁷³⁹	1	1
Tarihçi Efendiye ⁷⁴⁰	1	-
Çakırcıbaşı Ağaya	2	-
Varna Muhafızı Vezir Ahmed Paşa'nın İstanbul'daki Daireleri ⁷⁴¹	1	1
Tophane Dökücübaşısına ⁷⁴²	1	1
Ruznamçe-i Hümayun Kalemi'nden Divan Kesedarı Efendiye ⁷⁴³	1	-
Kapıçukadarı Osman Ağa ⁷⁴⁴	1	-
Mevali-i İzamdan Yusuf Efendizade Said Molla ⁷⁴⁵	1	1
Müderresin-i Kiramdan Kitabcı-ı Sadr-ı Ali Efendi ⁷⁴⁶	1	-
Müderresin-i Kiramdan Çorumlu Ebubekir Efendi ⁷⁴⁷	1	1
Müderresin-i Kiramdan Hasan Paşazade Hüseyin Bey Efendi ⁷⁴⁸	1	0,5
Müneccim-i Sani Yakup Efendi ⁷⁴⁹	1	1

⁷³⁵ BOA., AE.SABH.I., 251/16807, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷³⁶ BOA., AE.SABH.I., 78/5439, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷³⁷ BOA., AE.SABH.I., 79/5498, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷³⁸ BOA., AE.SABH.I., 79/5499, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷³⁹ BOA., AE.SABH.I., 147/9957, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷⁴⁰ BOA., AE.SABH.I., 167/11201, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷⁴¹ BOA., AE.SABH.I., 167/11202, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷⁴² BOA., AE.SABH.I., 168/11236, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷⁴³ BOA., AE.SABH.I., 192/12829, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷⁴⁴ BOA., AE.SABH.I., 192/12830, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787).

⁷⁴⁵ BOA., AE.SABH.I., 336/23407, 25.Ş.1201 (12 Haziran 1787). (Ağustos ayı sonuna kadar)

⁷⁴⁶ BOA., AE.SABH.I., 336/23408, 25.Ş.1201 (12 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos)

⁷⁴⁷ BOA., AE.SABH.I., 336/23409, 25.Ş.1201 (12 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos)

⁷⁴⁸ BOA., AE.SABH.I., 336/23410, 25.Ş.1201 (12 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos)

⁷⁴⁹ BOA., AE.SABH.I., 336/23412, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos)

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Müderresin-i Kiramdan Sarım Paşazade Mehmed Bey ⁷⁵⁰	1	1
Meşayih-ı Kiramdan Tüccarzâde Efendi ⁷⁵¹	2	-
Müderresin-i Kiramdan Osman Efendi ⁷⁵²	-	1
Eski Üsküdar Kadısı Mehmed Şerif Efendi ⁷⁵³	1	1
Eski Medine-i Münevvere Kadısı İbrahim Bey ⁷⁵⁴	1	1

TABLO XXXIX
1815 Senesi Tayinat

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Müderresin-i Kiramdan Ahmed Bey Ağustos Sonuna Kadar ⁷⁵⁵	-	1
Vezir Salih Paşazade ve Müderresin-i Kiramdan Mehmed Bey ⁷⁵⁶	-	1
Enderun-ı Hümayun Hocası Seyyid Mehmed Efendi ⁷⁵⁷	-	1
Müderresin-i Kiramdan Eski Kaymakam Osman Paşazade Halil Bey ⁷⁵⁸	-	1
Yeniçeri Ağasının Kethüdası ⁷⁵⁹	-	1
Meşayih-i Kiramdan Halil Efendi ⁷⁶⁰	-	1
Muhzır Ağanın Kâtibi ⁷⁶¹	-	1
Müderresin-i Kiramdan Mehmed Mollazâde Mehmed Molla Efendi	-	1

⁷⁵⁰ BOA., AE.SABH.I., 336/23411, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos arası tayinat)

⁷⁵¹ BOA., AE.SABH.I., 336/23413, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos arası tayinat)

⁷⁵² BOA., AE.SABH.I., 336/23414, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos arası tayinat)

⁷⁵³ BOA., AE.SABH.I., 336/23415, 27.Ş.1201 (14 Haziran 1787). (Haziran –Ağustos arası tayinat)

⁷⁵⁴ BOA., AE.SABH.I., 180/11965, 29.Ş.1201 (16 Haziran 1787).

⁷⁵⁵ BOA., AE.SMHD.II., 64/4581, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁵⁶ BOA., AE.SMHD.II., 64/4582, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁵⁷ BOA., AE.SMHD.II., 64/4583, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁵⁸ BOA., AE.SMHD.II., 64/4584, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁵⁹ BOA., AE.SMHD.II., 64/4587, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶⁰ BOA., AE.SMHD.II., 64/4588, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶¹ BOA., AE.SMHD.II., 64/4589, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

Görevliler	Buz (torba)	Kar (denk)
Müderresin-i Kiramdan Numan Beyzade Seyyid İbrahim Beyefendi ⁷⁶²	-	1
Maden Kalemî Kesedarına ⁷⁶³	-	1
Dergâh-ı Ali Yeniçerileri Ocağı'nın Kapı Kalemî ⁷⁶⁴	-	1
Sadaret Kâtibi Kethüdası Odası ⁷⁶⁵	-	1
Kul Kethüdası Ağasının Odası ⁷⁶⁶	-	1
Topçular Ocağı Kethüdası Ağa ⁷⁶⁷	-	1
Cebahane-i Âmire Ocağı'nın Üçüncü Kethüdası Ağa ⁷⁶⁸	-	1
Cebahane-i Âmire Ocağı'nın İkinci Kethüdası ⁷⁶⁹	-	1
Cebahane-i Âmire Ocağı'nın Dördüncü Kethüdası Ağa ⁷⁷⁰	-	1
Cebahane-i Âmire Ocağı'nın Başhalifesi ⁷⁷¹	-	1

⁷⁶² BOA., AE.SMHD.II., 64/4591, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶³ BOA., AE.SMHD.II., 64/4592, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶⁴ BOA., AE.SMHD.II., 64/4593, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶⁵ BOA., AE.SMHD.II., 64/4594, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶⁶ BOA., AE.SMHD.II., 64/4595, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶⁷ BOA., AE.SMHD.II., 64/4597, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶⁸ BOA., AE.SMHD.II., 64/4598, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁶⁹ BOA., AE.SMHD.II., 64/4599, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁷⁰ BOA., AE.SMHD.II., 64/4600, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).

⁷⁷¹ BOA., AE.SMHD.II., 64/4601, 05.B.1230 (13 Haziran 1815).